

A MÁSIK FORRADALOM

alternatív ötvenhat

Babiczky Tibor
Bereményi Géza
Berg Judit
Bödőcs Tibor
Cserna-Szabó András
Dragomán György
Gerlőczy Márton
Háy János
Horváth Viktor
Kemény István
Kiss Tibor Noé
Maros András
Márton László
Rainer M. János
Szécsi Noémi
Totth Benedek
Vámos Miklós

HÉVÉZ

A MÁSIK FORRADALOM

alternatív ötvenhat

CSER KIADÓ

Budapest, 2016

Szerzők: Babiczky Tibor, Bereményi Géza, Berg Judit, Bödöcs Tibor;
Cserna-Szabó András, Dragomán György, Gerlóczy Márton,
Háy János, Horváth Viktor, Kemény István, Kiss Tibor Noé,
Maros András, Márton László, Rainer M. János,
Szécsi Noémi, Totth Benedek, Vámos Miklós

Szerkesztette: Cserna-Szabó András és Szálinger Balázs

Borító, illusztrációk és grafikai tervezés: Palásti Kovács András
/ LEON CREATIVON

Eredeti fotók: FORTEPAN. A képek részletes jegyzékét lásd a Függelékben

A könyv megjelenését támogatta az 1956-os forradalom és szabadságharc
60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság, Hévíz Önkormányzata
és az NKA.

HÉVÍZ VÁROS
ÖNKORMÁNYZAT

© A szerzők és a CSER Kiadó és Kereskedelmi Kft., Budapest, 2016

Minden jog fenntartva.

Jelen könyvet, ill. annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben
tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus, mechanikus,
fényképezési úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

ISBN 978-963-278-500-4

Kiadja a CSER Kiadó
Felelős kiadó: a kiadó vezetője
1114 Budapest, Ulászló u. 8.
Telefon: +36 1 386 9019; fax: +36 1 385 6684
E-mail: info@cserkiado.hu
Honlap: www.cserkiado.hu
Kiadói szerkesztő: Vörös András
Tördelés: Ráczné Réthy Julianna
Nyomta és kötötte: Palatia Nyomda, Győr
Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

Somogyi-könyvtár, Szeged

5000616460

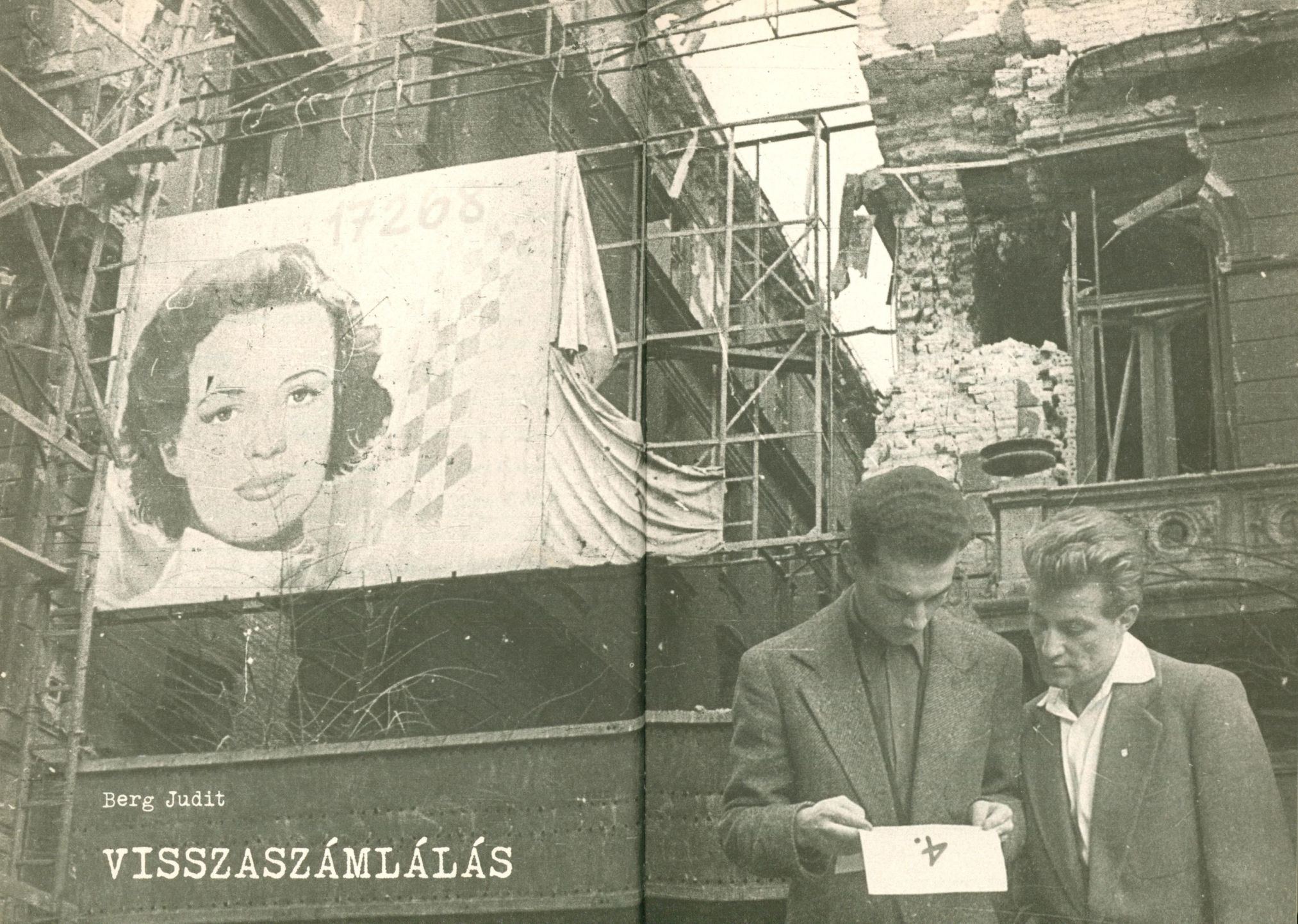

2

M39

TARTALOM

Berg Judit: Visszaszámlálás	6
Gerlóczy Márton: Az ítélet napja	22
Bödöcs Tibor: Márai Sándor: Napló – részletek – (Részlet)	34
Horváth Viktor: Forradalmi naptár	48
Kiss Tibor Noé: Sosem volt még ennyi csokoládéja a magyarnak	70
Dragomán György: Foxtrott – A dicsőséges kárpáti forradalom első napjairól	82
Cserna-Szabó András: Komcsivadászok	88
Márton László: Billegő ország	104
Totth Benedek: A fekete katona	116
Maros András: Magyar Oklahoma	136
Babiczky Tibor: A köztársaság utolsó napjai	148
Kemény István: A forradalom hercege	156
Bereményi Géza: Sándor, a Rákosi, a Truman és a Kádár János	170
Háy János: Connect not cut	192
Szécsi Noémi: A túlélő	202
Vámos Miklós: Dad og ok	212
Utószó – Rainer M. János: Mi lehetett volna, ha...?	224
Függelék – Az illusztrációkhoz felhasznált képek	240

Berg Judit

VISSZASZÁMLÁLÁS

Zsóka ingerülten kavargatja a paradicsomos káposzta-főzeléket. Még öt percig vár, de ha Sanyi addig sem ér haza, akkor nélküle fog vacsorázni. A múltkor is kihűlt a grízes tészta, pedig Sanyi kedvéért még az egyik üveg baracklekvárt is kibontotta. De Sanyi észre sem veszi az efféle kedvességet, amikor hazaér, bekapcsolja a rádiót vagy előveszi a jegyzeteit, jó esetben ad egy lagymatag csókot, de alig beszél, elmerül magában, dögunalom mellette az este. Bár az sem jobb, ha elkezd magyarázni. Most őszintén, kit érdekel a futball meg az ökölvívás? Jó, persze Zsóka is büszke az Aranycsapatra meg Papp Lacira, de azért van más témája is, mint a sport. Sanyi mégis a fejéhez vágta a múltkor, hogy az utóbbi időben semmiről sem lehet vele beszélgetni, pedig ő csak elnevetgélt egy kicsit azon, hogy miért nevezik nyári olimpiának, hogyha egyszer decemberben tartják.

Régebben időnként moziba jártak, vagy áthívták Sanyi barátait, de mostanában Sanyi inkább felugrik FERIHEZ munka után, vagy beül Gézával egy presszóba beszélgetni, legalábbis ezt mondja, miközben Zsóka otthon a vacsorával várja. Amikor pedig végre hazaér, rögtön beleköt valamibe, a múltkor is azt mondta, hogy unja az állandó duzzogást, ami persze egyáltalán nem igaz, mert Zsóka korántsem duzzog állandóan, csak éppen nincs túlságosan jó kedvében, ha addig kell várnia, amíg kihűl a vacsora.

De most lám, fél óra késéssel ugyan, de mégiscsak fordul a kulcs a zárban, az asztal terítve, Zsóka a haját igazgatja, de közben érzi, ahogy úrrá lesz egész testén az ingerültség, a torka kiszárad, szája körül megfeszülnek az izmok, ha most megszólal, Sanyi biztosan észreveszi, hogy megint haragszik. Pedig jó lenne elkerülni a veszekedést, végül is az a fél óra igazán nem számít,

talán csak a villamosra várt, emiatt kár volna egy újabb estét tönkretenni.

Zsóka mosolyt erőltet magára, meleg a vacsora, mondja, közben elégedett szusszanással nyugtázza, hogy nagyvonalúan sikerült elhagynia a mondat elejére kívánczó „csoda, hogy még”-et. Sanyi mégis mentegetőzik, Ferivel vitatták meg a vasárnapi meccset, tudod, Zsóka, amit Gézával hallgattunk a rádióban, Puskás Öcsi nyolcvanötödik válogatott mérkőzése, Bécsben kettő nullra vertük az osztrákokat, értsd meg, muszáj volt Ferivel kiveszelnünk. Az utolsó nyavalyás meccs is fontosabb nálam, fut át Zsóka agyán, de újra erőt vesz magán, és egyetlen elfojtott sóhajtással nyugtázza Sanyi magyarázatát. Nem igaz, hogy már beszélgetni sem tudok a barátommal anélkül, hogy büntudatot keltenél bennem, vágná Sanyi Zsóka arcába visszakézből, de a lány rendületlenül mosolyog, így Sanyi is hallgat, és igyekszik feloldani magában a kezdődő gyomorgörcsöt.

Régebben Zsóka mindig olyan kedves és megértő volt, érdekelték Sanyi dolgai, most meg semmi se jó neki, ráadásul el is hagyta magát, nem csoda, hogy Sanyi nem kívánja meg, amikor esténként rendezetlen frizurával, főzéshez használt nyűtt kardinájában, morogva várja őt otthon. Ha mégis megpróbál a kedvére tenni, Zsókanak az se jó, ahelyett, hogy örülne, játssza a sérődöttet, vagy siránkozik, hogy Sanyiból kiveszett a gyengédség, és mint egy gép, öt perc alatt végez.

Vacsorához ülnek, érezhető a feszültség, de egyikük sem szól, mindketten a másiktól várják, hogy egy kedves szóval vagy gesztussal feloldja a helyzetet. Végül Sanyi szólal meg, holnap lesz FERI születésnapja, és arra gondoltam, hogy... de nem tudja befejezni, mert Zsóka gyilkos pillantása beléfojtja a szót. Megint kimaradsz estére, mondja vádlón, és már nem is próbálja leplezni a benne fortyogó indulatot. Hihetetlen, hogy soha nem tudsz

végighallgatni, vág vissza Sanyi, éppen azt akartam mondani, hogy gyere velem te is, de neked persze mindig balhéznod kell, akkor tessék, sértődj meg, ha neked ez jó. Most miért kell rögtön nekem esned, már az is baj, ha kérdezek, kérdez Zsóka, és Sanyinál is jobban gyűlöli saját magát, amiért képtelen leplezni a szemé sarkába gyűlő könnyeket. Az este menthetetlenül tönkrement, Zsóka felhúzza az orrát, Sanyi tüntetően olvasni kezd, végül szokás szerint egymásnak hátat fordítva alszanak el.

Zsóka egész nap fontolgatja, hogy elmenjen-e Sanyival Feriékhez, végül felülkerekedik benne a kíváncsiság és a vágy, hogy végre kimozduljanak otthonról. Szűk baráti kör gyűlik össze a kis lakásban, Zsóka egyetlen kivétellel mindenkit ismer. A szobában vágni lehet a füstöt, Feri remek házigazda, állandóan újratölti a poharakat, Zsóka kis idő múlva már aggódva figyeli, hogy Sanyi hányadik körnél tart. A társaság középpontja a Zsóka számára ismeretlen fiú, bemutatkoznak, de túl nagy a hangzavar, Zsóka nem érti a nevét, valami Ervin. Kifejezetten jóképű, fekete hajával, sasorrával és mélyen ülő, sötét szemével mély hatást gyakorol mindenkire, a lányok egyre harsányabbak körülötte, Feri nővére, Klári szemérmetlenül viháncol, Ervin pedig élvezzi a ráirányuló figyelmet. Amikor Vali behozza a tortát és Feri elfújja rajta a huszonhat gyertyát, Ervin széles mosollyal közli, hogy gratulál az ünnepelt életének kilencezer-négyszáz-kilencvenhatodik napjához.

És én hány napos vagyok, fordul hozzá viccelődve Vali, harminckettő május hetedikén születtem. A fekete szemek egy pillanatra lecsukódnak, és Ervin máris mondja az eredményt, nyolcezer-kilencszázhuszonkilenc. Vali elneveti magát, de Sanyi a fejét csóválja, micsoda pimasz blöff, mire Feri készségesen papírt, ceruzát vesz elő, hogy Sanyi utána számoljon. Percekig is eltart, amíg kijön az eredmény, de amikor végre felnéz a papírról,

elismerően biccent, te tényleg fejszámoló vagy! A vendégség felbolydul, mindenki tudni akarja, hány napos, elsőként persze Klári, mire Ervin újra készségesen számol, arca kipirul, fekete szeme vad tűzben ég. Egymás után röpködnek a számok, Sanyi mindegyiket ellenőrzi, szemmel láthatóan zavarja, hogy a másik képtelen hibázni. Feri újabb kört tölt, Zsóka alatt egy pillanatra megbillen a padló, bár eredetileg nem akart tolazkodni, most mégis Ervinre mosolyog, nekem is kiszámolod, kérdi. Parancsára, szép hölgy, hajtja meg magát szertartásosan Ervin, legyen kedves a születése napját, aztán néhány másodperc múlva kivágja az eredményt, kereken kilencezer-egyszáz! Erre koccintunk, lelkesedik Feri, ez jobb, mint az enyém, Zsóka kipirulva nevet, de a zsigereiben hirtelen megérzi a Sanyiban robbanni készülő indulatot.

Valóban lenyűgöző, ahogy kiszámolod, ki hány napos, mondja kellemetlen hangsúllyal Sanyi, de ezt azért egy kis gyakorlással bárki megtanulhatja. Az volna igazán érdekes, ha azt is megmondanád, ki hány napig él még. Klári és a lányok kuncognak, Feri nevetve vállon veregeti Sanyit, ez aztán a mókás gondolat, de Ervin tekintete elkomorul, azt ne akard tudni, mondja szigorúan, de ez csak olaj a tűzre, ugyan, miért ne, vág vissza Sanyi, mi az neked, gyerünk, vagy itt megállt a tudományod? Sanyi gúnyosan fixírozza, de Ervin állja a tekintetét, végül kimérten, mintha lassított film peregne, benyúl a zakója belső zsebébe, elővesz egy papírt és egy tollat, aztán, anélkül, hogy tekintetét elvenné Sanyiról, leír egy számot. Mire a körben ülők észbe kapnak, Ervin kettéhajtja a papírlapot és mosolytalan arccal, hideg tekintettel Sanyi kezébe nyomja. Mi van rajta, mutasd már, kap fél Klári, de Sanyi elhúzódik, résnyire nyitja a kettéhajtott lapot, és egy pillantást vet a számra. Egy másodpercre megáll az idő, Sanyi arca megmerevedik, aztán kényszeredett vigyorra húzza

a száját, hülye vagy, mondja tettetett lazasággal, ez egyáltalán nem vicces. Szerintem sem az, biccent Ervin, Sanyi elveszti a ritmust, képtelen visszavágni, zavart hallgatásától a levegő megfagy, a jó hangulat egyetlen pillanat alatt elpárolog. A hirtelen beállt kínos csendben Zsóka kétségbeesve Valira néz, ő a háziasszony, csináljon valamit.

Még maradt egy kis torta, Vali körbekínálja, Feri újra tölt, közben megkérdezi, látta-e valaki Fábri új filmjét. Klári Ervinre dőlve vihog, elképzeli, ahogy Kannibál tanár úr szája szélét nyalogatva közli az iskolaigazgatóval, hogy nagyon szereti a gyerekeket, nem k-val, h-val, Klárikám, szól közbe Vali, és a könnye is kicsordul a nevetésről. A fiúk közben már a MEFESZ-ről és a szegedi diákokról beszélnek, Zsóka döbbenten figyel, milyen vehemenciával vesz részt a máskor visszafogott Sanyi a kialakuló vitában. Haza kéne mennünk, gondolja, Sanyi egyre furcsábban viselkedik, de még jó fél órába telik, mire sikerül rávennie az indulásra.

Nem laknak messze Fériéktől, pár saroknyit kell csak sétálni a körúton, aztán be balra a Tompa utcába. Zsóka szorosabbra köti fején a kendőt és összehúzza a ballonkabátját, a Duna felől fújó hideg, őszi szélről hamar kijózanodik. Mit írt Ervin a papírra, kérde csendesén, de Sanyi elkomorul, nem érdekes, szórakozott egy kicsit az a jampec. Otthon Sanyi bedől az ágyba, és mire Zsóka felveszi a hálóingét, már hangosan horkol. A lány hirtelen gondol egyet, beletúr Sanyi földre dobott nadrágjának zsebébe és előveszi a papírlapot. Maga sem tudja, mire számított, de amikor meglátja a lap közepén magányosan gubbasztó négyest, elakad a lélegzete. Ez tényleg rossz tréfa volt, gondolja mérgesen, szegény Sanyi, ilyennel még viccelődni se volna szabad.

Reggel Zsóka kiszáradt szájjal, másnaposan ébred, Sanyi még mindig hanyatt fekve, szétvetett karral horkol, még szerencse,

hogy alszik, fut át Zsóka fején, nem tettem vissza tegnap a zsebébe a papírt, biztosan megharagszik, ha rájön, hogy megnéztem. Nesztelenül, mezítláb surran Sanyi nadrágjához, de mielőtt visszadugná a zsebbe a fecnit, még egyszer rápillant. Milyen furcsa, meg mertem volna esküdni, hogy négyes volt ráírva, gondolja, de ez egy hármas, úgy látszik, tegnap sokkal többet ittam a kelleténél. Zsóka még mindig mezítláb a konyhába siet, jó lenne mielőbb inni egy feketét, aztán kivételesen ágyba viszi Sanyinak is a kávé, hadd legyen kellemes az ébredése.

Sanyi morogva, nehezen ébred, hálásan kortyolja a keserű italt, aztán öltözködés közben felhördül. Ezt nem hiszem el, mondja, mit itatott velünk ez a Feri, komolyan mondom, már hallucinálok. Mi történt, kérde Zsóka ártatlan tekintettel, semmi különös, az a barom Ervin tegnap négy napot jósolt nekem, legalábbis úgy emlékeztem, de most tessék, nézd meg, egy nagy hármas áll itt, mi van má, vasárnap, akkor ezek szerint szerdától alulról szagolom az ibolyát. Zsóka odalép, gyengéden megcirógatja Sanyi borostás arcát, ne aggódj, ez csak egy buta vicc, duruzsolja megnyugtatóan. Remélem is, morogja Sanyi, és magához öleli Zsókát, aztán lassan elindul a keze, végigsimít a lány gerincén, érzi a vékony hálóing alatt megfeszülő izmokat, egy pillanatra elidőz a csípőjénél, majd a melle felé halad, közben magába szívja a lány reggeli illatát. Zsóka mélyeket sóhajt, gyere, bújjunk vissza az ágyba, húzza magával Sanyi, túlságosan hideg nekem ez a szoba.

Komótosan, lustán szeretkeznek, de ez most pont jó, feloldódik körülöttük a világ, aztán elernyednek a paplan alatt, és csak hevernek félálomban összeölelkezve. Amikor véget ér a bódulat, Sanyi rágyújt, mit szólnál, ha kimennénk a ligetbe, javasolja, nem is tudom, tűnődik Zsóka, szemerkél, hát aztán, viszünk ernyőt, aztán úgyis beülünk valahová, ránk fér egy ital, kutya-

harapást szőrivel. Ráérősen, egymásba karolva sétálnak az utcán, nyár óta nem volt ilyen szabad délelőttjük, Sanyinak eszébe jut egy gyerekkori emlék, hosszasan meséli, Zsóka egészen belefeledkezik a hallgatásba, azt hitte, már mindent tudnak egymásról, és most tessék, nem számított efféle meglepetésre. Az idő barátságtalan, végül elmegy a kedvük a sétától, a Blaha Lujza téren, a Nemzeti Színház mellett beülnek melegedni egy presszóba.

Délután Sanyi javaslatára moziba mennek, este a rádiót hallgatják, Sanyi a lengyelországi helyzetet és az itthoni diákszervezetek mozgolódását magyarázza. Bár Zsókát sosem érdekelte igazán a politika, most mégis csillogó szemmel hallgatja, ahogy Sanyi a küszöbön álló változásokról mesél, egy jobb életéről és szabadabb világról, amiben talán érdemes lesz gyereket nevelni. Sanyi egyre lelkesebben, kipirult arccal beszél, de Zsóka már nem figyel rá, az ajkát nézi és a homlokába hulló hajtincset, a hevesen gesztikuláló kezét, amely olyan gyengéden tud simogatni. Igen, jó lesz, nagyon jó, suttogja Zsóka biztatóan, és lassan gombolni kezdi a blúzát. Sanyi elakad, keze megáll a levegőben, felhevülve nézi a lányt, azt mondod, jó lesz, kérdi, de még milyen jó, dől hátra Zsóka, szemében kihívás, Sanyiban feltámad a vadászzenvedély, és szinte ráveti magát a lányra.

Zsóka izzadtan ébred, homályosan emlékszik még az álmára, esőben rohan a pályaudvar felé, miközben egy hatalmas homokórában peregnék a szemek. Tudja, hogy ha nem éri el a vonatot, sosem lesz gyereke, de a homok véstesen fogy, és ő hiába rohan, már csak a távolodó szerelvényt látja. Száraz a szája, vízre és kávéra vágyik, kábán indul a konyha felé, de mielőtt kibotorkálna a hidegbe, megáll a rádiónál. A papírfecni a készülék tetején hever, bár előző nap több szó nem esett róla, mégis rányomta jelenlétét minden percre, és Sanyi képtelen volt rávenni magát, hogy kihajítsa. Zsóka felemeli, széthajtja és megfordul vele a világ,

a papírlapon tisztán kivehető kettes látszik, az előző napi hármas nyomtalanul eltűnt. Ez csak egy rossz álom, motyogja Zsóka, és visszaevickél az ágyba, nyilvánvalóan nem ébredtem még fel, megvárom a vekkert, aztán reggel kidobjuk azt az ostoba papírt.

Az óra pontosan két perc múlva szólal meg, Zsóka minden ízében remeg, pontosan tudja, hogy nem álom volt, mégsem akarja elhinni, inkább nézze meg Sanyi, majd ő megmondja, hogy tévedett, képtelenség, hogy igaz legyen, ilyen nincs a valóságban. Sanyi nyújtózik, hatalmasat ásít, egyetlen porcikája sem kívánja a korán kelést, tudod mit, bújik hozzá Zsóka, felteszek egy kávé, szinte rohan a konyhába, nem akarja látni, amikor Sanyi megtalálja. A fiú egy perc múlva jelenik meg az ajtóban, arca sápadt, keze remeg, némán nyújtja Zsóka felé a papírlapot. Már nem lehet nem tudomást venni róla, Zsóka kétségbeesetten túr a hajába, mi ez az örület? Talán így akarnak beszervezni, mondja Sanyi, megfélemlítés, életveszélyes fenyegetés, mindig így csinálják, ez az Ervin eleve gyanús volt, nyilvánvalóan az ÁVH-nak dolgozik. Nem hinném, ilyenről még nem hallottam, ez inkább olyan, mint egy bűvésztűk, szerintem Ervin meg akart ijeszteni. Hát sikerült neki, dűnnögi Sanyi, nem tudom, hogy csinálja, de mi van, ha tényleg igaz? Nem lehet igaz, ne is gondoljunk rá, leheli Zsóka, de tudja, hogy egész nap ez jár majd mindkettejük fejében, ertől nem lehet elvonatkoztatni, pereg a homokóra, negyvennyolc órájuk maradt.

Sanyi indul hamarabb, nyitás előtt egy órával be kell érnie a gyógyszertárba, Zsóka negyedóra múlva követi, addigra megfog a fejében egy mentő gondolat, megkeresi Ervint és megkéri, hogy magyarázza el a mutatóműködését. Egyetlen reménye Feri, ő talán tudja, hol dolgozik Ervin, Sanyinak persze nem szabad tudomást szereznie a dologról, ostobaságnak tartaná, talán meg is haragudna. Zsóka futva teszi meg az utat

Feriékhez, reménykedik, hogy a fiút még otthon találja, szerencséje van, a ház előtt futnak össze. Csak nincs valami baj, rémül meg Feri, nem tudom, butaság, hajtja le a fejét Zsóka, de rettenően félek, mondd már, mi van; sürgeti Feri, aztán hitetlenkedve nevet, ne butáskodj már, nem is tudod, hogy megijesztettél. Azért mégis beszélnek Ervinnel, néz a szemébe Zsóka szinte könnyörögve, nem bánom, ha kinevet, de biztosat szeretnék tudni. Jól van, nyugodj meg, beszéllek vele, ha felugrasz délután, megmondom, mit válaszolt.

Csigalassúsággal telnek a percek, sosem akar véget érni a nap, Zsóka már az ebédszünetben úgy érzi, hogy beleöszül a várakozásba. Munka után egyenesen Feriékhez siet, beszéltél Ervinnel, kérdi köszönés helyett, nyugalom, kislány, nincs semmi baj, Ervin ma nem ér rá, holnap pedig elutazik, de hajnali ötkor kint lesz a körút és az Üllői út sarkán, ha szeretnéd, ott találkozhatasz vele. Mást nem mondott, faggatja Zsóka, szüksége volna még néhány megnyugtató szóra, hátha Ervin üdvözlétét küldte vagy üzent két kedves szót, amibe kapaszkodhat. Nem mondott semmit, rázza a fejét Feri, siettünk, éppen csak elcsíptem őt egy percre. Köszönöm, sóhajt Zsóka, mosolyt erőltet magára, de a szíve szaporán ver, fülében lüktet a vér, képtelen lecsillapodni. Vigyázz magatokra, búcsúzik Feri, amúgy pedig holnap diáktüntetés készül, ott a helyünk, mondd meg Sanyinak is, hogy számíttunk rá. Zsóka bólogat, a gondolatai máshol járnak, még vásárolnia kell, paprikás krumplit főz vacsorára, az Sanyi kedvence, biztos örül majd.

Sanyi időben érkezik, szeme karikás, jó napod volt, kérdezi Zsóka, nem igazán, nyomott voltam egész nap, nem megy ki a fejemből ez a papír. Még fő a krumpli, várni kell a vacsorára, Zsóka átöleli, ne aggódj, most már hamar elmúlik, holnapután este jól nevetünk az egészen. Gyűlölöm ezt a visszaszámlálást,

nyöszörög Sanyi, arcára kiül a félelem, most olyan, mint egy kisfiú, Zsóka csitítgatja, ne törődj vele, a számok semmit sem jelentenek. Sanyi bekapcsolja a rádiót, a két évvel azelőtti sláger szól, „kétszer kettő néha öt, nem csalás, nem ámtás, de valóban sokszor hibás a számítás”. Na, látod, nevet Zsóka, ez a beszéd, mire Sanyi elkapja a derekát és megforgatja. Körbetáncolják a szobát, dobog a lábuk a parkettán, a szám végén az ágyra zuhannak. Bolondok vagyunk, komolyan venni ezt a marhaságot, van ennél sokkal fontosabb dolgunk is, duruzsol Sanyi, ez a blúz például túl sokat takar, azonnal meg kell szabadulnunk tőle! Zsóka nem ellenkezik, sürgető vágyat érez, eggyé szeretne válni a másik testtel, hogy melegeivel, puhaságával védelmezze.

Zsóka fél óra múlva, a kozmás krumpli szagát megérezve, csupaszon rohan a konyhába, a vacsora odaégett, de a teteje még menthető, egész jól főztünk, vigyorog Sanyi, amikor végre asztalhoz ülnek. Farkasétvágygal, jóízűen eszik a füstös ízű ételt, közben szól a rádió, a diákok keddre tervezett szimpátiatüntetéséről adnak hírt. Zsókának eszébe jut Feri üzenete, de mielőtt átadná, beléhasít a felismerés, ha mégis igaz ez az Ervin-féle jóslat, talán pont a tüntetésen fog bajba keveredni Sanyi, ki tudja, talán másnap eljönnek érte, vagy elüti egy autó és szerdára belehal a sérüléseibe. Nem szabad elengednem, határozza el Zsóka, de Sanyi már a hírekre figyel és politizálni kezd. Este még sokáig beszélgetnek, Sanyi lelkesen magyarázza, hogy szolidaritást kell vállalni a lengyelekkel, mert a nép erős, és már elmúltak az idők, amikor az emberekkel bármit megtehetnek. Zsóka szelíden próbálja lebeszélni, de nem akar veszekedést, mindennél jobb most összebújva a paplan alatt. Másnap hajnalban különben is beszél Ervinnel, hogy egyszer s mindenkorra elfelejthessék ezt az örületet.

A biztonság kedvéért fél ötre állítja a vekkert, de az izgalomtól egész éjjel nem alszik, mire az ébresztő megszólalna, ő már fel

is öltözött, de így legalább elkerüli, hogy Sanyi az óracsörgésre felriadjon. A papírlapot magához veszi, nem lepődik meg, amikor látja, hogy a kettes helyére az éjjel egyes került, de a gyomra egy merő görcs, szinte öklendezik az idegességtől. Nesztelenül kisurran a lakásból, lábujjhegyen leoson a lépcsőn, odakint vacogni kezd a hajnali hidegben, de hamarosan kimelegszik, ahogy a lépteit szaporázza a körüti kereszteződés felé. Mi van, ha Ervin nem is lesz ott, merül fel benne, de nem fordul vissza, muszáj megpróbálnom, nincsen más esélyünk.

Hatalmas kő gördül le a szívéről, amikor öt perc múlva megpillantja a sarki hirdetőoszlop mellett dohányzó férfit. Mit tehetek érted, néz rá köszönés helyett Ervin, szemében gúnyos fény, mondd gyorsan, hamarosan indulok. Zsóka előveszi a papírlapot, magyarázd meg, kérlek, mi ez az egész, ugye csak egy vicc, de Ervin a fejét rázza, miért lenne az, Sanyi tudni akarta, hány napig él még, hát megkapta, bár valóban nem volt jó ötlet, nem szerencsés az efféle elárulni. De hát ez képtelenség, hogy halhatna meg holnap, és legfőképpen te honnan tudod ezt, kérdi Zsóka, hangja és tekintete könyörög, cáfold már meg, vágd a fejemhez, hogy hiszékeny, ostoba tyúk vagyok, de Ervin csak a vállát vonogatja, nem értem, miért jó nektek, ha mindent tudtok, de tessék, elmondom, figyelj.

Ma délután kitör a forradalom, akkora, amekkora nyolcszáznegyvennyolcban volt utoljára, lesz lövöldözés, megostromolják a Rádiót, aztán jönnek az orosz tankok, épülnek barikádok, lesz egy itt a Corvin közben is, meg nálatok a Tompa utcánál, a te Sanyid is beáll hazafinak, és már holnap lelövik, de ne aggódj, hősi halott lesz, egy életen át büszke lehetsz rá. De én nem akarom, hogy meghaljon, hebegi Zsóka, de Ervin legyint, áldozatok nélkül nincs győzelem, ezt igazán megérthetnéd, mennyivel jobb egy hősré emlékezni, mint egy gyáva pondróval leélni egy egész

életet. Kérlek, akadályozd meg, suttogja Zsóka, ha mindent előre tudsz, ezt is megteheted, igazán nem olyan nagy kérdés, lesz majd más hősi halott, miért pont mindig a Sanyinak kell. Jól gondold meg, mit kérsz, rajtad múlik minden, emeli fel ujját szigorúan Ervin, Sanyit egymagában nem tudom megmenteni, csak úgy, ha elmarad az egész forradalom. Hát maradjon el, majd kitör máskor, könnyebbül meg Zsóka, de Ervin nem hagyja annyiban, ez nem ilyen egyszerű, ez a forradalom mindent megváltoztat. Ha most felkel a nép, visszatér Nagy Imre, elfogadják a tizenhat pontot, Amerika nem hagyja, hogy az oroszok leverjék az öntudatra térő keleti blokkot, Hruscsovot felpofozzák, véget ér a kommunizmus, beköszönt a nyugati életszínvonal, elérhető világban nevelheted fel a gyerekedet.

A gyereket, kérdi Zsóka elkerekedő szemmel, azt hát, mégis mit gondoltál, de hát közben hol lesz az apja, folytatja Zsóka remegő szájjal, hol lenne, bámul rá Ervin, mondtam, hogy a temetőben, de a fiára egy szebb világot és jobb életet hagyományoz, mire való egy emberélet, ha éppen nem erre. Nem akarom, hogy Sanyi odavesszen, makacskodik Zsóka, semmi más nem érdekli pillanatnyilag, csak hogy apja is legyen annak a gyereknek. Egész biztosan meggondoltad, egy ország jövője a tét, teszi fel utoljára a kérdést Ervin. Igen, bólint Zsóka, értsd meg, Ervin, én tudom, hogy fontos az ország, meg jobb lenne szabadabban élnünk, de akkor sem veszíthetem el Sanyit. Rendben, legyen, ahogy szeretnéd, bólint Ervin, de nekem most mennem kell, sok boldogságot. Várj, de akkor most hogy lesz, kérdezné Zsóka, de Ervin alakja elenyészik, mintha egy pillanat alatt felszívódott volna a ködben. Zsóka még mindig kezében tartja a papírlapot, rápillant, és döbbenet látja, ahogy az egyes mögött lassan újabb számok jelennek meg, először egy hetes, aztán három más, a végeredmény 17 268, Zsóka kapkodva számol, az negyven-

valahány év, negyvenhét talán, de voltaképpen mindegy, övök az egész élet.

Lélekszakadva rohan hazáig, Sanyi még alszik, negyedóra maradt az ébresztőig. Zsóka kimerülten nyúlik el az ágyon, megúsztuk, megúsztuk, hajtogatja magában boldogan. Valami finomat kellene főznöm vacsorára, gondolja, elvégre ünnepnap ez a mai. Milyen jó lenne egy rántott szelet vagy egy kis tokány, de rendes húst mostanában jó esetben is csak a hó elején kapni, Amerikában bezzeg biztos máshogy van, de nem baj, fő, hogy legyen mit ennünk. Ha ma nincs rántott hús, majd lesz novemberben, vagy karácsony táján, elvégre van még tizenhétezer-akárhány napunk. Zsóka egy pillanatra eltűnődik, csak nem fogok tizenhétezer-akárhányszor főzni, azért jó lenne megnézni, mit csinálnak a háziasszonyok, mondjuk Amerikában, de ez persze lehetetlen, Amerikába mi sosem jutunk el.

Megszólal a vekker, Sanyi úgy ugrik fel, mintha bolha csípte volna, rögtön az asztalhoz siet, hol a papír, kérdi, odanézz, jó hírem van, mosolyog rá Zsóka, és kezébe nyomja az ötjegyű számot. Micsoda, el sem hiszem, ugrál Sanyi, ez hogy lehet, nem tudom, biggyeszti száját a lány, egyszer csak így találtam, én is nemrég keltem. Összeölelkezve körbeugrálják a szobát, de Sanyi észbe kap, ma sietnem kell, sok a munka, de délután kimehetnék a tüntetésre. Lehet, hogy nem is lesz tüntetés, mondja Zsóka, képtelenség, tiltakozik Sanyi, ne várj, este biztosan későn jövök. Főzök valamit, próbálkozik Zsóka, mire Sanyi ingerülten felel, miért akarod, hogy mindig itthon üljek, neked semmit sem számít a jövőnk, igenis elmegyek az egyetemhez. Jó, persze, menjél csak, mosolyog szomorúan Zsóka, lesz még közös esténk bőven.

Napközben a rádió többször is bemondja, hogy a kormány nem engedélyezi a délutáni tüntetést, és mintha az elemek is

egyetérteneznek, viharfelhők gyülekeznek az égen. Délben kitör az égiháború, vad szél süvít végig a városon, kicsavar két fát a November hetedike téren, aztán jeges eső támad, és az esti sötétbe borult égbolton villámok cikáznak keresztül. Órákon át úgy dörög az ég, mintha tankok lőnék a várost, az ítéletidőben leáll a közlekedés, a lefolyók képtelenek megbirkózni a hirtelen leszakadt csapadékkal, az utcákon néhol bokáig áll a víz, több házban az ablakok is betörnek, késő estig egyetlen lélek sem merészkedik az utcára.

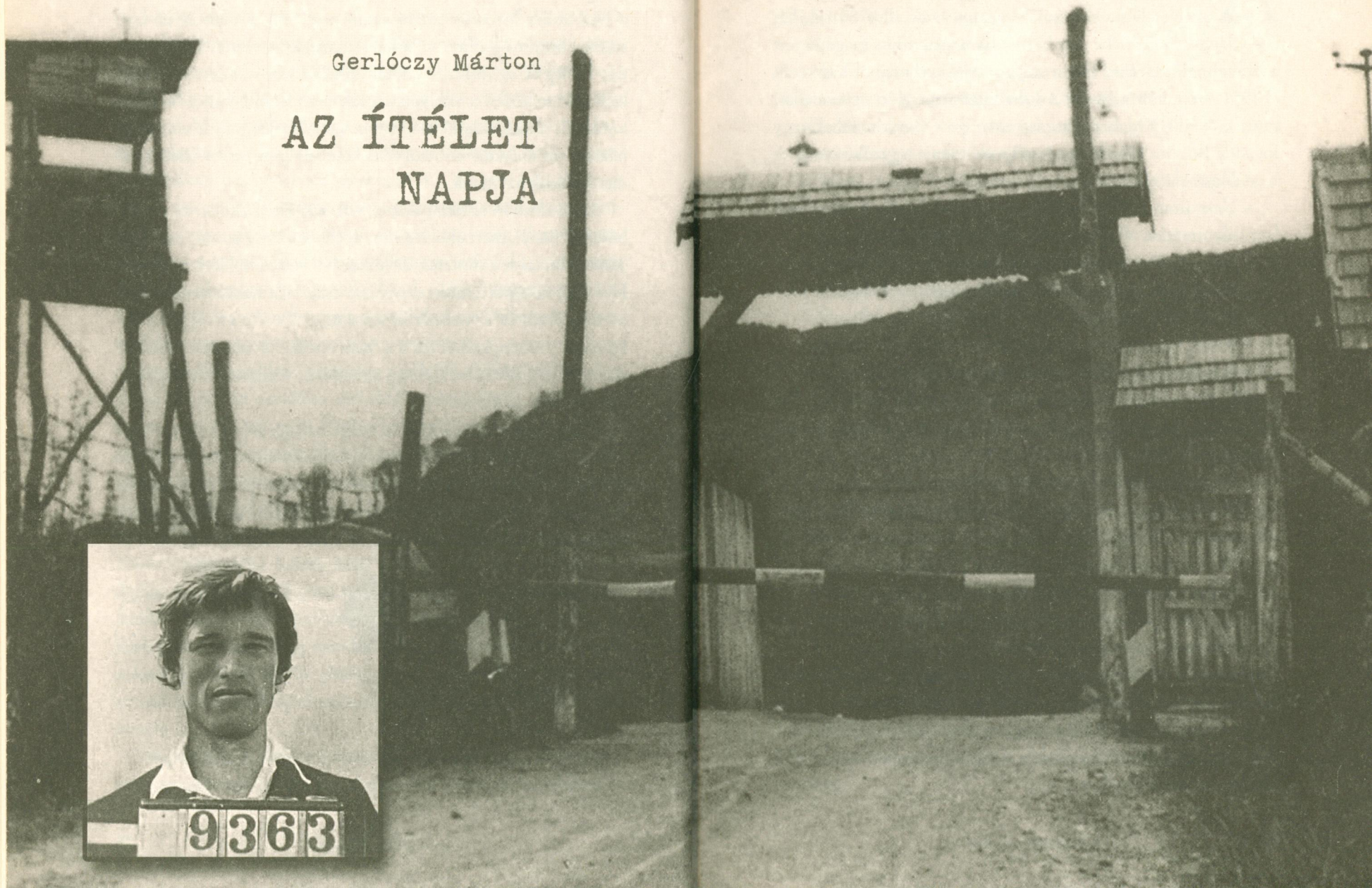
Sanyi tíz után ér haza, eláztál, nézi rémülten Zsóka, de el ám, bődül el Sanyi, mert ebben a rohadt életben soha semmi nem jön össze. Elmaradt a tüntetés, de akkor hol voltál, hol lettem volna, Ferivel és Gézával ittunk, ennyi már csak kijár nekünk, úgy sincs itt más, csak ez a nyomorult szürkeség. De én itt vagyok, lép közelebb reménykedve Zsóka, nem értesz te semmit, mordul vissza Sanyi, aztán betántorog a szobába, végigzuhan az ágyon, fejét a párna alá temeti.

Zsóka kiül a konyhába, ken magának egy zsíros kenyeret, de már a szagától émelyegni kezd, anyám mondta, hogy az első három hónapban ő is rosszul volt velem, jut eszébe, igyekszik boldogságot érezni, kezét a hasára tapasztja, de akárhogy figyel befelé, nem érez mást, csak az egész testét átjáró hányingert.

Gerlőczy Márton

AZ ÍTÉLET NAPJA

Aurelia Jadnynt bekötött szemmel hurcolták fel a pincéből a kihallgatósobába. Három napja nem aludt. Az egyszemélyes büntetőzárkájában, ahol csak állva fért el, két égő világított a szemébe már harmadik napja, mióta megérkezett a Borzalmak Házába, ahová stájerországi otthonából hurcolták el 1951. szeptember 14-én. A kihallgatósoba előtt egyenruhás, puskás őr állt. Odabent, az asztal mögött Busztin főhadnagy fogadta. Busztin főhadnagy Aurelia elé tolta a jegyzőkönyvet.

– Nos? Aláírja?

– Nem írom alá! Az én fiam nem akart megdönteni semmilyen államrendet. Vigyenek vissza Ausztriába!

– Mit mond? – kérdezte a főhadnagy.

– Azt mondja, hogy vigyük vissza Ausztriába! – felelte a tolmács.

– Az én fiam négyéves!

– Azt mondja, hogy a fia négyéves.

– A maga fia egy piszkos fasiszta. Hozzák be!

Pár perccel később nyílt az ajtó. Négy őr kísért be egy felűnően erős testalkatú, megkínzott fiatalembert. Amikor Aurelia meglátta, kis híján elájult.

– Ez! Ez nem lehet! Ez nem lehetséges.

– Na, a kis négyéves megérkezett – mondta Busztin főhadnagy.

– Arnold? Te vagy az?

– Én vagyok az, mama.

– Arnold, kisfiam, te mekkora vagy?

– Szép nagy lóbaszó négyéves gyerek ez, kedves anyuka.

– Mindent megmagyarázok, mama.

– Bizony, most mindent meg fog magyarázni nekünk – mondta Busztin főhadnagy. – Kössék a székhöz.

Az őrök leültették a fiút az anyja mellé, kikötözték a székhöz, majd egy kivételével távoztak a szobából. Aurelia nem tudta levenni szemét a fiúról.

– Mit történt veled?

– Megkínóztak. Négyen voltak. Letepertek, lerángatták a cipőmet, hasra fektettek és gumibottal vertek.

– Nem úgy értem, kisfiam.

– Nem csevegünk! – kiáltott rájuk Busztin főhadnagy. – Szóval, most is úgy gondolja, hogy a fia négyéves?

– Az édesanyám nem tehet semmiről. Engedjék el. Mindent meg tudok magyarázni – mondta Arnold.

– Nem magát kérdeztem. De tessék, akkor magyarázza! Kíváncsian hallgatjuk.

– Andreas tehet az egészről.

– Kicsoda? Ki az az Andreas?

– Maguk nem fognak hinni nekem.

– Mondja csak! Meséljen.

– Én a jövőből jöttem.

A kihallgatósobában csend lett. Aurelia elájult, Busztin főhadnagy elbizonytalanodott. Ezek bolondok, gondolta magában. Az egyik azt mondja, hogy a fia, ez a tagbaszakadt osztrák, aki két héttel korábban, 1951. szeptember 4-én berontott az Andrássy út 60.-ba egy gépfegyverrel, mindössze négyéves és otthon van, ilyenkor, szombat délelőtt minden bizonnyal a bátyjával játszik a tóparton, a másik pedig a jövőből jött, azt meri állítani, hogy a jövőből jött, azok után, hogy már két hete verik, és egy szót sem szól, nem hajlandó vallani, most képes azt állítani, hogy a jövőből jött, ilyen hosszú praxisa alatt még ő sem hallott.

– Részt vettem már pár érdekes kihallgatáson, de be kell valanom, hogy ilyen merész szöveggel még egy kém sem ült előttem. Meséljen csak! Ébresszék fel az anyját.

Az őr Aureliához lépett, és lekevert neki egy pofont.

– Gustav! Gustav! Dugd el a vaskeresztet! – kiáltotta Aurelia rémülten.

– Mama! Nincs semmi baj. Budapesten vagy, az ÁVH székházában.

– Miben? Hol?

– Mindegy.

– És mondja, Schwarzenegger, ha szabad kérdezni, honnan érkezett, melyik évből? – kérdezte Busztin főhadnagy, nevetve.

– 1966-ból.

– Áh! Vagy úgy! Hát ez kurva jó! Hívják ide Péter altábornagy elvtársat, mondják meg neki, azt üzenem, hogy azonnal jöjjön, ezt hallania kell.

Hamarosan megérkezett Péter Gábor altábornagy.

– Gyere be, Gábor, ezen beszarsz, ezt hallanod kell – fogadta szeretettel Busztin főhadnagy.

Az altábornagy leült a főhadnagy mellé.

– Miről van szó?

– Ez az osztrák kém a jövőből jött.

– Nocsak!

– Végre itt van! – morogta Arnold dühösen, maga elé.

– Mit mond?

– Örül magának, altábornagy elvtárs – mondta a tolmács.

– Nem ritka, sokan örülnek nekem. Busztin! Most, hogy nézem ezt a kémet, nem ez lesz az a szerencsétlen, aki pucéran besétált a Kiszepsti Halásztanyába? Illik rá a személyleírás.

– Várj csak! Hányadikán történt az eset?

– Szeptember 3-án. A szemtanúk szerint hirtelen valami nagy szél kerekedett odakint az utcán, láttak egy erős, vakító fényt, aztán belépett az udvarra egy izmos, részeg férfi, tetőtől talpig pucéran, és le akarta venni a szakácsról a ruháját.

– És osztrák volt?

– Mit tudom én, hogy osztrák volt-e! A felszolgálók jól seggbe rugdosták és kidobták az utcára.

– Hé! – emelte fel a hangját Busztin főhadnagy. – Járt maga a Kiszepsti Halásztanyában?

– Igen.

– Ismerős a történet?

– Igen.

– Na tessék! – kiáltott fel Péter altábornagy.

– Ez igaz, kisfiam?

– Igen.

– Pucéran? Egy étteremben?

Arnold nem válaszolt, Aurelia keserűségében elsírta magát, és szipogott.

– Hol is tartottunk? Ja, igen, 1966-ból érkezett – folytatta Busztin főhadnagy.

– És mi célból, ha szabad kérdezni?

– Azért, hogy megöljem magát!

– Engem? – kérdezte Péter altábornagy.

– Igen, magát. Ezért örülök, hogy végre látom.

– És ki küldte? Vagy önszántából érkezett?

– Andreas küldött.

– Ki az az Andreas, kisfiam? Miért nem volt rajtad ruha?

– Maga csöndben marad! – kiáltott Busztin főhadnagy Aureliára. – Ki az az Andreas?

– Egy '56-os menekült. András Vajna.

– Milyen menekült?

– '56-os. 1956-os.

– Ja, értem, persze – mondta Péter altábornagy. – Ez valóban érdekes.

– Minek szólsz bele, Gábor?

– Ne haragudj, igazad van, hülyeségeket kérdezek. Folytassa csak, elnézést.

– Ausztria tízéves négyhatalmi megszállása 1955-ben szűnt meg. Az állami függetlenség fejében 1955. október 26-án az osztrák parlament az államszerződés értelmében ratifikálta az ország örökös semlegességét. A magyar forradalom híre Ausztriát – ahogy az egész világot – meglepetésként és felkészületlenül érte.

– A kicsoda érte felkészületlenül magukat? – kérdezte az altábornagy.

– A forradalom.

– Akkor jól értettem. Hát ez állati jó! Folytassa csak!

– Az '56-os forradalom.

– Persze, persze.

– Az osztrák politikai vezetés számára a magyar menekültek megsegítése előre nem látható, de kedvező lehetőséget teremtett a pozitív imázs felépítéséhez, megalapozva a külvilág szemében az új és szimpatikus „Ausztria-képet”. Az 1938-as Anschluss után a kommunizmusellenesség a náci antikommunizmus formájában élt tovább. Mi, akik Stájerországban élünk, meg is tapasztaltuk, hogy mit jelent a szovjet megszállás, igaz, Mama?

– Igaz, kisfiam.

– Hallgasson! Mikor tudjuk meg végre, hogy kicsoda Andreas, aki magát ide a jövőből visszaküldte?

– Máris mondom. Várjanak egy kicsit. 1956–57 fordulóján megközelítőleg 190 ezer magyar kapott Ausztriában menedékjogot. A menekültek áradatának második szakasza a második szovjet katonai intervenciótól az osztrák–magyar határ lezárásáig, 1957. január közepéig tartott. Ekkor ugrásszerűen megnőtt a menedékjogot kérők száma. A forradalom leverését követő két hétben túlnyomórészt azok döntöttek az ország elhagyása mellett, akik a forradalom eseményeiben aktívan részt vettek.

– Leverték a forradalmat?

– Igen.

– Nahát ilyet!

– De november második felében már nem csak a forradalmárok tartottak a büntetéstől, hiszen egyre szélesebb kört fenyegetett a megtorlás veszélye. Az ennek következtében megindult menekültáradat november végén érte el csúcspontját. Andreas december 6-án érkezett. Az országhatárt átlépő magyarokat burgenlandi parasztok, önkéntesek, segélyszervezetek alkalmazottai, a hadsereg és a csendőrség kötelékében szolgálatot teljesítők gyűjtötték össze, meleg helyre szállították, étellel, meleg itallal látták el, és szükség esetén elsősegélyben részesítették őket. Az éjszaka érkezők számára fűtött szálláshelyet biztosítottak, az osztrák hatóság ezt követően végezte el a szükséges adatfelvételt. A regisztrációt követően a magyarokat tovább szállították a határmenti felvevőtáborokból Ausztria nyugati tartományába, mivel a burgenlandi táborok nagyon gyorsan megteltek. Az ausztriai télnek megfelelő ruházatot, tisztálkodási eszközöket, havi zsebpénzt és heti cigaretta-fejadagot kaptak. Andreas hozzánk került. Sosem felejttem el azt a napot. Mama adventi aprósüteménnyel, tökmagos hókiflivel fogadta.

– Jaj, az a kedvenced, kisfiam!

– Igen, azt nagyon szerettem, de manapság már óvatos vagyok az ilyesmivel. Az edzés miatt, tudod.

– Tökmagos hókifli, hallod, Gábor?

– Hm! – bólogatott az altábornagy. – És mondja, hány éves volt ez az Andreas ekkor?

– Tizenkettő. Mivel a bátyámmal volt egyidős, eleinte inkább vele barátkozott, én csak kullogtam utánuk.

– Hogy van Meinhard?

– Jól van, Mama. Bár elég sokat piál.

– Iszik?

– Sajnos.

– Mit iszik?
 – Többnyire sört.
 – És apád?
 – Hagyjuk!
 – Hogy érted, hogy hagyjuk?
 – Meinhard nem egyedül iszik, maradjunk ennyiben.
 – Hanem!
 – Hanem apuval. Nem akarok róluk beszélni.
 – És én? Velem mégis mi van?
 – Te három éve idegösszeroppanást kaptál. Bent fekszel egy grazi szanatóriumban.
 – Hol? Jézus Máriám! Miért?
 – Tényleg, miért? – kérdezte Péter altábornagy.
 – Apu miatt. Egy barátja miatt. Mármint egy barátnő miatt.
 – Gustav? Nem, az nem lehet!
 – Nicsak! – nevetett Busztin főhadnagy. – Az öreg Schwarzenegger több vasat tart a tűzben! Na, elég legyen ebből! Tehát ez a Vajna eleinte a bátyjával volt jóban, folytassa!
 – Szegényen éltünk, de nagy szeretetben. Andreas úgy tervezte, hogy kivándorol Amerikába.
 – Amerikába?
 – Igen. Azért hagyta el Magyarországot is. A nagynénje küldött ajándékokat neki Amerikából, mindenféle játékokat, és ő oda akart menni, ahol ilyen játékokat gyártottak, és amikor a szomszédjukban egy fiú előállt azzal, hogy ő megy Bécsbe, akkor Andreas vele ment. Nagyon belevaló kölyök volt.
 – Ki az a nő? – üvöltötte Aurelia.
 Péter altábornagy intett, és az őt átvitte Aureliát a szomszéd szobába. Először egy taslit lehetett hallani, aztán ahogy a test a földre zuhan, majd minden elcsendesedett. Arnold össze-

szorított szájjal ült, és le sem vette a szemét az altábornagyról. Az őt visszatért és leültette Aureliát a székre.

– És miért nem ment végül Amerikába?
 – Tele volt a kvóta, nem mehetett tovább. Meg aztán ott volt az időgép.

– Ja, persze, az időgép.

– Hamar kialakult benne az önállóság. Makacs volt, aki első-sorban magának akart bizonyítani. Soha nem kételkedett abban, hogy meg tudja csinálni. Én ilyen talpraesett gyereket soha életemben nem láttam. Te is nagyon szeretted, mama. Illetve szereted.

Aurelia ismét elájult. Az orrából vér folyt.

– Az édesanyja nagyon érzékeny asszony – mondta Busztin főhadnagy.

– Sokat szenvedett, szegény. Adjanak neki vizet, kérem!

– Mit mond?

– Azt kéri, hogy adjunk vizet az édesanyjának.

– Semmi akadály. Öntsék pofán!

Az őt fogta a vödört, és leöntötte vele Aureliát.

– Disznók! – üvöltötte Arnold.

Aurelia kinyitotta a szemét, de jól látható volt, hogy nincs magánál.

– Az erdős hegység őszi díszben áll. Aranyszínben és piroslón lángolt fel a kert és liget – suttogetta.

– Ez micsoda? Mit magyaráz ez a nő? – őrzöngött Péter altábornagy.

– Nem tudom, valami vers lehet – felelte a tolmács. – Nagyon szép.

– Szép?

– Nagyon.

– Hideg az őszi nap csókja, mégis halálos gyönyör bíborával önti el a rónát s az erdő-fedte csúcsot.

Aurelia megint elájult.

– Folytassa!

– Hagyják már békén – mondta Arnold.

– Vége a versnek?

– Nem tudom – mondta a tolmács.

– Nincs vége – vágott közbe Arnold.

– Maga ismeri ezt a verset?

– Ezt a verset minden osztrák ismeri.

– Gyönyörű! Ki a szerző?

– Robert Hamerling. Apám kedvenc verse volt, ez tartotta benne a lelket, amikor honvágya volt Oroszországban.

– Na! Térjünk vissza ehhez az időgéphez, mielőtt még eléré-
kenyülnénk itt.

– 1959-ben láttunk egy filmet Grazban, nem emlékszem már, mi volt a címe, de az időutazás volt a témája. Mozi után a cukrászdában Meinhard azt mondta Andreasnak, ha lenne időgép, visszamehetnének az időben, és rendet tehetnének az országban, és akkor otthon maradhatnák. Ez szöveget ütött Andreas fejében. Szeretett volna nemzeti hős lenni. Elhatározta, hogy megcsinálja az időgépet.

– Hát persze! – nevetett Péter altábornagy. – Ez a Vajna nem ismer lehetetlent!

– De nem ám! Az a szó, hogy nem, nem létezett számára. Ha belevágott valamibe, addig dolgozott, amíg sikerült neki. Mindig azt mondta nekem, a magabiztosság az első, ha nincs kitartásod, ne is kezdjél hozzá semmihez, fel kell mászni a hegyekre, hogy valami sikerüljön, bele kell fektetni a munkát, hogy sikeres legyél. Szerencse? A szerencsének okai vannak. Fel kell készülni arra, hogy szerencséd legyen, fel kell ismerni a lehetőségeket. Eközben én elkezdtem a testépítést. Egy alkalommal a futballedzőnk elvitt minket egy edzőterembe, ahol nekem nagyon

megtetszett a testépítés. Andreas azt mondta, hogy ez agyhalott barmoknak való, focizzak inkább, de később belátta, hogy a testépítés igenis sport, művészet.

– Mikor később?

– Amikor elkészült az időgép, és Andreas kitalálta, hogy magát kell megölnünk. Rájött, hogy nincs senki, akiben megbízhatna, és aki egyben képes lenne végrehajtani a feladatot. Én éppen letöltöttem szolgálatomat a hadseregben, képzett katona voltam, jó fizikummal, készültem egy testépítőversenyre. Elvállaltam. Érdekelt az időutazás, annak a gondolata, hogy nincs végét.

– És mit tett volna, ha megússza, ha nem kapjuk el?

– Ausztriába nem mehettem volna vissza. Ott kettő lett volna belőlem. Azt gondoltam, hogy majd Amerikába megyek, nevet változtatok, és filmsztár leszek, mint Johnny Weissmuller.

– Filmsztár! Ez jó! Hát filmsztár az nem lesz, igaz, Gábor?

– Ó, dehogyisnem! Kiköpött Latabár Kálmán az úr! Mondja, arra nem gondolt, hogy alapít egy színjátszókört Recskén?

– Hol?

– Az egy alkotótábor, ott fogjuk magát elhelyezni hamarosan – mondta Busztin főhadnagy. Péter altábornagy a térdét csapkodta a nevetéstől. – Alkotótábor! Hát ez isteni, Busztin!

– És az édesanyámmal mi lesz? – kérdezte Arnold.

– Miatta ne aggódjon, hamarosan hazatérhet hókiflit sütni. Vagy a szanatóriumba. Vagy esetleg visszaküldjük az időben, majd megkérdezzük, hova vágyik. Őrség, vigyék innen ezeket!

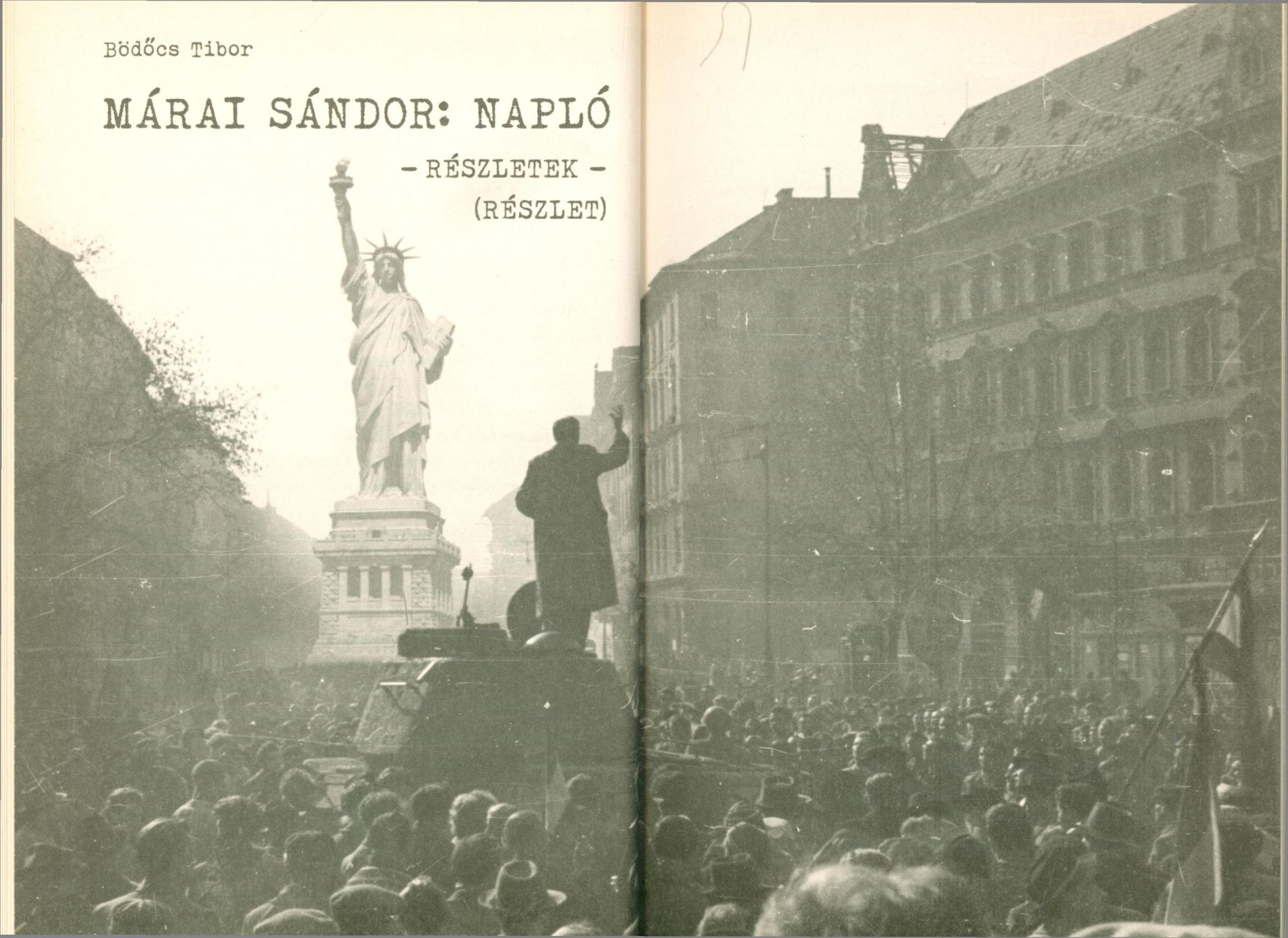
Pár nappal később Arnold Schwarzeneggert internálták a recski kényszermunkatáborba. Lágy nyugati szellő fújt, amikor a rabszállító autó áthajtott a tábor kapuja alatt.

Bödőcs Tibor

MÁRAI SÁNDOR: NAPLÓ

- RÉSZLETEK -
(RÉSZLET)

Meggyógyultam! Ebbe most lehet, hogy belehalok...

Hajnaltól Shakespeare. A királydrámák. Később kevés széklet, majd szájszárazság: csömör és extázis a teraszon.

Felkérés a Berettyó antológiától: „Írjon novellát arról, mi lett volna, ha nem vonulnak be az amerikaiak 1956. november 3-án Magyarországra?” Mit írhatnék? Visszajött volna Rákosi, e szörnyű Szumó Gandhi, hogy kiséprűzze a „fasiszta hordákat”? Valószínűleg. Annyi bizonyos, a Nagy Imre nevű posztbolsevik *cowboy* nem pihentethetné cvikkerét ily békésen somogyi *ranché*-nek verandáján, míg a betelepített navahók címeznek export *popcorn*-t termő, dús kukoricaföldjeit.

Tíz éve újra itthon. Ha ez „újra”. Ha ez „itthon”. Haha.

Midőn bevonultak az amerikaiak, nem teljesen erre számítottunk. „Csatlakoztunk” az USA-hoz. Új államalapítás! – kukorékolta akkor lelkesen az erre mindig kész trashzsurnál. Mit hozott ez a hús esztendő? A kapitalizmus katedrálisait, a tömegkultúra templomait, a fogyasztás kápolnáit, mekdonelcet, autósmozit, kutyakozmetikát. Német lovag helyett kaliforniai golfozót. Kossuth helyett Pókembert, csikósok helyett motoros bandát, vers helyett *rap*-et, vörös postakocsis utazás helyett autósüldözést, tudás helyett értesültséget, bölcsesség helyett kvízt, pálinka helyett gyermekfogkrémizű koktélt, fröccs helyett kólát, szorgalom helyett amfetamint, művek helyett projekteket. Az életrehalálra olvasó, harcos szellem helyett a giccs légypapírján ringatózó *customer*-t. Az írók varázskertjében álmodozó szómorfinistát

megfertőzte a „turkálás az alkotó alsóneműs fiókjában” vírusa: nem katarzist vár, csak kukkolna. Nem Zrínyi kell neki, csak valami bulvárpörkölt a vadkanból. Trónra emelték a példányszámfétist, ott ül, s uralg a profitottemmel jobbán. *Bestseller*-mérnökök számolják ki a hamis jelzőszirupok megfelelő mennyiségét, a csavaros történet kanyarjainak ideális ívét. Semmi erőfeszítés, csak könnyed gurulás a lejtőn... Győzött a tömegember *street foodjával*, *pseudocinemájával*, ügyfél-várakoztató zenéjével, vattacukor-esztétikájával. Sokan fel is hagytak az irodalommal, nem kívánnak a megvadult közönség igényeinek *rodeo*-bikájába kapaszkodni immár. Juhász Ferenc struccot tenyészt, Déry pékséget nyitott, én *hand made* rozsmársajtban gondolkodom...

Nem akarok már sokat, csak sétálni, olvasni, 14 regényt, 316 novellát, 2145 hangjátékot megírni idén, és túrórt hozni L.-nek a gombóchoz. Ennyi a „feladat”. Kevés? Sok? Elég.

Légy nagyvonalú, szerény, hajthatatlan, makacs, megbocsátó, élénk, fegyelmezett, pontos, nagyszabású, talányos, bátor, érdemdús, kikezddhetetlen! Egyébként meg, a te dolgod!

Isten nyugdíjba ment, a Cég megszűnt, a helyén szolárium nyílt.

Teller Edét kinevezték a Találmányok, Amelyeket Csak Végző Esetben Használjunk Intézet igazgatójává. Most egy olyan gyűfán dolgozik, aminek egy szála felperzselt Szerbiát és még az isztambuliak is köhögnek négy hétig.

Az öregségben a legrosszabb mások fiatalsága. Főleg a nőké! A nővel vigyázni: *húsevő növény!* Mindent neki köszönhetsz, s mindent ő vesz el, hogy adhasson, aztán visszakéri.

A nemzet – talán – nem csak a közös tévhitok klubja. (De igen.)

Mit mondana Krúdy Kosztolányinak, ha élne Ady?

Kádár János a Charles Manson körúton. Ő is megúsza. Most az angyalföldi sakkszövetség alelnöke. Bizonytalanul lépeget a tömött kirakatok előtt, mint zsoké, ki alól elszaladt a ló. Színész, aki két hónap próba után végül nem kapja meg III. Richárdot. Az élet császára, mikor már köztársaság van.

Andy Warhol, ez a krakkói varrónőszerű furcsaság, Budapestre költözteti a *Factory*-t, adóügyi megfontolásokból. *Popart*-nak hívják, mikor egy képet a szódásüvegről negyvenháromezerszer másolnak le rózsaszínben, vagy bélyeget adnak ki, amin meztelen csendőrök rúzsozzák egymást Szent Koronával a fejükön. *Pop* ez, nem *art*.

Rutinműtét. Peloponnészoszi porcdúctúltengés, ráadásul vesetáji porasztmával. Az orvosok szerint, ha végigcsinálom a fokhagymakúrát, és csettintgetek, akkor együtt lehet ezzel élni. Akkor igen. De akarom-e? Akarom-e akarni? Minden homályos.

Elolvastam Jókait németül. Nem volt jó ötlet.

„Olykor reszelj tormát!” Marcus Aurelius.

Filmszínházban. A *Bevonulás*. Heroikusnak szánt kép, ahogy Charlton Heston kitűzi az amerikai zászlót a Várra, ahogy Lucky Strike-ot osztogat az apácáknak stb. Unom. Mennyivel nagyobb mű az új Chaplin, *A fejedelem és a kölyök*, mely a Rákóczi-szabadságharc idején játszódik. Emlékezetes jelenetek, ahogy a labanc

lovak banánhéjon csúszkálnak, az osztrák császár beleesik a lisztbe, Bécset megdobálják tortával: igazi, nagy, emberi.

Most nincs időm elfoglaltnak lenni.

Proust. Arisztokraták, a társadalom rothadó fagyöngyei, lehullásuk előtt, közben, ahogy rozsdálló konfettiként pörögnek a történelmi szélviharban. Szörnyűek, de hol vannak ez mostani, úgazdag parvenükhöz képest? Korunk hőse, ez a hirtelen aranypolgárosodott szippantós, a proli Guermantes, ki „mackóban”, Seuso-tálból eszi hörcsöghúsos *sandwich*-ét medencéje partján, kinek „Picassókkal” törlik maszatos száját az állástalan, transzvesztita bölcsészek.

Rendet tenni a borral! Másfél deci hét és fél nyolc között. Aztán három nyolc és tíz között, majd négy éjfélig. Itt megállni. Esetleg még kettő és fél hajnalban három előtt. Néha kihagyni egy napot. Vagy felet. Utána se menni kilenc fölé tíz előtt. Tíz után négy alatt maradni ötig. S tudni, hogy a borral nem kell sokat foglalkozni! Nem méricskélni liter alatt, heti négyszer.

Dalí-kiállítás Pesten, a szentendrei korszak. Érdekes víziók, néha maníros, máskor blöff, olykor telitalálat. *A tükörtorjás HÉV-re száll Pomázon, míg Mae West bugyit cserél Lenin agyában* című kép nehezen felejthető. *Az elefántok elnézést kérnek a parafadugófejű Galától, hogy mosatlan edényekkel teli székesegyházakat egyensúlyoznak a dorogi Főtéren a gilisztainvázio mértani közepén lángoló pulikutyák árnyékában* – minden idők legdrágább festménye is itt van. Ollé!

Dögölj meg, Thomas Mann! Imádlak!

Betiltották az antiszemitizmust zárt térben. Most mindenki a pub elé jár izraelezni. (Néha a zsidók nem zsidók, s olykor zsidók a nem zsidók: minden kusza!)

Y. „Remekíró”. Szörnyen fáraszt. Fordulatai unalmasak, izgágán tohonya, lustán eminens, bambán bölcs, harsánysága nem hallható, némasága rikoltoz.

Az illegális munkásörség *mazsorett*-csoportként jegyezteti be magát. Megtehetik. Megszünterve őrzik meg.

Két, részvényárfolyamra onanizáló bróker hímringyó költözik szomszédunkba. Méltósággal viseljük.

Borozás H.-val. Jól keres az öt félreértőkön. Sufnibuddhizmust ácsolnak művéből, hinduizmusértelmezéseit zacskóból árulják, porformában, képregényesítik esszéit, az irodalom örök csikkezői veszik fel elejtett gondolatait s pánsípon adják elő ezt a szanszkrit operettet; aztán leturmixolt *Nietzsché*-hez keverik apróra kockázott szellemtörténetét, s elfröccsösítve pörköltösítik. Erről ő nem tehet. Ő az egyik utolsó kultúrbohikán, számtalan tévedéssel. Fél évet Berényben, fél évet *Napa Valley*-ben van. Írja a *Karnevál* folytatásait. Csak ez számít. Jó angol fordítót talált. A micisapkához jachtján is ragaszkodik.

„....”

Burger King nyílt a Bazilikában. „A káposztájuk remek, de a Szent Család menühöz adhatnának nagyobb kólát” – panaszkodik egy szenátorfeleség az Operában, vízhullaarcú milliomos szeretőjének. *Wagner*-t adják a héten profi szvingzenészek tolmá-

csolásában, soha nem pihenő füstgéppel, lézershow-val, táncos lányokkal, fókákkal.

Buffalo Bill-fesztivál Bugacon. A vonatrablás-show után többen reklamálnak, hogy nem kapták vissza a pénztárcájukat. Megszokhatták volna ezer év alatt, hogy itt soha nem adják vissza... „A méhlepényből való távozás után reklamációt nem fogadunk el.” (Én)

Ahogy Szűz Máriából a katolicizmus *First Lady*-jét faragták, ahogy Petőfi a magyar irodalom *Miki Mouse*-a lett. Mindez oly... „izé”. (Petőfi 1848 februárjában írta az *Anyám tyúkjá*-t. Sok minden kavargott benne azokban a hetekben...)

Vacsora az egykori Terézvárosban, most *Little Italy*. Az étel jó, a bor remek. A szomszéd asztalnál elegáns maffiózók próbálják kitölteni az éves adóbevallást. Nagy húzás volt Bibó kormányzótól legálissá tenni a szervezett bűnözést.

Ma 64 éve, hogy először használtam pontosvesszőt; ezt is megértük hát „az ég alatt”.

Mozgókép: Az *utolsó margarinkocka Párizsban*. A Brando nevű színjátékos meggyőző: „leszakad a vászon”. (És elszakad a lepedő...)

Hova tűnt az „ancient regime” *gloire*-ja? Minő action gratuite, mifajta advocat diabolik boríták itt fel egyszerre a *status quót a common sense*-ben? A magyar szellemi élet micsoda „Szent Bertalan-éje” zajlik itt a szemünk előtt? Van-e még *cicerone*, ki eligazodik e *citoyen thermidor*-ban?

St. Patrick's Day az újpesti íreknél. A tántorgást modern táncművészetté fejlesztette e kicsi nép, pár száz év alatt. Barna sörüket lassan szokom.

A múlt havi írókongresszus után kipróbáltam az *LSD*-t. Szememből ecsetek nőttek, Gide-arcú hangyak *twist*-eltek apám fényképén, Kassák-fejű sakkfigurák beszéltek hozzám és delfinek ültek a New Yorkban Osváthnál.

„Szedjétek össze a kerti székeket!” (Goethe.) Igen!

Puskásék megnyerték a foci-vb-t. Az első USA-arany labdarúgásból!

A cipőkészítés 2643 árnyalata című tanulmányt olvasom, svédiül. Nagy szerencse ilyenkor, hogy e nyelvet egyáltalán nem bírom. A tanulmány jó!

Bob Dylan – a jenki Tinódi – szőlőt vett Badacsonytördemicen. Összefutunk a *hot dogos*-nál. Idegesít a bajsza.

Vendégségben. Pár perc televízió. Volt ávosokat költöztetnek össze áldozataikkal a „Villában”. Mindenhol kamerák. Milliós nézettség. Utána rákos Babits-imitátorok vetélkedője: földj egy *Cadillac*.

Illyés megérkezett Washingtonból. *Baseball*-sapkában forgatja ravasz parasztszemeit, lesi a libacombot, azt se bánja, ha *hamburger*-be teszik neki. Az írástudók eladták a lelküket és nem kértek számlát. Megint erősödött a Júdás-ezüst a dollárhoz képest.

Nyugat-berlini avantgarde-ok előadták *Föld, Föld...* című könyvemet siketnéma, török takarítónőkkel. Nem szólni, nem pörölni.

Ember járt a Holdon. Goethe járt a Földön! Mentsük meg a Marsot! Ne menjünk oda!

Mindenki tudja, hol volt, mikor lelőtték *Kennedy*-t. Csak azt nem tudják, hogy Lee Harvey Oswald ott volt-e a texasi tan-könyvraktár ötödik emeletének ablakában...

Történelem. Svédországban zöld diktatúrát vezetnek be. Nyilvánosan végzik ki azt, aki nem gyűjti szelektíven a hulladékot. Az akasztófák alatt földlabda, hogy vissza tudják majd ültetni. Ausztria megtámadta Svájcot. A hírekben a visszatérő képsor: földönfutó svájciak a rédicsi kerítésnél. „Megvédjük Amerikát”, hörgi az állami rádió. Mindig ugyanaz. Közben hatalomra kerül a Nagy Liechtenstein Párt Vaduzban. Kémekeket fognak el, fenyegetőznek, vicsorognak, hadat üzennek. Soha nem lesz vége.

Bemutatták a személyi számítógépet (*PC*). Idegen a szellem emberétől e gépszörny. Adatok, információk túlsúfolt spájza. Nem sok mindenre látszik alkalmasnak.

Találkozás P.-vel. Kiábrándult marxista. Költő. Jellemtelen alkoholista, de becsületes. (Ritka tünemény.) *Whisky*-t iszik vödörszámba, körmére ég a Davidoff. A játékgép mellett, sör-alátétekre rója gyilkos humorú sorait *Nixon*-ról, *Hollywood*-ról, a vietnami háborúról. Legutóbbi verse: *Síel a filozófia tanszék*. Új kötetét, az *M., hozz lazacot!* – címűt nyújtja át remegő kézzel, korán van még. „Ne törd, ha csak megtűrnek” – mondja később

karcosan. „Fel a fejjel, le a sliccel” – vigyorog kajánul, húgyfolto-
san búcsúzáskor, aztán elájul. A zseni nagy talány.

Felavatták Plútó kutya szobrát Zalaapátiban. A tévében egy utol-
só pillanatban „kiugrott”, demokratizált kommunista avatja.
Mára már lassabb társai is szabadultak, felszívta őket a „piac”.

Az élet rút, a délután hat óra elviselhetetlen. Mégis, az oxigén:
nagy ajándék!

A humanizmus határai. Túl sok az indiai. Nem szerethetjük
mindegyiket.

Élj úgy, mint egy horgász!

Ne élj úgy, mint egy horgász!

Hosszúlépések egy kerthelyiségben, a Budagyöngyénél, Joyce
fordítójával, Sz.-szel. Óangol költőkről és ordas pesti kurvákról
mesél. Hevesen gesztikulál. (Többször orrba ver.) Negyvenezer
szót tud a női nemi szervre. Kancsal *clown*, érdekes fenomén.

Átadták a *Ku-Klux-Klan* új művházát Várpalotán!

Workshop Szigligeten. Délelőtt WS részegen lefordul a vízibicikli-
ről a hullamerev Hemingway mellől. Miközben a partra húzom,
pigmeus halottsiratókat moryog. Kölyökcárcú sámán. Néha a kér-
dés: gyagyás vagy lángész? Is-is.

A Lukács György nevű hulló Hegel-ízű nyalókát szopogat-
va iszkol a Niagara utcán. Raktáros lett a Fővárosi Fitzgerald

Könyvtárban. A bőre alatt is kommunista röplapok és a deka-
dens polgári irodalmat gyalázó esszék vannak.

Találkozás Z.-vel. Kóser náci. Kézfogása, mint hideg darált hús.

Elegem van az olaszokból. Ott akarok élni! A délolasz a legszim-
patikusabban ellenszenves fajta. Nem szeretem a franciákat, ami-
kor németek! Egyszer már elszabadult a német precizitás. Eléget-
ték a jó könyveket. Ábécésorrendben.

Talán Grönland, talán nem. Egy biztos, menni kell! (Maradunk.)

Mozart nem csak *Mozart*. „Mozart” is.

Lucskos, nimfomán, kora ősz. A villamoson túlérrett, körtefor-
májú nő. Még élek.

Egyre gyakoribb a mű nélküli művész, s a művészet nélküli mű,
meg a minden nélküli semmi.

Tom és Jerry-konferencia az Akadémián. Érdekes, hogy az egész
estés filmek nem működnek, a háromperces remekművek azon-
ban ragyognak, mint Arany, mint Homérosz, mint *Snoopy*.
Mondhatjuk-e egyértelműen, hogy a prérifarkas a gonosz? – veti
fel Sartre a kérdést. Nem a kizsákmányoló tőke alá rakja-e dina-
mitjait, gördíti szikláit az elnyomott? stb... Beszéde után méretes
nyáltócsát hagy.

Délután eperoham. Közben Montaigne, utána kávé. Nem kér-
tem az életet.

Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy,
Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy,
Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy, Krúdy. Krúdy!

Minden dán Lars!

Walt Disney, a világ legnagyobb *baby sitter*-e. Állítólag kokainista. Igen. Talán. Valóban gyanús az az emblemikus hóesés. Néha igazán nagy ötletek a *Donald Duck*-ban. Polgár-e Dagobert bácsi? „*Not at all.*” Mert mi volt hát a polgár? A polgárnak nem voltak illúziói, de volt hózentrógere. Nem lélegzett tételszünetben. Úgy járt kuplerájba, mintha nem járna. Úgy volt templomjáró, hogy nem volt az. Nem hamuzott a szőnyegre. Volt dohánytartója. Felépített egy műveltséget, s közben nem gyűrődött meg a zakója. Soha nem írta volna le azt, hogy... Nem ivott feketét hét után, nem zsidózott nyolc előtt. A cselédjeit már-már embernek tartotta, és a legnehezebb időkben is késsel-villával ette az emberhúst.

Utazás a földalattin. Az Al Capone térnél leül mellém egy néger őrmester. (Kérődző GI Joe.) Akkora, mint egy Mao Ce-tung-szobor. Nagy, fehér, márvány síremlék nagyságú fogak, bokszesztyű méretű ajkak, szívlapátkezek. Belenyugodni, nem pörölni.

Megjelent a *Mein Kampf* Braille-írással! Érdekes vállalkozás. Ez a kiadó adta ki Sade márki gyerekkönyvváltozatát és a Stephen King-kifestőt is, ajándék piros filcekkel. Előkészületben Rabelais diétás, Krúdy gluténmentes, Faulkner laktózérzékenyeknek szóló változata. Kiadják Pilinszkyt hosszan, *Tolsztoj*-t röviden. Lehet.

Írni! Akkor is, ha nehéz, akkor is, ha nem megy, akkor is, ha nem tudsz! Ha felkötik kutyádat, ha leköpi anyádat: írj! Ha töből vágják le a lábadat, ha rád gyűjtják házadat. Írj! Míg szemedet kaparják: írj! Mikor élve beleznak, gégedet nyiszálják: ÍRJ!

Nincs tanulság. Ez nagy felismerés! Hosszú előkészítés után végre nincsenek terveim. *Ehhez* tartani magamat!

Horváth Viktor

FORRADALMI NAPTÁR

*Ejhaj, a szüret,
jöjjön, aki bort szeret,
aki tüzes bort szeret;
Rákosinak kötelet,
a magyarnak kenyeret.*

Az őszi csendben a főtér felől a laktanya kapujáig hallatszott a legények gjádszása. Szüret ideje volt, 1956. október 30-a, kedd.

– A magyarnak kenyeret – morzsolta el a fogai között Pálinkás Antal őrnagy –, micsoda életrevaló, derék nép a mi magyar népünk.

A rangidős szolgálatvezető tiszthelyettes mellette állt, és nem válaszolt, mivel a felettese nem tett fel neki kérdést; viszont magabiztosan, sőt elszántan és férfiasan nézett Pálinkásra; így mintegy szavak nélkül jelezve, hogy mennyire igaznak és találónak érzi az ezredtörzs parancsnokának megjegyzését.

– Kenyeret akar a magyar nép, Kalunyek; hallja? – folytatta Pálinkás bólogatva.

– Jelentem, hallom, őrnagy elvtárs. Szabadságszerető a mi népünk.

– Az. Dolgos nép – azzal Pálinkás elindult a főépületbe rádiót hallgatni.

A tankokba épített adóvevőkön kívül két rádiója volt a rétsági páncélos ezrednek; két Orion–222-es szobarádió; négy plusz egy csöves, szuper rendszerű készülékek, melyeket a Népköztársaság még az elmúlt év végén utalt ki az alakulatnak. Kisméretűek voltak, de korszerűek és igen jó, tiszta hangúak; az egyik a parancsnoki irodában Garami Lajos alezredesnél, a másik az ezredtörzsnél Pálinkás őrnagy titkárságán. Október 23-a óta a tisztek itt

gyülekeztek, lógtak a rádión; még Garami Lajos alezredes is ide futkosott, ha valami történt, hogy az embereivel együtt legyen, amikor a sorsfordító bejelentéseket hallgatják. Micsoda idők voltak. Tüzes tekintetek, lelkesedés, önfeláldozás és közösségi szellem.

Október 23.

Az első napon, mikor reggel bemondták a diákok nagy tüntetését, Vajtai Gyula főhadnagy, a műszaki karbantartó és szerelő alegység parancsnoka éppen Pálinkásnál jelentette, hogy végre megérkezett a pótalkatrész-szállítmány, amit nagyon vártak, a T–34-esek sebességváltóház-tömítőgyűrűivel, de éppen szólt a rádió. Kossuth rádió, Budapest. Pálinkás őrnagy és Vajtai főhadnagy együtt végighallgatták a híreket, és jelentősegteljesen egymásra néztek.

– Anti... Őrnagy elvtárs, kérek engedélyt távozni – mondta gyorsan Vajtai.

– Engedély megadva. De ne csinálj kuplerájt – mondta erre Pálinkás olyan szúrós nézéssel, amilyen szúrósan csak nézhetett, de hát mit számított az. Az ezredtörzs főnöke kedves, kölyökképű katona volt, harmincnégy éves és már őrnagy, beosztott tisztjei pedig mind huszonévesek; fiatal volt akkor még mindenki, még a tábornokok is, mert új hajnal virradt az országra, és most arra a hajnalra egy még újabb hajnal. Az igazság az, hogy Pálinkás Antal két éve, harminckét éves korára már alezredes is volt, csak némely intrikák miatt visszaminősítették és áthelyezték, ám azóta tehetségének és egyenes, tiszta jellemének köszönhetően ismét emelkedőben volt a pályája; íme, máris az ország leghíresebb páncélos elitalakulatának parancsnokhelyettese.

Vajtai, mint az örült, rohant végig a folyosókon, a tantermekből kihívta az oktatókat, mindegyiknek elmondta, hogy Buda-

pesten kitört a forradalom, de erről kussoljanak, a forradalom, a forradalom, aztán rohant a tankok garázsaihoz és a műhelyekhez, és pár percen belül az ezred összes tisztje Pálinkás titkársága előtt tolongott. A tantermekből nem mertek kijönni a magukra hagyott tiszthelyettes-növendékek, de a zsvaj az irodákig halatszott.

– Baszd meg, Gyula – mérgelődött Pálinkás őrnagy, mikor kilépett a folyosón tülekedők közé –, ez volt a parancs? Azt mondtam én neked, hogy doboltasd ki a kisbíróval?

– Jelentem, őrnagy elvtárs, nem azt mondtad.

– Hát akkor mit mondtam? Azt mondtam, hogy mátol a titkárságom lesz az elvtársak klubszobája? – de azért mosolygott, mosolygott azzal a kedves mosolyával.

– Jelentem, nem azt mondtad.

Ott álltak mind az oktatótisztek, a harcokszizó állomány parancsnokai, a géhás és a törzstisztek, és nézték Pálinkást kutya tekintettel. Ekkor a folyosó közepén felpattant az ajtó, kilépett a parancsnoki szobából Garami Lajos, az ezredparancsnok, oda-jött hozzájuk, erre Pálinkás vigyáztt vezényelt, és jelenteni próbált, de Garami közbevágott:

– Elvtársak... fiúk. Budapesten... Budapesten kitört a forradalom.

Csend volt a folyosón, mustforraló, türelmetlen csend, visszszámolás csend, aztán Stift Róbert főhadnagy elkiáltotta magát:

– Éljen a haza! Éljen a parancsnok elvtárs!

És kiabált mindenki.

– Csend legyen, csend legyen. Azt akarom, hogy minden hírt azonnal megtudjatok, ezért együtt hallgatjuk a rádiót. De az isenfáját, azt nem tűröm, hogy a fegyelem megbomoljon. Most mindenki visszamegy az embereihez, helyreállítja a rendet, kiadja

a feladatokat, aztán váltásokban visszajöhet a törzshöz. Pálinkás elvtárs, kérlek, csináld meg a beosztást. Megértettétek?

Ők megértették, úgy futottak a szolgálati helyükre, mint a kisiskolások, amikor a tanító azt ígéri nekik, hogy ha jól viselkednek, korábban hazamehetnek. A főépület elcsendesedett, izgalom és friss energia vibrált a téglákban, a tisztek pedig hallgatták a rádiót. Délben a kormány betiltotta a háromra meghirdetett tüntetést, kettőkor pedig újra engedélyezte.

– Itt teljes a zűrzavar – mondta Pálinkás őrnagy a főnökének.

– Mi lesz ebből, Lajos?

– Az majd kiderül. A mi dolgunk, hogy fenntartsuk az ezred harcerejét, és a rendet a faluban. Készültséget rendelek el. Kérlek, küldj el valakit a rendőrszobára; közös járőröket szervezünk a rendőrséggel, hadd lássa mindenki, hogy kézben tartjuk a folyamatot. És kéretem a plébánost is.

Telefonon hívták a hadtestparancsnokságot, de ott is csak annyit tudtak, amennyit ők, másnap pedig a honvédelmi minisztériumnál sem értek el senkit. Csak ámultak, bámultak, lelken-deztek, és kicsit aggódtak is.

Óriási volt a meglepetés, pedig régóta látszott. Sztálin halála óta csak gyorsultak az események, a levegőben volt a változás, de hát akkor is. Ilyet?

Előbb szovjet parancsra leváltották Rákosit, Nagy Imre amnesztiát hirdetett, ellenőrzése alá vonta az ÁVH-t, felszámolta az internálótáborokat, gazdasági reformokat indított, és felszabadította a közéletet; és hiába váltották le, ami elkezdődött, azt már nem lehetett megállítani. 1956 elején a szovjetek a saját sztálinizmusukat is megbélyegezték, itthon rehabilitálni kellett Rajkot, a diákok és az értelmiség szervezkedtek, aztán kirobbant.

Október 24.

Szerdán reggel a fővárosban lövöldöztek, kihirdették a statáriumot, a kijárási tilalmat, de attól még éppúgy lövöldöztek. Égett a talpuk alatt a talaj a laktanyában. Rétságon nem történik semmi.

– Alezredes elvtárs, menjünk oda – suttogta Galajda Béla hadnagy, az anyagi-technikai ellátó alegység tisztje –, van nyolcvanegy üzemképes harckocsink és kilenc rohamlövegünk. Délre Budapestre érhetünk.

– Elhallgass, Béla. Mi katonák vagyunk, nem banditák. Megvárjuk a parancsot.

– De hát a szovjetek lezárták a hidakat.

– Te megbolondultál, fiam? Mit csinálsz, ha odaértél Budapestre? A szovjetekre akarsz löni? Parancs nélkül? Ma már többet nem akarom hallani a hangodat. Megértetted?

– Értettem, Lajos bátyám.

– Nézzenek oda.

– De mi van, ha csak azért nem kapunk parancsot az indulásra, mert nincs, aki parancsot adjon, mert elfogták a kormányt?

– Tóth József főhadnagy elvtárs, neked is elment az eszed? Na de majd én. Kérem a Pobjedát. Budapestre megyek. Jóska, te velem jössz.

És elmentek, Pálincás pedig átvette a parancsnokságot, hallgatták a rádiót, a délre néző ablakokból figyelték a 2-es főutat, hogy jön-e már visszafelé a fekete Pobjeda az alezreddessel, nem jött.

Október 25.

Másnap délelőtt Pálincás kiment Rétságra, és beszélt a tanácselnökkel, az iskolaigazgatóval és a plébánossal; mindenki izgatott volt és bizonytalan.

A tanácsháza folyosóján szembejött vele az öreg udvaros a seprűjével; mikor meglátta Pálincást, gyorsan levette viharvert kalapját, félreállt, köszönt.

– Szervusz, Hanzi. Bent van-e a gazda?

– Cuháuze, bent van, vitéz úr, tisztelettel.

Persze a tanácselnök nem volt a szobájában, Pálincás mosolyogva csóválta a fejét, aztán benyitogatott az irodákba, végül megtalálta.

– Nem tudok semmit, nem érek el senkit – panaszkodott a tanácselnök. – Kivárok. Tisztítatom az árkokat, és söpörtetem az utcákat, abból még nem volt baj.

Utána Pálincás ment az iskolába.

– Nézd meg, Anti, üresek az osztályok – az igazgató benyitogatott pár terembe –, volt, ahova tíz gyerek jött, volt, ahova csak kettő. Hát délben hazaengedek mindenkit.

– De jó volna, ha mégis jönnének. Nem állhat meg az élet. Menj át a tanácshoz, kérd meg a párttitkárt, hogy mondassa be az utcai hangosbeszélőkön, hogy mindenki küldje iskolába a gyerekeit. Ez így mégsem mehet.

Aztán ment a plébánoshoz, az behúzta a parókiára, és leültette.

– Mindszenty.

– Mi van vele, atyám?

– Itt van Nógrádban.

– Miből gondolja?

– Nálam volt egy pap. Még a nyáron. Csak akkor nem akartam mondani. Egy Tóth nevű pap. A Regnum Marianum-templom utolsó plébánosa. Ötvenegyben kitették a plébániából, és a gazemberek felrobbantották a templomát. Ez a pap mondja, hogy ő látta.

– Mindszentyt?

– Őt. Nemcsak hogy látta, de beszélt is vele. Nemcsak hogy beszélt vele, de nála lakik.

– Hogy lehet az?

– Nem merték tovább a börtönben kínozni az eminenciás urat, nehogy meghaljon, hanem elvitték a Mecsekbe, egy kis faluba, Püspökszentlászlóra, ott adták mellé azt a Tóth plébánost, hogy az érsek úr ne legyen egyedül. Aztán Püspökszentlászlón sem volt jó, akkor idehozták. Itt van valahol, édes fiam, és valahol egészen közel lehet, mert a Tóth plébánost sokszor hozzák erre. Fekete, lefüggönyözött autókon szállítják Budapestre meg vissza, és a hercegprímás úrral lakik. Itt, valahol a közelben. Tóth a gyóntatója. Szabadítsátok őt ki, fiam, szabadítsátok ki, és az Isten megsegít benneteket. Eljött az idő. Mikor, ha nem most?

Pálincás Antal őrnagy nem ment egyből vissza a laktanyába, hanem egy kicsit sétált a faluszéli utcácskában. Levette a sapkáját, meg-megállt, és a kedves őszi napfénybe fordította az arcát. Meleg délelőtt. Továbbment, ki a faluból, nézte a szőlősorok között járkáló gazdákat, a szüretelőknek friss vizet hordó lajtos kocsikat, a szalmakalapos néger puttonyosokat, az éneklő, fejkendő szedőasszonyokat:

*Hadd menjék a Lokung,
Hadd menjék a Lokung, májn sácc,
a Zajber hadd menjék, hadd menjék, und
aaaaaaaaa a Lokung,
óóóóóó, óóóóóó,
eríst arbeitolunk,
igen arbeitolunk,
já, májn sácc, májn sácc,
Zajber und Lokung,
ahrtung, ahtung, óóó, májn sácc.*

Megemelte a kalapját egy gazda, akivel már máskor is beszélgetett:

– Jó napot, őrnagy úr.

– Jó napot, bátyám. Milyen lesz a maligán?

– Közepes. De kóstolja meg. Egyék egy fürtöt ebből. Nem csemegeszőlő ugyan, hanem csak Kolmreiffer.

– Köszönöm. Nem lesz ez rossz bor. Édes a szőlő.

– Hát karácsonyra már többet mond majd magárúl. Hanem, őrnagy úr, hadd kérdezzek valamit. Nem rosszbúl mondom, ne értse félre, kedves fiam. Én csak parasztember vagyok.

– No hát, bökje ki, bátyámuram.

– Mi az istennyilájának nem tépik már le a sapkájukrú és hajítják el a hajderménkübe azt a nyüves csillagot a vitézurak?

– Meggondoljuk azt még.

– Ne gondúkodjanak sokat. Már a tanácselnök is mondta, hogy leszedeti a hivatalrúl.

– Nem rossz a vörös csillag, csak a Rákosi hozott rá szégyent.

– Nem a fenét. Hát nem minden tönkrement? Nem aknákat ástak a földbe a határon, hogy főrobban, aki el akar szökni, mert elege lett?

– A vörös csillag a jó szocializmust jelenti, amikor mindenki egyenlő. Vagy magának nem volt jó, amikor felosztották az Almásy gróf szőlőjét? Ez a szőlő, a maga szőlője is a grófé volt.

– Hát azért csak tépjék le, fiam, mert ez így akkor sincs rendjén. No, aztán itt van, fogadjon el egy kosár szőlőt, vigye be a kaszárnyába a pajtásainak. Gréti! Grééééiiii, az anyád istenit! A füleden ülsz, Grééééiiii?

A sorok közül néger lány dugta ki a fejét:

– Wász wilszt du, gazda?

– No, csakhogy. Gyere ide, csillagom. No, ide hallgass. Fogod azt a kosarat, és teleszeded, aztán mész az őrnagy úr után,

és beviszed neki a kaszárnnyába, aztán visszajössz. Megértetted? De ne legyen közte rohadt meg penészes. Szép fürtöket szedjél. Megértetted?

– Jávól, gazda, megértette.

– Mondd el szépen, hogy mit csinálsz.

– Fogom ezt a kis krattent, und szedegetem szépen. Nem rohadt, nem simmel.

– Jól van, Gréti. És aztán mit csinálsz?

– Megyek a herszoldát után, gazda.

– Igen. És utána szépen visszajössz.

– Szépen. Igen.

– Nem állsz meg a postánál a Béládi Gáspár bácsi négerével locsogni, és nem tekeregsz el nekem megint a Táncsics utcába focizni a gyerekekkel. Megértetted? Na indulás szedni, mert az őrnagy úrnak biztosan más dolga is van.

– Hej, de még mennyire. De tudja, jólesik a séta is ebben a szép időben.

– Csak maradjon is, legalább a szüret végéig.

Pállinkás elköszönt, ment vissza, gondolkodott a plébánoson. Lehetséges volna, hogy az érseket tényleg valahol itt dugdossák? Valójában ő is hallott már egy pletykát egy kimenős kiskatonától. A felsőpetényi kocsmából jött, valami részeg ÁVH-sről beszélt, de a kiskatona is be volt rúgva, hát nem hitt neki.

Közben a laktanyához ért, a lányt beküldte az étkezdébe a szőlővel, úgysis ebéidő volt, ő maga pedig ment rádiót hallgatni.

Október 26.

A parancsnok nem tért vissza pénteken sem, és Pállinkás nem tudta megítélni, hogy állnak a dolgok. Nagy Imre és Kádár ellenforradalmároknak nevezi a felkelőket, de közben ki akarják küldeni az országból a szovjet hadsereget. A szovjetek a tankjaikon

furikázzák a géppisztolyos magyar egyetemistákat, de közben lőnek is rájuk, azok meg benzinnel gyújtják föl a tankokat a szűk pesti utcákban. A rádió folyton szól, egész nap komolyzene, óránként hírek, és néha rendkívüli bejelentések és beszédek, amelyekből nem lehet tudni, hogy éppen ki kivel van, ki mondja kire, hogy dicsőséges forradalmár vagy imperialistabérenc bűnöző. Pállinkás Antal őrnagy beosztotta, hogy mikor melyik parancsnok ül nála a törzsnél, a többiek pedig fenntartották a látogatást; igazi tanítás és kiképzés nem volt.

Délben Pállinkás telefonon beszélt barátjával, a budapesti Kilián laktanya parancsnokával, Csiba Lajos századossal. Nem lett okosabb. A Kilián és az út túloldalán a Corvin negyed harcosai rivalizáltak, de néha még lőttek is egymásra, Maléter ezredes ment a helyszínre öt harckocsival, de nem tudott rendet tenni.

– Hanem Anti, ilyet még nem hallottál – mondta végül Csiba százados. – Ma az embereim a Tüzoltó utcában elfogtak két négert. És nem fogod elhinni: gitár volt náluk. Éleslőszerrel.

– Honnan szereztek? Lövöldöztek is?

– Nem, nem tudták használni. De akkor is különös. Vadonatúj PPS-42-esek voltak, de olyan újak, hogy még senki nem lőtt velük. Két raktári példány a Szovjetunióból. Kérdeztük, hogy honnan lopták, de csak marhaságokat beszéltek. Hogy a szovjetek majd négeriskolákat építenek csak a néger gyerekeknek. És megtanulnak olvasni.

Pállinkásnak épp elég gondja volt az akadozó utánpótlás miatt.

– Őrnagy elvtárs, jelentem, elfogyott a hús – állított be délután Stift Róbert főhadnagy, az ételmezési alegység parancsnoka –, a liszt pedig szűken van. Ma meg holnap még elég.

– Azt a... Tegnap kellett volna ideérnie a szállítmánynak Budapestről. Itt állunk ezernégyszáz emberrel. Felhívom a diós-jenői téeszcsét. Ami élelmet tudunk, megvesszük helyben.

Október 27.

Szombaton reggel feltelefonált a kaputól az ügyeletes őrmester, hogy itt áll a tanácselnök, és be akar jönni.

– Miért nem telefonált inkább, Horvanyek elvtárs? A lak-tanyába tilos civileket beengedni.

– Nem akartam. Ki tudja. Hátha lehallgatják.

– Mi a baj? Na, igya meg ezt a kis törkölyt, aztán hadd halljam.

– Tegnap este eltűnt a négerem.

– Mi? Hogyhogy? Melyik? A Hanzi?

– Nem a Hanzi, hanem az otthoni. A Günter.

Pálinkás megdöbbent. Ilyesmi nem szokott történni. Rétságon a magyarok és a tótok is jól bántak a négerekkel, sokuk jobban szerette a négerét, mint a kutyáját, védtek őket, és gondoskodtak róluk, azoknak meg eszükbe sem jutott marhaságokat csinálni. Néhány éve, amikor a kommunisták még a vetőmagot is elvitték a padlásokról, és a vidék gyakorlatilag éhezett, ember-ségből mindenki ugyanannyi ennivalót adott a négerének, mint amennyit maga evett a családjával – tehát néha szinte semmit. Ezekben a nehéz időkben egy-egy gazda szükségből eladta a négereit, és ha előfordult, hogy az apa, az anya és a gyerekek más-más gazdához vagy állami vállalatba kerültek volna, mindig akadt valaki, akinek volt annyi pénze, hogy megvegye őket, hogy együtt maradhassanak. Ha más nem, a párttitkár. Utoljára négy vagy öt éve fordult elő szökés, amikor a szomszéd faluból, Diósjenőről eltűnt egy birkapásztor, és két napig nem volt még; végül a másik szomszéd faluban, Szendehelyen került elő náthá-

san, éhesen, sírdogálva. Régen az ilyet felakasztották, levágták az egyik lábát vagy kiherélték, de most már nincs ilyesmi. Csak bezárták a faskamrába, amíg a tulajdonosa érte jött szekéren, hazavitte, a lelkére beszélt, Rousseau-t olvasott fel neki, és esténként mesélt a gyerekei képeskönyveiből.

– Igen, este a szakácsné mondta, hogy a Günter nem vágott fát a főzéshez, kerestük, de nem lett meg, ma reggel pedig bejelentettem a rendőrségen. Most körözik.

– Nahát. Nem baj, majd megsz. Emiatt nem kellett volna ennyire...

– Nem ez a legnagyobb. Hanem az oka. Hogy miért ment el az a szerencsétlen.

– Miért, miért. Hát mert együgyű.

– Az. De más is történt. Ma reggel bemegyek a hivatalba, és a titkárom azzal fogad, hogy a négerem várja az oroszokat, mert majd azok őt felszabadítják. Szerinte.

– Melyik? A Hanzi?

– A Hanzi.

– Ez nem lehet igaz. Kitől hallotta?

– Én is ezt kérdeztem tőle. Berendelem a szobámba, a szőnyeg szélére állítom, kérdzem, ki mondta neki ezt a marhaságot, de csak azt mondogatta, hogy ő azt tudja, hogy úgy lesz, és kész fixundfertig. Szerintem – itt a tanácselnök közel hajolt, és Pálinkás őrnagy fülébe suttogott –, szerintem az ÁVH-sok terjesztik. Tegnap átment a falun egy fekete Pobjeda, két utas volt benne, beültek a kocsmába ebédelni, aztán eltűntek egy órára.

Pálinkás cigarettára gyújtott, és azt gondolta, hogy ez a kommunizmus igazi bűne. Elültette az emberek fejében a félelem és a bizalmatlanság magvait. Gyanakvás és rosszhiszeműség.

– Ki tudja, merre kóboroltak – mondta tovább a tanácselnök.
– És hogy mi mindennel bolondították a négereket. Most meg elszökött a Günter. Érdekes egybeesés, nem?

Október 28.

Vasárnap visszajött az ezredparancsnok.

– Antal, kérlek, hívd a tiszteket. Budapesten győzött a forradalom. Beszéltem Tildyvel. Új kormány van, Maléter átállt a felkelőkhöz, a szovjeteket visszaverték, és este Nagy Imre beszédet mond. Együtt fogjuk meghallgatni, aztán kitaláljuk, mit csinálunk. Küldj el, kérlek, a plébánosért, a tanácselnökért és a párttitkáráért. Barátom, Kossuth-címer lesz, a ruszlik hazamennek, feloszlatták az ÁVH-t. Tildyt bevették a kormányba. A parlamentben találkoztunk.

– És mit mondott neked?

– Mindszenty itt van Nógrádban, de nem tudják, hogy pontosan hol. Meg kell keresnünk, Antikám. Járőröket szervezünk, és körbenézzük a falvakat. A kastélyok. Legelőször a felsőpetényit, aztán a Prónay-kastélyt Alsópetényben. Biztos, hogy valami kastélyban dugdossák. Többpártrendszer lesz, Antikám.

Pálincás hazatelefonált a feleségének, szép volt ez az egész, lelkesek voltak és boldogok.

– Egyáltalán miért még mindig a Szabadság utcában van a laktanyánk, amikor azelőtt Templom utca volt a neve?

Október 29.

Hétfőn reggel kiderült, hogy Gerőék repülővel a Szovjetunióba szöktek. Már biztos a győzelem. Délelőtt pedig telefonáltak a hadügyminisztériumból, és Garami alezredes két percig beszélt a hadügyminiszterrel, aztán letette a kagylót.

– Forradalmi katonatanácsok lesznek. Lehet elnököt jelölni, elvtársak. Én Pálincás Antal őrnagy elvtársat jelölöm.

– Éljen, éljen!

Október 30.

És eljött ez a nap is. Kossuth rádió, Budapest, komolyzene, magasztos szózatok, lassan mindenhol vége a szüretnek, és az utak mentén még halkán ciripel néhány fáradt tücsök, mielőtt jönnek a ködök és a fagy.

Tóth József főhadnagy egy GAZ-67-es terepjárával elindult Felsőpetény felé, hogy bezörgessen az Almásy-kastélyba, és ha kell, továbbmenjen Alsópeténybe a Prónay-kastélyhoz is; kiért a házak közül, aztán amikor a kettes útról letért a bekötőútra, és Bánk faluhoz közeledett, szólt a sofőrnek:

– Megálljunk, Békési tizedes. Állítsa csak le a motort.

A mellékúton egy néger asszony jött szembe, illetve nehéz volt eldönteni, hogy jön vagy fut, mert olyan testes és olyan fáradt volt, hogy csak vonszolta magát, kendője alól kövér izzadásgcseppek görgögték a nyakába, még a kopott kékvászon szoknyája is átázott néhol.

– Hát te meg honnan jössz? Csak nem megszöktél?

– Jaj, jaj, veh, veh, nem szöktem, her tapfer, nem szöktem. Felsőpetényből jövök a slosszrezidencből. Megszöktem a slosszbúl...

– Hát csak megszöktél. Na, ülj gyorsan be ide. Kinek a négerre vagy? Ki a gazdád? Mi a neved?

– Rózi. Nincsen gazdám, mert stácnéger vagyok.

– Állami néger? Na szép. Tudod, mi lesz a szökött állami négekkel, te Rózi?

– Nein, nem szöktem, hanem azért szöktem meg, mert elviszik a fő svarcrok papát.

– Kicsodát, te buta? Az érseket? Ki viszi el? Milyen érseket? Azonnal ülj be ide, mert agyonlőlek.

A laktanyaudvaron fékeztek, a zokogó néger asszony nem tudott kikászálódni a kocsiból, két kiskatona segített neki, leültették a földszinti őrszobán, jött Garami alezredes és Pálincás őrnagy, kikérdezték, és nagy nehezen összeállt a kép: Rózi mosott és főzött Mindszentyre a felsőpetényi kastélyban, régóta ott volt már, az évszámokat nem értette, de az évszakok váltakozására emlékezett, ebből kikövetkeztették, hogy már egy éve tart a szolgálat, és közben úgy megszerette az érseket, mint kutya a gazdáját, de reggel berontott a szobába az őrség parancsnoka...

– Milyen volt a váll-lapja, Rózikám, gyöngyvirágom?

– Olyan blaustihig.

Tehát ÁVH-sok. Akkor ez tényleg az esztergomi érsek. Pálincás és Garami káromkodtak, és lassacskán mindent kiszedtek Róziból. Az ÁVH-sok parancsnoka felszólította Mindszentyt, hogy készüljön, mert elviszik, de az nem ment, akkor két kiskatona megpróbálta lecipelni a szobájából, de megkötötte magát.

– Még a lejbrokja is elszakadt a fő svarcrok papának. Ó, jaj, jaj.

Kiderült, hogy az őrség nem merete bántani a hercegprímást, nyilván hallották, hogy a kormány feloszlatta őket, de közben kapcsolatban állhattak a szövjetekkel és saját parancsnokaikkal is, és valaki egy fekete autón még Budapestről is odautazott Mindszentyvel egyezkedni, de nyilván nem ment semmire, mert egy nap múlva eltűnt. Az ÁVH-sok össze voltak zavarodva, végül még a falusiakat is beengedték a kertbe, akkor a bíboros lement közéjük, áldást osztott, azok meg csókolták a kezét, ahol érték. De Rózi úgy megjegyezte a felfordulásban, hogy kiszaladt a kastélyból, és nekivágott az országnak. Vagy így volt, vagy nem.

– Na, majd többet tudunk, ha átmegyünk Felsőpeténybe – mondta Pálincás, de ekkor csörgött a telefon, Garami alezredes beszélt valakivel, aztán csak ennyit mondott:

– Az ÁVH-sok parancsnoka az Almásy-kastélyból. Elmennek. Mostantól magára hagyták Mindszentyt a falusiakkal, nem vállalnak felelősséget érte. Hát igazat mondott a Rózi.

Gyorsan kellett cselekedni. Pálincás őrnagy telefonált az alegységekhez, kihozattott a garázból három harckocsit és egy rohamlöveget, felparancsolta három teherautóra az egyik őrszázadot, ő maga és a tisztjei pedig beültek az ezred két Pobjedájába, és átmentek a kastélyhoz. Soha még ilyet. Dübörögtek a csizmáik a régi falépcsőkön, végig a folyosókon, ajtókon benyitogatni, üres termek, egy elhagyott golyószóró szétszórt hevederekkel, Pálincás torkában gombóc, menni tovább, egy újabb szoba, és ott.

Mindszenty József hercegprímás felállt a karosszékből, ránézett, és bizonytalan mozdulatot tett a kezével, szemei alatt árkok, szája mellett fáradt ránc, de felvont szemöldökén látszott, hogy megértette, mi történik.

– Pálincás... Azaz Pallavicini Antal őrnagy a Rétsági pánccal ezredtől jelentkezem. Hercegprímás úr, ön szabad.

– Devictus vincit – mondta erre a hercegprímás elérékenyülve. – Legyőzette győz. Köszönöm, fiam.

Vitték őt Rétságra, be a laktanyába, ott az érsek telefonon beszélt Tildy Zoltánnal, Tildy azt akarta, hogy még aznap Budapestre menjen, de ő a katonákkal akart maradni éjszakára, a katonák boldogok voltak, aztán éjfélig nem volt megállás, tömegesen jöttek a fegyveres diákok meg munkások, akik Budapestről indultak, hogy a bíborost kiszabadítsák, de elkéstek; éjjelre a váci püspök is beállított, őt is elszállásolták, aztán újabb felkelők, civilek, budapesti katonák. Garami alezredes többé nem

törődött a fegyelemmel, zsidvasárrá változott a laktanya, Pálincás pedig felvette a régi nevét: az örgrófi nevet, Andrassy Gyula dédunokája nevét; Pallavicini volt újra.

Október 31.

Reggel hosszú menetoszlop indult Budapest felé. Elöl öt T-34-es harckocsi fellobogózva, felvirágozva, utánuk két gyönyörű, fekete Pobjeda a hercegprímással, Pallavicini őrnaggyal és fiatal tisztjeivel, aztán teherautók a katonák, egyetemisták és mindenféle civilek tarkaságával, aztán két SZU-122-es rohamlöveg és újabb T-34-esek; még az ágyúcsövekről is kiabáló, éneklő emberek lögtak; útközben falvak, ledöntött emlékművek, virágosó, énekszó; már Szendehelyen elállta a nép az utat, a bíborosnak ki kellett szállnia, a gyűrűjét csókolták, reverendáját simogatták, aztán Vácon csak lépesben tudtak áthaladni az úttesten futkosó gyerekek és négerök között.

– Milyen jószágos vagy, Uram és Istenem – sóhajtott a bíboros érsek Dunakeszi után –, nagy a Te gondviselésed! Te vagy, aki leoldja a rabbilincseket; 145. zsoltár, 7. vers. Őrnagy úr, örgróf úr. Önnek is köszönöm, újra és újra köszönöm. Az Úr áldjon meg téged és családodat.

Hátradőltek a bőrüléseken, nézték a sárguló mezőt és a leveleiket pergető út menti akácokat, hallgatták a tankok dübörgését, aztán egyszer csak Mindszenty megkérdezte:

– Kedves Pallavicini, mi lett a néger asszonnyal?

– Aki megszökött öntől?

– Igen, igen. A Rózíval. Az éjjel még láttam a laktanyában. Remélem, nem bántották.

– Nem, természetesen nem. Úgy tudom, Rétságon maradt a laktanyában. Majd törvényszék elé állítjuk, de csak pro forma.

Tekintettel az ön kiszabadításában játszott szerepére, kegyelmet fog kapni, aztán kijelölik az új beosztását.

– Értem. Intézkedni fogok, hogy visszakaphassam őt. Együgyű, de ragaszkodó és istenfélő néger asszony, igazán megszerettem. Hanem ez érdekes. Egyik nap, talán még pénteken, mikor behozta a mosdóvizet, azzal állt elő, hogy ha győznek a szovjetek, négeriskolákat építenek, ahol a néger gyerekek olvasni tanulnak, és akkor majd nem a gazdájuk olvas fel nekik esténként. Ezért kellene segítenünk a szovjeteknek.

– De hát... Ezt a marhaságot. Bocsásson meg, eminenciád, ha durván beszéltem. De hát ilyen. Nem kérdezte meg, kitől hallotta?

– Kérdeztem, kérem, de nem mondta meg.

– Igaza volt a tanácselnöknek. Ez már nem tréfa.

De ekkor még csak október 31-e volt, mentek, gurultak a leállt újpesti gyárak között, közeledtek az ország szíve felé.

– Devictus vincit. Soha nem volt még ilyen erős az egyházunk, mint most. Eltiporva, sanyargatva, meghurcolva és megfogyatkozva, de élünk, és a szenvedésünkből merítünk erőt. Az Úr gondoskodása volt, hogy kínzóink mindent elvettek tőlünk.

– Kérem, ez nagyszerű gondolat – fordult hátra lelkesen Stift Róbert főhadnagy az első ülésről.

November 4.

– Meg kell várnunk az érsek urat, fiúk – mondta Pallavicini. – Számít rá, hogy itt leszünk. Autó nélkül nem jut vissza Budára.

Robaj, tankok ágyúi és géppuskák mindenfelől. Tanácstalan nemzetőrök és honvédek, aztán mind eltűnnek, a Kossuth térre pedig bedübörög egy szovjet T-55-ös, mögötte egy csapat géppisztolyos néger. Pallavicini őrnagy és Vajtai főhadnagy a Pobjedában.

– Már velünk sem jut vissza – mondta Vajtai. – A ruszlik elállták a hidakat.

Kínos csend, az érsek még mindig nem jött, az orosz tank elment előttük, aztán visszafordult a Markó utca felé, a négerek pedig, mintha nem tudták volna bevenni a kanyart, szanaszét futkostak; volt, amelyik szaladt a tank után, volt, aki tovább egyenesen vagy cikcakkban, végül az egyik megállt a Pobjeda előtt, és egyenesen szembenézett velük. Pallavicini jól látta a nagy, sárga fagombot, amely a vállán átvetett egyetlen pánntal tartotta a nadrágját. Aztán a néger felemelte a gitárt, és kilőtte az egész tárat; egy lövedék az utcakőről pattant fel, és bűgva száguldott el mellettük, a következő a Pobjeda hűtőrácsán szikrázott, a következő már a parlament homlokzatán csattant; a néger szemlátomást nem uralta a fegyvert, és az összevissza ugrált a kezében.

– Uramatyám, ez a Günter – suttogta Pallavicini.

– Miféle Günter?

– Hát a rétsági tanácselnök házi négere. Békési tizedes, indítsón. Vissza Rétságra. Gyorsan. Gázt.

Mindszenty a titkárával, dr. Turchányi Egonnal lépett ki a Parlament épületéből. Tanácstalanul körülnéztek.

– Úgy látszik, a honvédek elmentek az autóval. Most mit csináljunk? Hova menjünk?

– Menedékjogot kell kérnünk egy külföldi nagykövetségen. Az amerikaiak itt vannak a közelben, eminenciás uram.

A két pap átgyalogolt a Szabadság térre, csöngettek, beengedték őket, leültek az előcsarnokban, és hamarosan megjelent egy titkárnő a négerével. Utóbbin nem egyetlen pánntal és nagy fagommbal felfüggesztett rojtos szárú nadrág volt, hanem fekete öltöny. Szerencsére dr. Turchányi Egon jól tudott angolul.

– A nagykövet úrral szeretnénk beszélni – mondta a titkárnőnek.

De nem ő válaszolt, hanem a szélesen mosolygó néger fiú.

– Üdvözlöm, kedves herceg fürsztbisóf. Csak én vagyok óne bótsafter. Ravndal rendkívüli megbízottat augusztusban visszarendelték a Verejnigten Státenbe, addig mi handhábungoljuk itt az angelegenheiteket. Ő Meggi, a titkárnő, én pedig a gyakornok vagyok, Martin Luther King dzsunion, szolgálatára, küsztihand.

– Martin Luther? Mekkora a mélysége Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának – fordult Mindszent ekkor dr. Turchányi Egonhoz. – Mily megfoghatatlanok szándékai! Mily kifürkészhetetlenek útjai!

– Szent Pál levele a rómaiakhoz, 11. fejezet, 34. vers, ámen – mondta dr. Turchányi mosolyogva.

Kiss Tibor Noé

SOSEM VOLT
MÉG ENNYI
CSOKOLÁDÉJA
A MAGYARNAK

Kinyitom a hűtőszekrényt, és kiveszek belőle egy banánt. A sarkánál megbarnult. Talán a hűtőszekrényvel van valami gond, amikor még Lehelnek hívták a márkát, nem barnult meg benne a banán. Tünde szerint akkoriban nem is volt banán, mindig kinevet, amikor az új hűtőszekrényre panaszkodom. Balatonakalin, a faházban most is egy régi Lehel van. Nincs annak semmi baja. Csak azért nem lopták még el, mert nem fér ki az ajtón. Pedig megpróbálták, tavaly tavasszal a konyha közepén találtuk meg, odáig eltologatták, aztán észrevették, hogy túl szűk az ajtó. Közben átépítettük a házat. Állandóan átépítünk valamit, leromboljuk és újjáépítjük. A banánnak az a része a legédesebb, ahol megbarnult, meg sem kell rágni, szinte szétfolyik a számban. A piacon azt mondják, csak brazil banánt szabad venni, a Bolíviából érkezett ládák között egyszer mérges pókot találtak. Csak álltak ott és nézték, gőzük sem volt róla, mit tegyenek. Végül valaki letakarta egy söröskorsóval, a pók az üvegkalitkában is tovább kalimpált a szőrös lábaival. Ez a történet járja a Haller piacon. Állunk a bódék pultjánál, a háttérben elzötyög a huszonnégyes villamos, csöpög az eső, isszuk a nagyfröccsöt. Ha bezár a piac, átmegyünk a Kapufába. Van ott egy rossz tévé, azon nézzük a meccseket. De ez már rég nem az igazi, soha többé nem lesz olyan csapatunk, amelyik megnyeri a világbajnokságot.

A fiam néhány évvel ezelőtt Angliába költözött. Igazi anyaszo-morító. Álltunk kint a repülőtéren, a szél a szemébe fújta a haját, akkoriban már nem volt hajlandó fodrászhoz jární. Tünde a vállára borulva könnyezett, nem akarta elhinni, hogy elmegy. Szerinte még most is itt lakik velünk a Balázs Béla utcában. Még szerencse, hogy nem hívja fel minden nap telefonon, csak a fotóját hordja a tárcájában. Néha előveszi a képet, nézegeti rajta

a fiamat, a hosszú hajú, pattanásos kamaszt. Hónapokig tartott, mire legalább a vasútmodelljeim egy részét bepakolhattam a szobájába, a többi azóta is a pincében porosodik, a feleségem szerint ott is jó helyen van. Csak a fiam egyik szekrényét pakoltam ki, a zenei magazinjaihoz nem nyúltam. Örüljön, hogy nem adtam oda a papírgyűjtőknek, pedig mindenkinek az lett volna a legjobb. A poszttereket is hagytam a falon, néznek rám azok a hippik, az egyik tógát visel, a másik hajában színes gumipánt. Eleinte azt hittem a fiamról, hogy homokos, de aztán végre hazahozott egy szeplős kislányt, akin úgy lógott a kardigán, mint a tehénen a gatyá. Mit mondhattam volna nekik, jobb a békeség. Sokszor eszembe jut az a hideg novemberi reggel. A fiam a lépcsőről még visszanézett a terminál épülete felé, aztán eltűnt a repülőgép belsejében. Az üvegfalon Tünde arca tükröződött, alig tudta visszatartani a könnyeit, a taxiban aztán zokogni kezdett. Még akkor is sírt, amikor a Jerevánban rendeltünk egy konyakot.

A Jereván vasárnap is nyitva van, de majd csak hazafelé menet ugrom be egy korsó sörre. A változások után attól féltünk, hogy elveszik a nevét, de szerencsére az új tulajdonosnak tetszett. Drága lett volna lecserélni a cégtáblákat. A kocsmá nevét cikornyás betűkkel gravírozták bele az ablaküvegbe, a kovácsoltvas cégérhez pedig senki sem mert hozzányúlni. Addig jó, amíg stabilan áll a helyén. Különben is mindenkinek tetszett a kocsmá neve, egy város a Szovjetunióban, vagyis Örményországban, ennyit tudtunk Jerevánról. Nagy hegyek vannak arrafelé, sokan sakkoznak, ott működik a jereváni rádió. Nem Volvókat osztogatnak, hanem Moszkvicsokat fosztogatnak, és nem Moszkvában, hanem Leningrádban, viccelődött a Lackovics Feri. Húsz évvel ezelőtt elvitték volna ezért a poénért, most csak röhögtünk.

Jereván, gyere mán, visszhangozta a Mindszenty utca szombat este. Már a bíboroson is lehet röhögni, mindenen lehet röhögni, nincs ez így jól. Elsétálok a park mellett, anyukák tologatják a babakocsikat, szó se róla, akad közöttük néhány mutató példány. Az iskola vörös téglás épülete előtt lassítok, semmi kedvem bemenni. Hányszor hallgattam itt végig, hogy a fiam soha nem fogja elvégezni a középiskolát. Végül is igazuk lett, mindig jobban érdekelte a gitározás, mint a tanulás. Egyre nehezebben veszem a lépcsőfokokat, zihálok. Követem a plakátokat, az elnök mosolyog rajta, jobb kezével a szavazóhelyiség felé tessékel. Daurolt hajú asszonyságok ülnek az iskolapadok mögött, a bizottság elnöke egy középkorú férfi. Kifényesített cipőjén megcsillan a friss, tavaszi napfény. Mosolyogva adja át a szavazóívet, tollat is kaphatok hozzá, ha kérek. Belépek a fürdőbe, behúdom a függönyt. Mosolyognak, de különben soha nem állnának szóba a magamfajtaival. Rossz színjáték az egész. Széthajtogatom a szavazólapot, odakint harangoznak.

A cserkészek májusfát állítottak Dunaújvárosban, ahol néhány héttel ezelőtt adták át az új sportcsarnokot. A tévé mutatja a felvételeket, az elnök átvágja a nemzeti színű szalagot. Fehér blúzos hoszteszlányok állnak mellette, kezükben párnázott díszdoboz. A háttérben gyárkémények fekete füstje, az atomreaktor blokkjai. Az egyik kiscserkész a gesztenyéjével babrál, a másik az orrát túrja. Zizeg a szélben a krepp-papír. Tovább a megkezdett úton, dörög a mikrofon, az elnök fejből mondja a beszédét. Mindenki ott van, aki számít, bohócruhát visel a püspök, színes nyakkendőben pompáznak a miniszterek. Feltűnik egy pillanatra az elnök gyermekkori cimborája, együtt jártak a falusi iskolába és együtt harcoltak a szovjet tankok ellen. Most főtanácsadó, övé az ország legnagyobb csirketelepe is. Csip-csip csóka, balfaszjóska,

így becézik a Jerevánban, aztán valahogy mégis rá szavaznak, pedig másra is lehetne. Nehéz megérteni a politikát, kimegyek a konyhába, felpattintok egy sört. Kerreg az Electrolux. A reklámszignál a himnusz felgyorsított verziója, balsorsakitrégentép, hadarja a gyermekkórus. A híradó rövid hírekkel folytatódik. A táncdalfesztivál győztese Varga Miklós a *Szép Magyarország* című dallal. Mezőkövesden átadtak egy jégcsarnokot, ma is csökkent a munkanélküliség, a román határról pedig ismét menekültek szárai érkeztek az országba. A határőrök forró teával és pokrócokkal várják őket, a nagylaki menekülttáborban a kalocsai érsek hetente egyszer szentmisét tart nekik.

Tünde mindjárt itthon lesz. Olyan vagyok, mint egy kutyá, messziről felismerem a lépteit. Hallom, ahogy keresi a táskájában a kulcscsomót. Néha leejti a járdára, olyankor nagyokat sóhajt. Vasárnaponként meglátogatja az anyját, csak néhány metrómegállót kell utaznia. A metró a Nagy Imre úton fut végig, keresztül a városon. Régen Vörös Hadsereg útjának nevezték, azon jöttek be az oroszok, és azon is távoztak. Az amerikaiak a határig üldözték őket, szétlőtték Steinmetz kapitány szobrát és néhány lakótelepet Szolnokon és Nyíregyházán. A mama mézest vagy zserbót küld, a fiamnak havonta egyszer felad egy csomagot Liverpoolba szárazsüteménnyel. Nekem herótom van az édességtől. Tünde kinyitja a bejárati ajtót, lerakja a nejlonszatyrokat a konyhaasztalra, kibújik a cipőjéből. Megigazítja a ruháját a tükörben, de akkor már ott állok mellette az előszobában, és megölelem. Kávét melegít magának a mikrohullámú sütőben. A házassági évfordulónkat egy németországi autópálya-parkolóban ünnepeltük, a fél csomagtartót a mikrohullámú sütő doboza foglalta el. Akkor voltunk először Nyugat-Európában. Korábban úgy tudtuk, hogy a Nyugat hanyatlik, de mi ebből semmit sem láttunk.

Csak a széles autópályákat láttuk, amelyeket Hitler épített, hogy megszüntesse a munkanélküliséget. Láttuk a kivilágított templomtornyokat és a hatalmas bevásárlóközpontokat, a gazdag városokat és az olcsó hotelszobákat. Nehezen értettük meg magunkat a helyiekkel, hiába magoltuk be Budapesten az úti szótárt. Süttött rólunk, hogy szegények és szerencsétlenek vagyunk, a legtöbben meg is sajnáltak bennünket.

A csokoládégyárban dolgozom. Közel lakunk az üzemhez, a Szent Vince-templom mögött átvágok a parkon, és már ott is vagyok a Vágóhid utcában. Mi gyártjuk a Fruttit és a Tibi csokit. A Jerevánban folyton amiatt baszkurálnak, hogy miért nem dolgozom inkább sörgyárban. Az bezzeg még sosem jutott eszükbe, hogy néha tudnék szerezni a kölykeiknek egy csomag bonbont. Miért hagynék bent valamit a gyárban, ha egyszer kihozhatom. Húsz éve ugyanazon a gépen nyomkodom a gombokat, csak a csomagolópapírokon változik a felirat. Egy német cukrász alapította a gyárat a Monarchia idején, a kommunisták államosították. Aztán következett a forradalom és a magánosítás, jött egy másik német bagázs. Az a rablóbanda majdnem csődbe vitte a gyárat, minden második embert kirúgtak, kispórolták a csokiból az anyagot. Az ember szájában összeragadt az az ízetlen szar, legszívesebben kiköpte volna az egésztest. Most akár büszke is lehetnék arra, hogy a gyár nemrég visszakapta a régi nevét, de a néven kívül itt már semmi sem lesz a régi. Akinnek nem tetszik valami, az hamar kint találhatja magát az utcán. Felhúzhatja a narancssárga mellényt, szedheti a gázt a templomkertben. Úgy táncolunk, ahogy füttyölnek, a gombokat bárki tudja nyomkodni. Pár évig még kegyelemből itt tartanak bennünket a gépsor mellett, aztán nézhetünk. Átveszik a helyünket a robotok, azok nem pofáznak, és nincs szükségük cigarettaszünetre sem.

Igazából Tünde miatt járunk a Jerevánba, én régen jobban szerettem a Kapufát. De megértem a feleségemet, ott még a fogasok is ragadnak a mocsoktól. Mit mondjak, a törzsvendégeket sem kedveli, amióta tanúja volt annak, hogy az egyik merőkanállal issza ki a pultból az olaszrizlinget, amíg a csapos az irodában telefonál. Túróczyék sem szeretik a Kapufát, túl sok ott a kommunista. Ezt Túróczyné szokta hangoztatni, pedig ötvenhatban a férjét majdnem felhúzták egy lámpavasra a Köztársaság téren. Túróczy inkább hallgat, mi sem bolygatjuk a dolgot. Az maga volt a pokol, a Keletitől a Gellérthezig minden lámpaoszlopon lógott egy kommunista. Tünde szülei már akkor is a Kossuth Lajos utcában laktak. Az anyósom reggel kinyitotta az ablakot az első emeleten, az ötödik kerületi párttitkár kifordult szemekkel bámult bele az arcába. A britek végül az oszlopokkal együtt vitték el a holttesteket. Azóta itt egyetlen kommunista sincs, kivégezték őket, elfogytak, megtértek. Megérkezünk, Túróczyék már ott ülnek az ablak mellett, Jutka hevesen integet. Vasárnaponként itt találkozunk velük, a törzsasztalunkról rálátni a parkra. A padokon fiatalok ücsörögnek. Az egyik srác gitározik, behallatszik a Jerevánba, összekeveredik a tévéadással, a csendben duruzsoló tánczenével. Amikor befejezi, a többiek hangosan megtapsolják. A sarkon közben feltűnik két rendőr, műanyag pohárból isszák a kávé. Soha nem lesz itt rend, azt hiszik, hogy ez is Woodstock, morog Túróczy, de a felesége gyorsan témát vált. Jutka bocsánatkérően néz rám, miközben arról beszél, hogy ma negyedórát kellett várniuk, mire leadhatták a szavazatukat, mert a választási bizottság elnökének hasmenése volt. Közben a fiamra gondolok. Gitározik valami zenekarban, de sosem tudom megjegyezni az együttes nevét.

Túróczy megunja Jimi Hendrixet, és elkéri a távirányítót a pincértől. Átkapcsolja a tévét az állami csatornára. Rikító sárga csőbútorokat látunk, a műanyag asztalon műanyag váza, benne művirág. Az egyik forgószéken Kudlik Júlia, a másikon Schmitt Pál. A háttérben emberi arcok homálylanak, a reflektorok csak a színpadot világítják meg. Schmitt Pál tetőtől talpig fehérbe öltözve ül a széken, mintha a testét gyolcsba csavarták volna. Ez lesz az első olimpia, amelyet a Magyar Televízió színesben közvetít, lelkendezik Kudlik Júlia, kósza taps. Schmitt Pál mosolyogni próbál, de a közeli felvételeken látszik, hogy izzad. A java még hátravan, vívómaszkot szorongat a kezében. Igaz, hogy Montrealban nyáron is eshet a hó, teszi fel a kérdést a műsorvezetőnő, Schmitt Pál kitérő választ ad. Túróczy elővesz a zsebéből egy csomag Marlborót, Jutka és Tünde a művelődési ház parkjában történt furcsa esetről beszélget. Az elnök gyűlése előtt egy nappal valaki tönkretette a Felkelők Emlékművét. Mocskos árulók vagytok, ez állt az ötvenhatos hősök szoborcsoportján, a kormánypártnak címezve. Közben Schmitt Pál nagyon örül annak, hogy ősztől minden általános iskolás diáknak kötelező lesz heti öt testnevelésórán részt vennie. Hass, alkoss, gyarapíts, mondja a tartalékos párbajtőrívó, a közönség lelkesen tapsol. Aztán a fejébe húzza a maszkot, és a kezébe fogja a csőbútornak támasztott tört. Betolnak a színpadra egy szalmabábut. És akkor most leszúrom az amerikaiit, mondja Schmitt Pál, majd felveszi az alapállást. A fejmikrofon recseg a vívómaszk alatt.

A nappaliban ülünk. Tünde az asztal alatt addig bökdöste a térdemet a Jerevánban, hogy végül korábban indultunk haza. Ez a hónap első vasárnapja, ilyenkor beszélünk telefonon a fiammal. Tünde pattogatott kukoricát készít a mikrohullámú sütőben, én az autókatalógusokat nézegetem. Nem mintha mosta-

nában le tudnánk cserélni ezt a Ford Taunust, pedig jövőre jön az új modell, belülről állítható tükrökkel, lezárható kesztyűtartóval. Van néhány előnye annak, hogy kizavarták innen az oroszokat, senkinek sincs például Wartburgja. Nagy szerencsénk volt azzal a forradalommal. Ha néhány nappal korábban Hruscsov gépe nem zuhan le Kazahsztán fölött, minden másképpen alakult volna. Ötvenhétben már hiába ugráltak a lengyelek és a csehszlovákok, elkéstek, Brezsnyevvel nem lehetett viccelni. Már harmadszor lapozom át a katalógust, amikor végre megcsörren a telefon, Tünde felkapja. Először ők beszélnek egymással, Liverpoolban állandóan esik az eső, a fiamnak van megfelelő esőkabátja, barátnője viszont még mindig nincs, a szemüveges kisbéka itthon maradt. A fiam egy olasz étteremben dolgozik, mellette Indiával kapcsolatos előadásokra jár. Azt hiszem, a fiam hippí, de hát mit csináljak vele innen, a kilencedik kerületből. Mégiscsak az én fiam, de legalább szerethetné a futballt. Amikor Tünde átadja a telefont, olyan szívesen megkérdezném tőle, hogy tetszett neki a múlt heti angol–magyar. Kikaptunk 3–1-re, és az olimpián is le fogunk égni. A fiamnak fogalma sincs arról, hogy még mindig Varga Zoli a legnagyobb zseni a földön, csak miatta járok kettős rangadókra a Népstadionba. Neki is járna egy vb-győzelem, nemcsak Puskáséknak, de a társai kutyaütdők, Alberttel meg sosem jött ki. A fiam most is a zenéről beszél, a *Kashmir* a legjobb szám, amit valaha hallott. Ő azt mondja, Robert Plant, én azt mondom, Koós János. Nem sikerül olyan irányba terelni a beszélgetést, amiből kiderülhetne, mi a neve a zenekarnak, amelyikben játszik. Nagyon remélem, hogy nem kábítószerezik, Nyugaton most az a menő.

Akarmelyik csatornára csatlakozok, mindenütt ugyanaz megy, politikai szakértők magyarázzák a választási eredményeket.

Boldogan magyarázzák az eredményeket, mindenki hálás az elnöknek, folytathatja a megkezdett munkát. Mutogatják a grafikonokat, a pártlistákra leadott szavazatokat, az egyéni körzetekben indulók fotóit. A színes tévén egyetlen árnyalat dominál, a mustársárga. Ez a Forradalmi Egység Szövetségének színe, hetek óta mustársárga az egész ország. Még szerencse, hogy nem tiltották be a többi színt, ahogy betiltották a forradalom után a kommunista pártot. Akkor ennek mindenki örült, senki sem gondolta, hogy ez még csak a kezdet. Tíz évvel ezelőtt még mi is pezsgőt bontottunk a Jerevánban ugyanezeket a grafikonokat látva. Nehogy ruszkit adjál, röhgicsélt Lackovics Feri. Most már mindenki csak legyintget. Becsaptak bennünket a kommunisták, felforgattak mindent a semmiért. Becsaptak bennünket az amerikaiak, most aztán megcsókolnánk a seggüket, ha még mindig itt lennének. De ők inkább csak kiverték a ruszkit, aztán néhány év múlva hazamentek. Itt hagytak bennünket, magunkra maradtunk. Sosem értettük a kapitalizmust, nem értjük, miért lett megint finomabb a csokoládé, csak megesszük. Aztán panaszkodunk tovább, finom az a csokoládé, de lehetne még finomabb is. Ilyenek vagyunk. Végére aztán mégis az elnöknek van igaza, sosem volt még ennyi csokoládéja a magyarnak. Nem mintha szeretnénk annyira az elnököt vagy a forradalmi szövetségét, de nincs jobb. A Nemzeti Oldalnak időnként vannak jó ötletei, de a rovásírásos emblémájuk miatt senki sem veszi őket komolyan. Azt sem értem, mi bajuk a zsidókkal, ötvenhatban az is ithagyta közülük az országot, aki addig még reménykedett a csodában. A Progresszív Pártra pedig kár is vesztegetni a szavakat, bő gatyás parasztnak tekintik a magyart, kiröhögnek bennünket. A többi nekem kínai.

Holnap délutános leszek a gyárban, nem kell korán felkelnem. Megcsókolom Tündét, álmában is elmosolyodik. Szeretem a feleségemet. Tudja, hogy ilyenkor még sétálok egyet a környéken, alig múlt el tizenegy óra. Ráfordulok a Tűzoltó utcára, kikerülök a szelektív hulladék-gyűjtő konténereket. A fák alatt lépkedek, amikor felerősödik a szél. A ruhatisztító üzlet épülete előtt megállok. A környék házait felújították, csak ezen éktelenkednek golyónyomok. Azt már senki sem tudja megmondani, mikor keletkeztek a lyukak, negyvenötben vagy ötvenhatban. Közledem a Haller utcához, a benzinkút mögötti óriásplakáton az elnök mosolyog. Magyarország csak a miénk, olvasható a kép előterében, a háttérben népviseletbe öltözött kislányok állnak. Átvágok a villamossíneken, régen mindig itt gyűjtöttem rá. Nézem a házak homlokzatát, a domborműveket és a légkondicionáló berendezések dobozait. Beugranék egy fröccsre a Kapufába, de be van zárva. A templom mögötti parkban mozgolódásra leszek figyelmes, elindulok abba az irányba. Embereket látok a fák között. Néhány felnőtt beszélget egymással, a mellettük lévő padon két kisgyermek alszik összekuporodva. Zacsók hevernek körülöttük szerteszét, öltözkük szegényes, menekültek lehetnek. Túl közel kerülünk egymáshoz, most már be kell mutatkoznunk. Kezet fogok a kalapos férfivel, Zoltánnak hívják. Romániából szöktette át a családját Magyarországra a zöldhatáron keresztül. Elmeséli, hogyan lőtték porrá a román katonák azt a kukoricást, ahol elrejtőztek. De most itt vannak. Itt csak jobb lehet, mint minálunk, mondja Zoltán. Ez egészen biztos, csúsznak ki a számon a szavak, nem tudom őket megállítani.

Dragomán György

FOXTROTT –
A DICSŐSÉGES
KÁRPÁTI FORRADALOM
ELSŐ NAPJAIRÓL

Sokan nem is tudják, de az egész nagy hacacaré úgy kezdődött, hogy Sepsi Péter és bandája tévedésből a brassói rádiógyár teherautóját rabolta el ezerkilencszázötvenhat augusztus huszonharmadikán. Úgy tudták, a teherautón sörösmeg boroshordók lesznek, amiket a fasizmus feletti győzelem ünnepére vittek volna. Péter, Aurél, Imre és Vlád lóháton lovgoltak szembe a teherautóval, a pojánai serpentin második kanyarjánál látta meg őket a sofőr, de akkor már késő volt, Imre sodronyfonatú lasszója már besüvített a lehúzott ablakon és a nyakára tekeredett, ahogy Imre elvágtatott mellette, kirántotta a fülkéből, Aurél meg átugrott a kocsira, pont időben ült be a sofőr helyére, úgyhogy a teherautó nem zuhant be a serpentinbe, két óra múlva már fent is voltak az erdő mélyén, a medvebarlangnál.

Ott derült ki csak a tévedés, amikor az első ládát felfeszítették, és sörösuvegek helyett gondosan zsírpapírba és friss forgácsba csomagolt, vadonatúj rádió adó-vevőket találtak, és a máskor fegyelmezett ellenállók olyan eszeveszett haragra gerjedtek, hogy Péter és Vlád fejszével a kézben kellett a teherautó platójára mászson, csak úgy tudták megakadályozni, hogy kár essen a rakományban. Péter ezalatt előszedte a barlang egyik titkos járatából a végső győzelem ünneplésére tartogatott borókapálinka-készlet egy jelentős hányadát, aztán azzal lecsillapította az elégedetlenkedőket.

Háromszázan bujkáltak akkor már Brassó fölött a hegyekben, volt, aki rögtön a háború után húzódott fel, volt, aki a kollektivizálás elől menekült oda, és voltak olyanok is, akik itt, a hágók között éltek az egész életüket.

A rádiósládákat még aznap éjszaka lepakolták a teherautóról, hogy alkamasint sajtra, hagymára, puliszkalisztre cseréljék a készülékeket, aztán ki tudja, évekig porosodhattak volna a barlang

mélyén, ha pár nappal később a véletlen arra nem sodorja Gál Feliciánt, a marosvásárhelyi református kollégium jobb napokat látott fizikatanárát.

Felicián épp zipszer medvevadászok mellé szegődve tengette napjait, a maga eszkábálta elektromos kábítóhálóját bérelték ki tőle, ennek a segítségével viszonylag kockázatmentesen lehetett elrabolni az anyjuktól a pár hónapos, táncoltatásra és idomításra épp érett korú medvebocokat.

Ha Irímie Bankofagian nem próbál akkor este egy rádiót elcserélni Felicián szájharmonikájára, szinte biztosan másképp alakult volna minden. Feliciánt annyira lázba hozta az újfajta rádiókészülékek látványa, hogy még ott, a tűz pislákoló fényénél szétzerelt egyet, aztán fél nap se telt bele, életet lehelt a mindaddig néma készülékekbe, és arra is rájött, hogy lehet fenyőgyantából, mohából, üvegtermélekből és friss hánscból olyan kezdetleges galvánelemet kanyarítani, amivel szinte bármelyik erdőben működtetni lehet majd a készülékeket. A módszer váratlan előnye volt, hogy a fenyőfák antennaként is működtek, úgyhogy a következő napon már a svéd rádió foxtrottműsorának számaira táncoltak a lázadók a medvebarlang előtt.

Három hét se kellett hozzá, hogy a Kárpátok legrejtettebb szegleteibe is eljussanak a Felicián-féle módszerrel átalakított rádiók, és az addig egymásról mit sem tudó bujdosók, lázadók, csempészek és orvvadászok hamarosan nemcsak a legújabb külföldi híreket tudták meghallgatni, hanem egymást is tájékoztatni tudták a belügyi csapatok meg a vadásztársaságok embereinek mozgásáról.

Mire eljött az október második fele, és Magyarországon kitört a forradalom, már laza szövetséget alkottak egymással a különböző csoportok, akik addig épp csak össze-összezőrdültek a belügyeikkel, az volt a legnagyobb húzásuk, hogy Vasvágó

Áron hajdúi sofőröstől-mindenestől elrabolták az ojtuzi szoros országútjain áthaladó búzaszállító teherkonvojt, de október huszonötödikének hajnalán egyetlen nagy, összehangolt akcióban elindultak lefele a hegyek közül, és onnan kezdve, hogy a kárászbesi laktanya földalatti fegyverraktárát szinte ellenállás nélkül sikerült kirabolniuk Obermajer Emil vezetésével a Petrozsény bányából szökött vájárok csapatának, nem volt megállás. A csíkszeredai hegyivadászok még aznap átálltak a lázadók oldalára, másnap kora hajnalban felszabadították és felfegyverezték a szamosújvári és nagyenyedi börtön foglyait. Október huszonnyolcadikára már országszerte lángoltak a belügyi csapatok kaszárnyai, a Deltától Máramarosig kinyíltak a légerek, a forradalom országossá terjedt. Ma már azt is tudjuk, hogy ezekben a napokban sikerült lokalizálni a parajdi sóbánya legalsó szintje alá rejtett titkos laboratóriumot, ahol Gábor Áron szép-unokája, Gábor Adorján megtalálta azt a rézköpenyes atomrakétát, amivel aztán meg lehetett állítani az október első napjaiban Magyarország és Románia felé induló szovjet csapatokat. Hogy aztán hogy jött létre nem egészen fél év alatt a Dunamenti Szabad Föderáció, az mára már általános iskolai tananyag, ezzel nem is untatjuk e helyt olvasóinkat.

Annyit talán még érdemes elmondani, hogy a Felicián-féle rádiók azóta belenőttek a fenyőfák törzsébe, ezért aztán a Kárpátok rengetegeiben azóta is halkán, de jól hallhatóan szólnak a legkülönfélébb zenék – bár azt meg kell adni, hogy ezek között mára már viszonylag visszaszorult a foxtrott.

Userna-Szabó András

KOMCSIVADÁSZOK

Dragan grillvendéglőjének ajtaja kinyílt, és két férfi lépett be rajta.
Leültek a pult mellé.

„Mit adhatok?” – kérdezte tőlük Slobodan szerbhorvátul.

„Nem tudom” – mondta az egyik férfi magyarul.

„Te mit akarsz enni, Aladár?” – kérdezte az egyik a másikat magyarul.

„Nem tudom” – mondta Aladár szerbhorvátul. „Nem tudom, mit akarok enni.”

Aladár szemrehányóan nézett társára, és többet nem beszéltek magyarul, csakis szerbhorvátul.

Odakünn sötétedett.

A tengerparti sétány lámpáinak fénye bevilágított az ablakon. A város már aludt. Nem volt ok az ünneplésre: a chilei labdarúgó-világ bajnokságon aznap a Szovjetunió 2–0-ra megverte Jugoszlávia válogatottját.

A két férfi a pultnál az étlapot tanulmányozta. A pult másik végéről Stjepan Adamjić figyelte őket. Slobodannal beszélgetett, amikor bejöttek.

„Nekem hozzon csevacsecsát ajvárral és sült krumplival – mondta az első férfi.

„Már nem izzik a faszén. Kérjen hideget.”

„Akkor mi a fasznak írja rá az étlapra?”

„Már nincs” – magyarázta Slobodan. „Délről este tizenegyig lehet megrendelni.”

Slobodan a pult fölötti faliórára nézett.

„Most már éjfél van.”

„Az órán húsz perccel már el is múlt” – mondta a másik.

„Húsz percet siet.”

„Ugyan, menjen a picsába az órával” – mondta az első férfi.

„Mit tud adni enni?”

„Adhatok valamilyen szendvicset” – mondta Slobodan. „Kaphatnak még polipsalátát, burekot vagy pagi sajtot sonkával.”

„Adjon pljeskavicát.”

„Már nincs. Délről este tizenegyig lehet megrendelni.”

„Amire gusztusunk támad, az mind nincs, mi? Maga jól kibaszik velünk.”

„Kaphatnak szendvicset, polipsalátát, burekot vagy pagi sajtot sonkával.”

„Nekem hozzon sonkát sajttal” – mondta az, akit az imént Aladárnak szólítottak. Keménykalap volt a fején, fekete felöltője elől végig begombolva. Arca kicsi volt és fehér, s ajkát összeszorította. Selyemsál volt rajta és kesztyű.

„Nekem adjon polipsalátát” – mondta a másik férfi. Körülbelül ugyanolyan termetű volt, mint Aladár. Arcuk különbözött egymástól, de úgy öltözködtek, mint az ikrek. Mindkettő szűkre szabott felöltőt viselt. Előredőlve ültek, könyöküket a pultra támasztották.

„Van valami innivaló?” – kérdezte Aladár.

„Pelinkovac, Jelen sör, slivovica” – mondta Slobodan.

„Azt kérdeztem, innivaló van-e. Mondjuk vörösbor?”

„Csak amit mondtam.”

„Klassz város ez” – mondta a másik.

„Hogy hívják?”

„Rijeka.”

„Hallottál már róla?” – kérdezte Aladár a barátját.

„Nem” – mondta a barátja. „Fiuméről már hallottam, Rijekáról sose.”

„Mit csinálnak itt a népek esténként?” – kérdezte Aladár.

„Vacsoráznak” – mondta a barátja. „Mind ide járnak, és nagy vacsorákat esznek.”

„Helyes” – mondta Slobodan.

„Szóval maga azt gondolja, hogy ez helyes?” – kérdezte Aladár Slobodantól.

„Persze.”

„Maga egy kibaszott nagyokos, ugye?”

„Persze” – mondta Slobodan.

„Hát kurvára nem az” – mondta a másik kis termetű férfi.

„Vagy az, Aladár?”

„Egy szálnalmas hülye” – mondta Aladár.

Stjepan felé fordult.

„Magát hogy hívják?”

„Adamjić.”

„Még egy nagyokos” – mondta Aladár. „Hát nem nagyokos, Misi?”

„Ez a város tele van nagyokosokkal” – mondta Misi.

Slobodan letette a pultra a két tányért, az egyiken sonka pagi sajttal, a másikon polipsaláta. Letett hozzá két körítést is, hideg sült burgonyát, és becsukta a konyhába nyíló tolóablakot.

„Melyik az öné?” – kérdezte Aladártól.

„Nem emlékszel? A polipsaláta.”

„Na látod, ugye, milyen nagyokos” – mondta Misi.

Előrehajolt, és maga elé húzta a polipsalátát.

Mindkét férfi kesztyűben evett.

Slobodan figyelte őket evés közben.

„Mi a faszt nézel?” – pillantott rá Misi Slobodanra.

„Semmit.”

„De a fancsali szentségit, igenis nézel. Engem nézel.”

„Lehet, hogy csak tréfál a srác, Misi” – mondta Aladár.

Slobodan nevetett.

„Csak ne röhögjél, oké?” – mondta neki Misi. „Egyáltalán ne röhögjél, érted?”

„Rendben van” – mondta Slobodan.

„Szóval ő azt hiszi, hogy rendben van” – Misi Aladárhoz fordult. „Azt hiszi, rendben van. Jó, mi?”

„Felveti az ész” – mondta Aladár.

A két férfi tovább evett.

„Mi annak a nagyokosnak a neve ott a pult végénél?” – kérdezte Aladár Misitől.

„Hé, nagyokos” – mondta Misi Stjepannak. „Menjél át a pult másik oldalára, oda, a barátodhoz.”

„Mi ez, kérem?” – kérdezte Stjepan.

„Semmi” – mondta Aladár.

Stjepan átment a pult mögött a másik oldalra.

„Mi ez, kérem?” – kérdezte Slobodan.

„Semmi közöd hozzá” – mondta Aladár.

„Ki van kinn a konyhában?”

„Az albán.”

„Hogyhogy az albán?”

„Az albán, aki főz.”

„Szóljál neki, hogy jöjjön be.”

„Hát ez meg mi?”

„Szóljál neki, hogy jöjjön be.”

„Mit gondolnak maguk, hol vannak?”

„Azt csak bízd ránk, apukám, tudjuk mi jól, hol vagyunk” – mondta a Misi névre hallgató férfi. „Hülyének nézel te minket?”

„Te beszélsz hülyeségeket” – mondta Misinek Aladár. „Mi a szarnak állsz le vitatkozni ezzel?”

„Hallod-e?” – mondta Slobodannak. „Mondd meg az albánnak, hogy jöjjön ki ide.”

„Mit akarnak vele?”

„Semmit.”

„Gondolkozzál csak, nagyokos. Mit akarnánk egy albánnal csinálni?”

Slobodan kinyitotta a konyhai tálalónyílast.

„Bujar” – kiáltotta. „Gyere be egy percre.”

A konyhaajtó kinyílt, és az albán bejött.

„Mi az?” – kérdezte Bujar.

A két férfi a pult mellett jól megnézte.

„Rendben van, albán. Állj csak meg ott” – mondta Aladár.

Bujar, az albán ott állt kötényben, és a pultnál ülő két férfira nézett.

„Igen, uram” – mondta.

Aladár leszállt a bárszékről.

„Hátramegyek a konyhába az albánnal és ezzel a nagyokossal” – mondta. „Menj vissza a konyhába, albán. Te is menjél vele, nagyokos.”

A kis ember elindult Stjepan és Bujar, a szakács után, hátra a konyhába. Az ajtó becsukódott mögöttük.

A Misi névre hallgató férfi ott ült a pultnál, szemben Slobodannal. Nem Slobodanra nézett, hanem a bekeretezett, beüvegezett, színes Tito-fényképre a bárpult mögötti falon.

„Na, mi van, nagyokos?” – mondta Misi, miközben nézte Titót. „Mér nem szólsz?”

„Nem értem, mi ez.”

„Hé, Aladár” – kiáltotta Misi. „A nagyokos azt szeretné tudni, mi ez.”

„Miért nem mondod meg neki?”

„Mit gondolsz, miről van itt szó?”

„Nem tudom.”

„Mégis mit gondolsz?”

Misi egész idő alatt Titóra nézett, miközben beszélt.

„Nem akarom megmondani.”

„Hé, Aladár, a nagyokos nem akarja megmondani, hogy mit gondol, mi történik itt.”

„Hallom jól, mit mondasz” – szólt Aladár a konyhából.

Feltámasztotta a tolóablakot egy műanyag vegetásdobozzal.

„Hallod, nagyokos?” – mondta Slobodannak a konyhából.

„Állj egy kicsit odább a söntéstől. Te pedig, Misi, menj egy kicsit bal felé.”

Úgy rendelkezett, mint mikor egy fényképész csoportképet állít be.

„No, nyisd ki a bagólesődet, nagyokos” – mondta Misi. „Mit gondolsz, mi fog történni?”

Slobodan nem szólt semmit.

„Majd én megmondom” – mondta Misi. „Megölünk egy rohadék szökevény komcsit. Ismer maga egy Kádár János nevű cingár komcsit? Lehet, hogy Czermaniknak vagy Csermaneknek hívja magát.”

„Egy Csermaneket ismerek.”

„Idejár zabálni minden este, ugye?”

„Néha idejár.”

„Hat órákor jön, ugye? Vagy később?”

„Már ha jön.”

„És mikor nem tud aludni, késő éjjel is idejár sakkozni, mi?”

„Olykor.”

„Ezt mi mind tudjuk, nagyokos” – szólt Misi. „Beszéljen másról. Jár moziba?”

„Ritkán.”

„Gyakrabban kellene moziba járnia. A mozi jól tesz az olyan nagyokosoknak, mint maga.”

„Miért ölik meg Csermaneket? Mit ártott az maguknak?”

„Nem is volt rá módja, hogy ártson. Soha nem is látott bennünket.”

„És nem is fog látni bennünket, csak egyetlenegyszer” – mondta Aladár a konyhából.

„Akkor miért ölik meg?” – kérdezte Slobodan.

„A hazánk kérésére öljük meg. Csak hogy szívességet tegyünk a hazánknak, nagyokos. Ennek a rohadéknak vér tapad a kezéhez, sok vér, de most lejárt az ideje.”

„Fogd már be a pofádat” – mondta Aladár a konyhából. „Átkozottul sokat beszélsz.”

„Hát valamivel szórakoztatnom kell ezt a nagyokost. Igaz-e, nagyokos?”

„Rémes, mennyit jár a pofád” – mondta Aladár. „Az albán meg az én nagyokosom szépen elszórakoznak egymás közt, úgy összehoztam én őket, mint két barátnőt a zárdában.”

„Voltál te már zárdában?”

„Azt sose tudhatod.”

„Csak kóser zárdában lehetnél. Ismerlek.”

Slobodan felnézett az órára.

„Ha bárki bejön, monddad neki, hogy a szakács elment, és ha nem tágít, monddad, hogy hátramész a konyhába, és magad készítesz neki ételt. Megértetted, nagyokos?”

„Rendben van” – mondta Slobodan. „Utána mit csinálnak velünk?”

„Az attól függ” – mondta Misi. „Az ilyesmit sose tudja az ember előre.”

Slobodan felnézett az órára.

Kinyílt az utcai ajtó, és egy villamosvezető lépett be rajta.

„Helló, Slobodan” – mondta. „Kaphatok enni?”

„Bujar elment” – mondta Slobodan. „Körülbelül fél óra múlva jön csak vissza.”

„Akkor megyek is tovább” – mondta a vezető.

Slobodan felnézett az órára.

„Ezt jól csináltad, nagyokos” – mondta Misi. „Derék kis úriember vagy.”

„Tudta, hogy különben szétloccsantom a fejét” – mondta Aladár a konyhából.

„Dehogy” – mondta Misi. „Nem erről van szó. A nagyokos rendes gyerek. Helyes jugó fiú. Tetszik nekem.”

Még két ember jött be az étkezdébe. Egyik miatt Slobodan kiment a konyhába, és összeütött egy sonkás-tojásos szendvicset, amit az illető magával akart vinni. Benn a konyhában látta Aladárt, aki keménykalapját a feje búbjára tolta, és ült egy széken a tolóablak mellett, és egy lefűrészelt csövű vadászfegyvert támasztott a székeknek. Stjepan és a szakács a sarokban állt háttal egymásnak, és mindkettőjük szája be volt tömve konyharuhával.

Slobodan elkészítette a szendvicset, becsomagolta zsírpapírba, betette egy papírzacskóba, magával vitte, a férfi kifizette az árát és elment.

„A nagyokos mindent el tud végezni” – mondta Misi. „Tud főzni, meg minden. Jó felesége lenne maga egy lánynak, nagyokos.”

„Gondolja?” – mondta Slobodan. „A barátjuk, a Csermanek, már biztosan nem jön. Ha jött volna, már itt lenne. És lassan mi is zárunk.”

„Adunk neki még tíz percet” – mondta vigyorogva Misi.

Misi figyelte Titót, és közben nézte az órát. Letelt a tíz perc.

„Gyere, Aladár” – mondta Misi. „Azt hiszem, jobb, ha megyünk. Már nem jön.”

„Adjunk neki még öt percet” – mondta Aladár a konyhából.

Ez alatt az öt perc alatt bejött egy férfi, aki a nyakában a Partizan Beograd sálját viselte, és Slobodan közölte vele, hogy a szakács beteg.

„Mi a faszért nem fogad másik szakácsot?” – kérdezte az enyhén ittas férfi. „Tudtommal ez egy vendéglő.”

Ezzel kiment.

„Gyere, Aladár” – mondta Misi.

„Mi legyen a két nagyokossal meg az albánnal?”

„Felőlük nyugodtak lehetünk.”

„Gondolod?”

„Persze.”

„Nekem ez nem tetszik” – mondta Aladár. „Hanyag munka. Túl sokat beszélsz. Még magyarul is. Mikor ez szigorúan tilos.”

„Menj a picsába!” – mondta Misi. „Szórakoznunk is kell egy kicsit, nem igaz?”

„Mégiscsak túl sokat jár a pofád” – mondta Aladár.

Kijött a konyhából. A lefűrészelt csövű vadászfegyver egy kissé kidudorodott szűkre szabott felöltője alatt. Lesimította a kabátját kesztyűs kezével.

„Viszlát, nagyokos” – mondta Slobodannak. „Nagy mázlid van.”

„Ez a helyzet” – mondta Misi. „Lóversenyezned kellene, nagyokos.”

A két férfi kiment az ajtón. Slobodan nézte őket az ablakon keresztül, amint elhaladtak az ívlámpa alatt. Szűk felöltőjükben és keménykalapjukban olyanok voltak, mint két rajzfilmfigura. Slobodan hátrament a konyhába, és kiszabadította Stjepant és a szakácsot.

„Nekem ebből elég volt” – mondta Bujar, a szakács. „Nekem ebből elég volt.”

Stjepan felállt. Még soha nem volt törőruha a szájában.

„Mondd” – szól. „Mi a fene volt ez?”

Igyekezett könnyedén venni a dolgot.

„Meg akarták ölni Csermaneket” – mondta Slobodan. „Agyon akarták löni, mikor bejön sakkozni.”

„Csermaneket?”

„Azt.”

A szakács hüvelykujjával tapogatta a szája szögletét.

„Mind a kettő elment?”

„El” – mondta Slobodan. „Elmentek.”

„Nem tetszik ez nekem” – mondta a szakács. „Egyáltalán nem tetszik.”

„Hallod-e?” – mondta Slobodan Stjepannak. „Jól teszed, ha elmegy Csermanekhez.”

„Rendben van.”

„Okosabb, ha nem csinálnak semmit” – mondta Bujar, a szakács. „Jobb ebből kimaradni.”

„Ne menj, ha nem akarsz” – mondta Slobodan.

„Nem mennek vele semmire, ha belekeverednek” – mondta a szakács. „Maradjanak csak ki belőle. Ezek magyarok, nem ismernek tréfát. Nem lehet előlük elbújni.”

„Elmegyek hozzá” – mondta Stjepan. „Hol lakik?”

A szakács otthagya őket. „Vannak, akik mindig mindent jobban tudnak” – mondta.

„Pár sarokra innét, a Santo Spirito penzióban” – mondta Slobodan Stjepannak.

„Elmegyek oda.”

Künn egy ívlámpa fénye tükröződött a tengeren. Stjepan ment felfelé az utcán a villamossínek mellett, és a következő ívlámpánál befordult egy mellékutca. Három házzal feljebb volt a penzió. Stjepan felment a két lépcsőfokon, és megnyomta a csengőt. Egy öregasszony nyitott ajtót.

„Itthon van Csermanek?”

„Kicsoda?”

„Csermanek...”

„Mr. Csermanek?”

„Ő.”

„Beszélni akar vele?”

„Igen, ha itthon van.”

Stjepan ment az asszony után a második emeletre.

„Ismertem az anyját. Régen volt. Együtt takarítottunk Opatijában egy villában. Akkor még Abbáziának hívtuk. Rendes asszony volt.”

A másodikon hátramentek a folyosó végébe. Az asszony kopogott az ajtón.

„Ki az?” – hallatszott belülről szerbhorvátul.

„Valaki keresi, Mr. Csermanek” – mondta az asszony.

„Stjepan Adamjić vagyok.”

„Jöjjön be.”

Stjepan kinyitotta az ajtót, és bement a szobába.

Csermanek ruhástul feküdt az ágyon. A cipője lelógott az ágyról. A feje alatt két párna volt. A mellkasán egy kinyitott, lefelé fordított Biblia. Nem nézett Stjepanra.

„Mi az?” – kérdezte.

„A Dragan vendéglőben voltam” – mondta Stjepan. „Bejött két alak, megkötöztek engem meg a szakácsot, és azt mondták, megölik magát.”

Ostobán hangzott, amikor elmonda.

Csermanek nem szólt rá semmit.

„Kírártak minket a konyhába” – folytatta Stjepan. „Magát le akarták löni, mikor jön sakkozni.”

Csermanek a falra bámult, és nem szólt semmit.

„Slobodan úgy gondolta, hogy jobb lesz, ha eljövök, és elmondom magának.”

„Nem tehetek semmit” – mondta Csermanek.

„Magyarok voltak. Legalábbis az egyik magyarul szólalt meg. Elmondom, hogy néztek ki.”

„Nem akarom tudni, hogy néztek ki” – mondta.

A falat nézte.

„Köszönöm, hogy eljött és megmondta.”

„Ez csak természetes.”

Stjepan nézte az ötven körüli, keserű szemű, nagyszakállú, hátraférsült, gyér hajú embert, amint feküdt az ágyon.

„Nem akarja, hogy elmenjek a rendőrségre, és szóljak nekik?”

„Nem” – mondta Csermanek. „Nem lenne semmi értelme. Semmit se tehet.”

„Talán csak blöff volt.”

„Nem. Nem volt blöff.”

Csermanek a falnak fordult, a Biblia a földre hullott.

„Csak arról van szó, hogy nem bírom rászánni magam” – mondta, és a fal felé beszélt. „Nem bírom rászánni magamat, hogy elmenjek hazulról. Egész nap itthon voltam. Talán majd holnap leugrom egy partira.”

„Nem tudna eltűnni a városból?”

„Nem” – mondta Csermanek. „Abból már elegendem van, hogy a világban kószáljak.”

A falat nézte.

„Itt nincs mit tenni. Vállalnom kell a felelősséget.”

„Nem tudna mégis valamit kitalálni?”

„Nem. Butaságot csináltam.”

Ugyanazon a színtelen hangon beszélt.

„Itt nincs mit tenni. Majd egy idő múlva rászánom magamat, hogy elmenjek hazulról.”

„Hát akkor én visszamegyek Slobodanhoz, és elmondom neki” – szólt Stjepan.

„Viszontlátásra” – mondta Csermanek. Nem nézett Stjepanra.

„Köszönöm szépen, hogy eljött.”

Stjepan kiment.

Amint becsukta az ajtót, még látta, hogy Csermanek ruhástul fekszik az ágyon, és a falat bámulja.

„Egész nap a szobájában volt” – mondta a penziósno lenn a földszinten. „Azt hiszem, nem érzi jól magát. Mondtam neki: Mr. Csermanek, el kellene mennie hazulról, és sétálnia egyet, hiszen olyan szép nyári este van. De csak fekszik itt.”

„Nem akar elmenni hazulról” – mondta Stjepan.

„Sajnálom, hogy nem érzi jól magát” – mondta az asszony. „Nagyon kedves ember. Sakkozó volt. Tudja?”

„Tudom.”

„Nagy sakkozó volt” – mondta az asszony. „De végül rosszul lépett. Most itt van. Elvileg senki se tudhatna róla. Maga honnét tudja?”

Már az utcai ajtó előtt álltak, úgy beszélgettek.

„Vigyázzon rá. Ha keresik, mondja, hogy nem ismeri, sose járt itt.”

„Olyan szelíd ember.”

„Hát akkor jó éjszakát, asszonyom” – mondta Stjepan.

„Én még nem vagyok asszony” – mondta az öregasszony. „Úgy értem, nem vagyok férjezett. Szóljáson Mirković kisasszonynak.”

„Hát akkor jó éjszakát, Mirković kisasszony” – mondta Stjepan.

„Jó éjszakát” – mondta a kisasszony.

Stjepan felment a sötét utcán a sarki ívlámpáig, és azután a villamossínek mentén a tengerpart felé.

Slobodan bent volt a pult mögött.

„Beszéltél vele?”

„Beszéltem” – mondta Stjepan. „A szobájában van, és nem akar elmenni hazulról.”

Az albán szakács kinyitotta a konyhaajtót, mikor meghallotta Stjepan hangját.

„Még csak meg se hallgatom” – mondta, és becsukta az ajtót.

„Elmondtad neki?” – kérdezte Slobodan.

„Persze. Elmondtam neki, de tudja, miről van szó.”

„Mit szándékozik tenni?”

„Semmit.”

„Meg fogják ölni.”

„Én is azt hiszem.”

„Valamibe belekeveredhetett.”

„Valószínűleg” – mondta Stjepan.

„Pokoli ügy.”

„Rémes” – mondta Stjepan.

Többet nem is szóltak, Slobodan lenyúlt egy törlőruháért, és letörölte a pultot.

„Vajon mit csinálhatott?” – mondta Stjepan.

„Átejtett valakit. Ezért szokták őket megölni.”

„Én eltűnök ebből a városból” – mondta Stjepan.

„Helyes” – mondta Slobodan. „Azt jól teszed.”

„Rá se bírok gondolni, hogy csak vár a szobájában, és tudja, hogy ki fogják nyírni. Nem, ez szörnyű.”

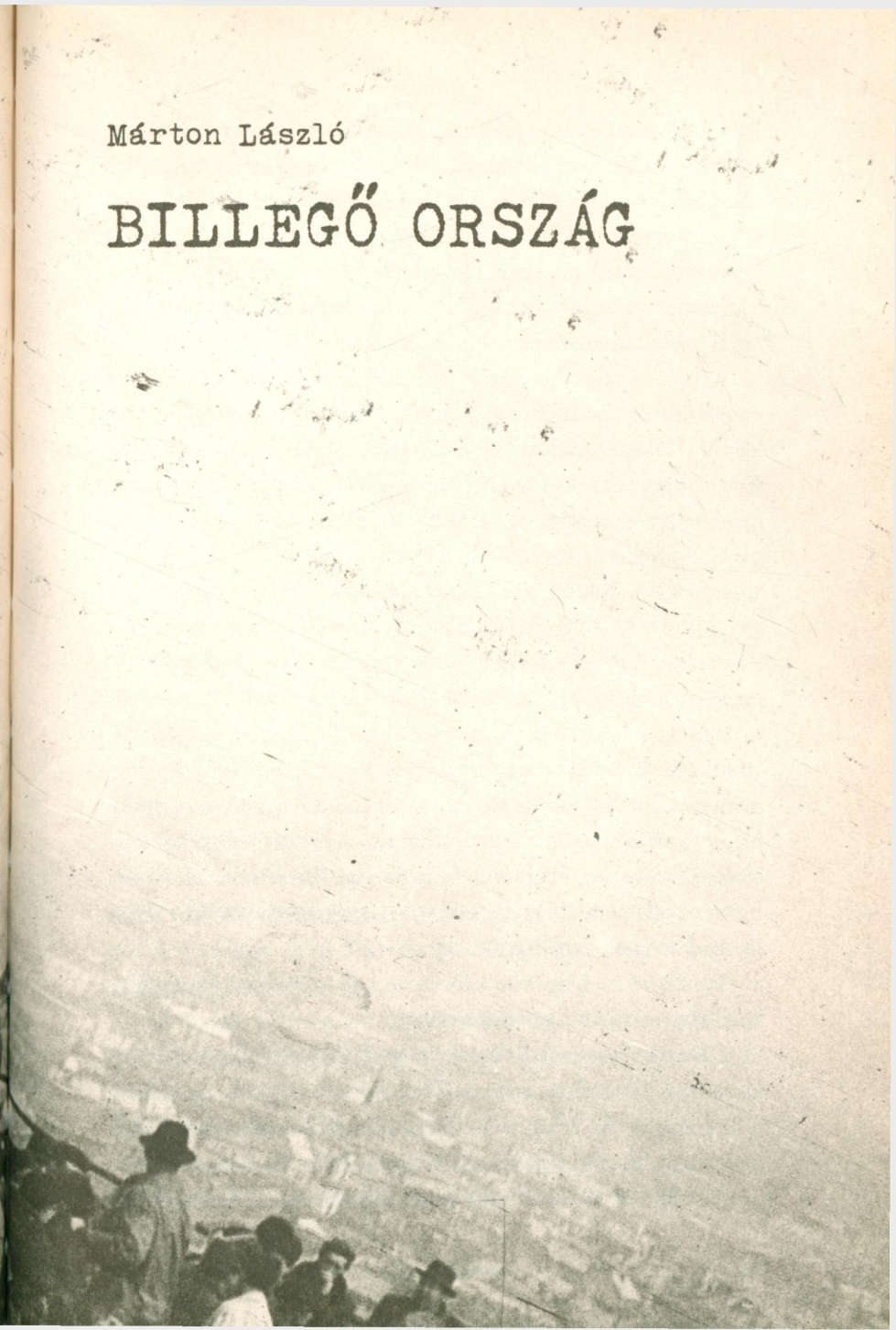
„Hát igen” – mondta Slobodan. „Jobb, ha nem gondolsz rá.”

Márton László

BILLEGŐ ORSZÁG

Hatvan évvel ezelőtt, 1956 őszén – talán október utolsó napjaiban – Magyarország egy kissé megbillent. Ezt azonban jóformán senki sem vette észre, mert a lakosság figyelmét az akkoriban zajló politikai események kötötték le. Így tehát az is jóformán teljesen észrevétlen maradt, hogy Magyarország nemcsak megbillent, hanem körülbelül húsz méterrel feljebb is emelkedett korábbi szintjéhez képest.

Egy ilyen nagy horderejű esemény valamilyen módon azért mégiscsak tudomásul véteti magát, nem megy megrázkódtatás nélkül. Hát igen, volt egy kis földrengés. Olyasféle, mint az előző évben. Lengett a csillár, potyogott a vakolat. Kellemetlen, de tizenkét évvel ezelőtt, a háborúban ennél többet is túléltünk, már aki túlélte.

Elterjedt a hír, hogy a Szovjetunió ledobott Magyarországra egy atombombát. Igen ám, de az örök kételkedők, a Kávéházi Konrádok és egyéb kispolgári csökevények rögtön elkezdtek óbégatni, hogy nukleáris robbanásnak semmi jele. Atomvillanás balról nyista, gombafelhő nuku, radioaktív hamueső és egyéb nyálkságok nimolé. A hozzáértők pedig kiszámították, hogy egy országra csak úgy általában nem lehet ledobni egy atombombát. Még egy népi demokratikus országra sem. Ilyen esetben konkrét célpontok vannak. Például a főváros. Vagy, ha a szovjetek figyelmeztetésnek szánják az atombombát, akkor egy kisebb város. Például Szólnok vagy Kecskemét.

Tisztázódott, hogy sem a fővárost, sem az említett két megyeszékhelyet nem érte atomtámadás.

Olyan híreket is hallottunk, hogy rejtőzködő államvédelmis alakulatok föld alatti robbantást hajtottak végre, és az okozta a földrengést. Állítólag nem is egy robbantás volt, hanem egyszerre nagyon sok. Közbeszéd tárgya volt, hogy az egész országot behálózzák az ÁVH föld alatti járatai, vágatai, barlangjai és

kazamatái, és egy előre összehangolt időpontban – talán október 30-án, hajnali 4 óra 45 perckor – az ávósok egyszerre háromszáz különböző ponton robbantottak a föld alatt. Ez már csak megrengetheti az országot!

Spontán különítmények alakultak a kazamaták és vágatok felkutatására, de mielőtt munkához láttak volna, izgatott telefonhívások és táviratok futottak be az államhatárhoz közel eső településekről.

Esztergomi tudósítónk jelenti, hogy a város, egyelőre ismeretlen okból, felemelkedett, és a szemközti Párkánynál, jelenlegi hivatalos nevén Sturovónál mintegy húsz méterrel magasabban fekszik. A Duna a trianoni határ mentén hosszában megfeleződött. Egyik fele ott lent, a másik itt fönt folyik. A feleződés olyan cseppfolyós halmazállapotú, áttetsző fal, amilyen a Vörös-tenger lehetett, amikor Mózes átkelt raja a Bibliában.

(Bassza meg a T-34-es! Csak egy kicsit pihenjen a munkásokól-vasóköl, és máris jönnek a reakciós, fasiszta huligánok Trianonnal meg Bibliával!)

Szegedi tudósítónk jelenti, hogy a jugoszláv területen fekvő Horgos a magyar területen fekvő Röszkéhez képest húsz méternyit lesüllyedt, illetve a magyar területen fekvő Röszke a jugoszláv területen fekvő Horgoshoz képest húsz méternyit emelkedett. Az újonnan keletkezett Tiszai-vízesés olyan hatalmas ívben zúdul a mélybe, mint Kanada és az Egyesült Államok határán a Niagara.

(Hogy az a rakamazi sztahanovista páncéltörő dugná bele a faszát a mindenségbe! Csak egy kicsit puhuljon a népi demokratikus gumibot, és a reakciós, fasiszta huligánok máris azt hiszik, hogy Amerikában vannak!)

Kisvárdai tudósítónk jelenti, hogy Záhonynál a Magyar Népköztársaság húszméternyit felemelkedett a Szovjetunióhoz képest.

(A sarlókalapácsos, vöröscsillagos kurva életbe! Csak egy kicsit lankadjon a Magyar–Szovjet Baráti Társaság ébersége, és a reakciós, fasiszta huligánok máris a Szovjetunió fölé akarnak emelkedni! A következő lépés az lesz, hogy hazahozzák Horthyt Portugáliából! Horthy-Porti? CCCP! Cinkotai Cigány, Cintányérba Pisálj!)

Kisvárdai tudósítónk jelenti, hogy az államhatár szovjet oldalán összegyűlt nagyszámú páncélosok, személyszállító harcjárművek és katonai teherautók nem tudnak felkapaszkodni a Magyarország hirtelen felemelkedése révén kialakult meredek falon. Nyikita Szergejevics Hruscsov a kialakult helyzet kapcsán magyarázatot követel Nagy Imre miniszterelnöktől.

Ki a felelős azért, hogy a Magyar Népköztársaság egyik napról a másikra húsz méterrel följebb emelkedett?

A Varsói Szerződés titkos záradéka értelmében egy ilyen horderejű eseményre előzőleg engedélyt kell kérni a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságától. Ez nem történt meg!

A Magyar Dolgozók Pártja milyen hozzáállást tanúsít? Van egyáltalán párthatározat a Magyar Népköztársaság felemelkedéséről?

Arról nem szólva, hogy az államhatáron áthaladó vasútvonalakon a vágányok úgy elszakadtak, mint a cukorszáraz! A telefonkábelek meg, mint a cérnaszál!

Kisvárdai tudósítónk jelenti, hogy a Tisza a forrásvidéktől Tiszaújlakig, jelenlegi hivatalos nevén Vilokig rendesen folyik, el-ipszilonnal. Viszont Viloktól Szatmárcsekéig, ahol régebben belépett a Magyar Népköztársaság területére, már csak fojlik, pontos jével. Fele a magasban; fele a mélyben. Illetve itt van egy kis probléma, mert Szatmárcseke után már pontos jével sem fojlik, hanem az államhatár szovjet oldalán beleütközik a Magyar

Népköztársaság talapzatába, felduzzad, és elárasztja az ott összetorlódott szovjet harcjárműveket.

Gyerekek, gyerekek, ebből kurva nagy baj lesz! Ti nem látjátok a beláthatatlan nemzetközi közjogi problémákat, amik ebből adódnak? Még szerencse, hogy mostanáig nem készült el a Barátság kőolajvezeték magyarországi szakasza, mert akkor most a kőolaj kapcsán is filózhatnánk, hogy folyik-e vagy fojlik.

Mindszenty József bíboros rádióbeszédében fejtette ki, hogy Csonka-Magyarország felemelkedése a szó teológiai értelmében vett csoda. Isten ezzel az egész országra kiterjedő csodával arra figyelmezteti a magyar népet, hogy nem elég a kommunizmust megdönteni, fordítsunk hátat a liberalizmusnak is! A magyar államot pedig Isten arra figyelmezteti a csoda eszközével, hogy az egyháztól törvénytelenül elvett föld- és egyéb tulajdonokat gyorsított eljárással vissza kell szolgáltatni.

Bibó István a Petőfi Párt rendkívüli kongresszusán kijelentette, hogy hazánk drámai felemelkedése újabb adalék a kelet-európai kisállamok nyomorúságához. Magyarországot úgy lökte ki magából szorosabb környezete, mint szódáspalack az üveg dugót. Ebből is látszik, hogy korrigálnunk kell az eltorzult magyar alkatot, és a zsákutcás magyar fejlődésből vissza kell hátrálnunk arra a harmadik útra, amely egyesíti a szocializmus és a piacgazdaság előnyeit, lehetőleg azok hátrányai nélkül.

Tildy Zoltán egykori köztársasági elnök arra hívta fel a figyelmet a Független Kisgazdapárt nagygyűlésén, hogy Magyarország mostani területének felemelkedése, bár ideig-óráig megvédi hazánkat a szovjet agressziótól, geológiai és geopolitikai értelemben egyaránt nonszensz. Hogy mást ne mondjunk, a Duna kettéosztódása miatt veszélybe kerül a nemzetközi hajózás! A Kisgazdapártnak határozatban kell követelnie, hogy az egész Kárpát-medence emelkedjen ki a környezetéből, aminek persze

az a természetes következménye, hogy az 1947-es párizsi béke revízió alá kerül, és hogy a Szovjetunióknak le kell mondania Kárpátaljáról.

Azt is követeljük, hogy a kiemelkedés biztonsági okokból haladja meg az ötven métert, mert a szovjetek a jelenlegi technikájukkal a húsz métert le tudják küzdeni. Akkor mi lesz, ha óriásdarukat vezényelnek az államhatárhoz, és felpakolják a tankjait a mégoly kiemelkedő magyar területre?

És akkor mi lesz, ha Gyömrőnél vagy Vecsésnél ledobják a légideszantjaikat, azok meg elindulnak az Országház felé? Ki fog nekik ellenállni? Mert én biztosan nem!

A repülőgépeknek tökmindegy, hogy Magyarország húsz méterrel följebb vagy lejjebb fekszik!

Te csak ne adjál tippeket a ruszoknak, Zoliboli pajtás! Majd ha te is lehúztál öt évet a Gulagon, akkor másképp fogsz beszélni!

Ezt Kovács Béla kiabálta, aki sohasem kedvelte Tildyt, és képtelen volt megbocsátani neki, hogy 1947-ben asszisztált az elhurcolásához. Az is bosszantotta, hogy Tildy kényelmes házi őrizetben morzsolgatta az éveket, míg ő egy kolimai rézbányában félig megfagyott, egy magnytogorszki porcelángyárban pedig ólommérgezést kapott a festéktől, és kihullottak a fogai.

Nyers Rezsőt, a Nagy Imre-kormány élelmiszeripari miniszterét a nemzetközi szállítások ellehetetlenülése aggasztotta. Éppen beindultak volna a reformfolyamatok, és akkor tessék, itt állunk pucér seggel, teljesen elszigetelődve! Hogyan tudunk átállni önellátásra, még hozzá ilyen rövid idő alatt?

A Szociáldemokrata Párt részéről Kéthly Anna igyekezett eloszlatni az aggodalmat. El kell mennünk a Rosenberg házaspár utcába, az amerikai követségre. Nincs az valami nagyon messzire az Országháztól. Nem a szovjetek fogják ledobni a deszantosait, hanem az amerikaiak fognak légihidat létesíteni München

és Budapest között, így támogatva Nagy Imre törvényes kormányát és a forradalmat. Ha Nyugat-Berlinben meg tudták csinálni nyolc évvel ezelőtt, akkor itt is meg tudják csinálni. Ő, Kéthly Anna fegyelmezetten tudomásul veszi, hogy az államhatárok átmenetileg nem átjárhatók. Pedig éppen most számoltuk fel Ausztria felé a vasfüggönyt. Ő például éppen indult volna Bécsbe a nemzetközi szociáldemokrata kongresszusra, már be is csomagolta a bőröndjét, de most csak azért is itthon marad.

Egyébként, ha jól meggondoljuk, Hegyeshalomnál egy kötélhágcsón le tudnék ereszkedni Ausztriába...

Kisvárdai tudósítónk jelenti, hogy hazánk felemelkedése következtében a magyar-szovjet államhatár szovjet oldalán feltorlódik a Tisza vize, elárasztva olyan szovjet településeket, mint Berégovo (Beregszász), Vinogradov (Nagyszőlős), Gyedovo (Déda), Kvaszovo (Kovászó) és Muzsijovo (Nagymuzsaly). A vízszint rohamosan emelkedik, a lakosság hangulata kielégítő, a probléma iránti társadalmi érdeklődés növekedő tendenciát mutat. A vízből kiemelkedő templomtornyok és a magasabb fák lombkoronái között megjelennek a Szovjet Hadsereg folyami úszó gépjárműi, az úgynevezett FÜG-ok, amelyek azonban újra meg újra beleütköznek Magyarországnak függőleges talapzatába. A magyar oldal még mindig tíz méterrel magasabban fekszik, mint a Kis-Bajkának, illetve Beregi Balcsinak nevezett, folyamatosan keletkező tó vízszintje.

Berei Andor, a Tervhivatal vezérigazgatója (ahelyett, hogy feleségével, Andics Erzsébet történéssel október 28-án a Szovjetunióba menekült volna) az MDP PB GPMK (Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottság Geopolitikai Munkaközössége) segítségével megállapította, hogy a Magyar Népköztársaság gazdaságilag objektíve kártékony és ideológiai szempontból bomlasztó fel-emelkedésének folyamata nem zárult le.

Magyarán szólva, még mindig emelkedünk. A szovjet FÜG-ok és rocsók (rohamcsónakok) még mindig tíz, illetve most már tizenöt méterrel tartózkodnak a magyar terepszint alatt, noha a lombkoronák teljes és a templomtornyok részleges eltűnéséből ítélve a Kis-Bajkál, más néven Beregi Balcsi vízmélysége Kinylogy (Kínlódj) és Cservonye (Csaronda) térségében már a 25–30 métert is eléri.

Kisvárdai tudósítónk jelenti, hogy a Tisza medrében Tiszabecsnél megszűnt a vízutánpótlás. A mederből Tiszabecs és Vásárosnamény között teljesen eltűnt a víz, kivéve a gödröket és a sodrás által kivájt mélyebben fekvő részeket. A környező települések polgárőrségei spontánbrigádokat alakítanak a mederben visszamaradt halak összegyűjtésére és értékesítésére.

Teherautók szállítják a fővárosba a tiszai mederhalállományt!

A régi-új demokratikus pártokból koalíciós nemzeti bizottmány alakult Attila sírjának felkutatására a Tisza medrében, kihasználva a meder kiszáradásából adódó rendkívüli lehetőséget. A bizottmány nagy mennyiségű II. világháborús fegyveren kívül egy bükkfatörzsből kivájt késő bronzkori bődöncsónakot is talált, amely a hideg vízben tökéletesen konzerválódott.

Berei elvtárs az MDP PB GPMK segítségével azt is megállapította, hogy az ország felemelkedése, amely még mindig tart, az ország nyugati szélén kisebb mértékű, mint a szovjet és a román határon. Kőszeg csak húsz (mit húsz? tizennyolc) méterrel került magasabbra, mint a szomszédos Rattersdorf, míg Nyírábrány negyvenöt méterrel fekszik magasabban, mint a szomszédos Valea Lui Mihai. (Emlékszik-e még valaki a régebbi nevére?)

Eltársak, mondjuk ki a kritika és az önkritika teljes őszinteségével: hazánk, a Magyar Népköztársaság megbillent. Egyrészt felemelkedett, másrészt megbillent.

Ha így megy tovább, ez a szerencsétlen ország keletről nyugat felé fog lejtteni!

Maléter Pál honvédelmi miniszter a november 4-én tartott kormányülésen kijelentette, hogy a Magyar Néphadseregnek körkörös védelemre kell berendezkednie. Szobek András begyűjtési miniszter a Magyar Tudományos Akadémiához fordult azzal a kéréssel: az Akadémia sürgősen állapítsa meg, miképpen lehetséges, hogy a Duna medrében nem szűnt meg a vízutánpótlás, míg a Tiszáéban igen.

Mosonmagyaróvári tudósítónk jelenti, hogy a Duna, bár hosszában meg van feleződve, Rajka és Esztergom között továbbra is folyik, el-ipszilonnal. Na jó, inkább csak fojlik, pontos jével, de az is több a semminél.

Esztergomi tudósítónk jelenti, hogy a Dunakanyartól kezdve már az el-ipszilonnal sincs probléma, Zebegénytől délre minden a régi. Illetve ebben a térségben az Ipoly van hosszában megfeleződve ugyanúgy, mint Esztergomig a Duna, csak kicsiben. Igazán nem kívánunk pontosjé-kultuszt, a pontos jéből nem csinálunk rendszert, de forradalmunk és szabadságharcunk eredményeképpen ez már nem is Ipoly, hanem csak Ipoj.

Tehetséges fiatal költőnk, Váci Mihály, akinek *Ereszalja* címmel nemrég jelent meg első kötete, beküldött az *Irodalmi Újság* szerkesztőségébe – felbátorodva Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című költeményének megjelenésétől – egy figyelemre méltó verset. Így kezdődik:

Valami billeg valahol,

Valami lejt valahová.

Futnál, Hazám? Más is lohol!

Mikor érsz célodhoz? Soká!

Váci Mihály egy másik versében elmondja, hogy druszája, Vörösmarty tévedett, amikor azt jövendölte, hogy Magyarország el fog süllyedni a környező népek gyászkönnyeitől kísérve, mert lám csak, Magyarország kiemelkedik a környező népek közül.

A Vácinál is fiatalabb Csoóri Sándor, aki Felröppen a madár című első kötetében már leírta, hogy az épülő ország állványai alatt is néha keserű az újságba csavart barna bélű kenyér, egy újabb versében hírül adja, hogy a felemelkedő országban parlagföldeket lát mindenfelé. Indulatosan teszi fel a kérdést: ki volt e földek gyilkosa? Miféle kéz, szabály vagy rendelet?

Így éltünk azokban a lüktető, kavargó késő őszi napokban, amelyeket lehetetlenség elfelejteni.

Aztán mégiscsak elfelejtettük őket.

Totth Benedek

A FEKETE KATONA

Apa egyszer azt mondta, minden gombafelhő egyforma, mindegy, hogy a jenkik dobják le az atombombát vagy a ruszlik. Nem értettem, honnan veszi ezt, de nem bírtam kivenni a fejemből. Mint a beszédet, amit a Nagy Imre ismételtetett egy egész napon át a rádióban. Annyiszor hallottam, hogy ha álmomból keltenek fel, akkor is el tudtam volna mondani. De lehet, hogy azért jegyeztem meg, amit apa mondott, mert a konyhában vitatkoztak anyával, én meg mezítláb lapultam az ajtó mögött, és nagyon be voltam rezelve, nehogy lebukjak. Ez még az utolsó nyáron történt. Mióta a föld alatt élünk, már nincsenek titkaik.

Tegnap megint kilógtunk futballozni a cukorgyár mögé a salakra. Szeretünk oda járni, mert ott legalább egy kis időre nyugtunk van a felnőttektől, és elég magas a betonkerítés, úgyhogy könnyű elbújni, ha jön egy járőr, tankból meg egyáltalán nem lehet belátni. Mondjuk, az is igaz, hogy mostanában nem sűrűn járkálnak errefelé tankok, gondolom, mert nem nagyon van már mit szétlőni. A pálya olyan göröngyös volt, mint egy macskaköves utca, és folyton megbotlottunk a buckákban meg mindenféle kiálló micsodákban. Én arra gyanakodtam, hogy régebben ide hordták a sítet a környékről, és a téglák meg törött tetőcserepek miatt ilyen hepehupás a talaj, de aztán a Ferkó, akit csak Gyufának hívtunk a vörös haja miatt, egyszer taknyolt egy hatalmasat, jól le is horzsolta a térdét, és ideges lett, és kiabálni kezdett, hogy elege van, és kiszedi azt a szart a földből. Borzasztóan felmérgeződött, és hiába győzködtük, hogy ez hülyeség, mert akkor meg egy lyuk lesz a helyén, ami ugyanolyan veszélyes, ő csak azért is nekiállt, és addig nem nyugodott, amíg ki nem kaparta azt a valamit. Jól meglepődött, mert nem egy téglát talált, hanem egy állkapcsot, egy igazi emberi állkapcsot, fogakkal meg minden. Azóta valahányszor megbotlik valaki, előkerül egy lábszárcsont,

csípő, kar vagy koponya, mikor mi, amiből a Zóka Jani, aki a legokosabb az egész bandában, és mindig mindenből ötöst kapott, és akit ezért Strébernek csúfolunk, arra következtetett, hogy bizony a pálya alatt egy tömegsír van, és hogy jó pár hónapja áshatták, legalábbis a csontok állapotából meg a szagukból ítélve.

Egész jól sikerült elosztani a játékosokat, kiegyenlített volt a küzdelem, ami ritkán sikerül, mert az a csapat szokott nyerni, amelyikben a Rácz Sanyika játszik. Eggyel mentek, én vittem fel a labdát, elég szakadt volt, hiába varrta meg a Sanyika anyukája, szegény, és be akartam passzolni Gyufának, de mielőtt beadtam volna, megálltam még egyszer, felnéztem, és csak azután íveltem be, ő meg átvette a kapu előtt, megcsinálta a hátrahúzás cselét, és ballal bevágta a bal felső sarokba, de úgy, hogy a Stréber, aki a kapuban állt, köpni-nyelni nem tudott, és hiába hisztériázott, hogy szemüveg nélkül nem lát, mert akkor se tudta volna kivédeni, ha rajta van. Amíg ezek veszekedtek, elképzeltem, hogy én vagyok a Rongylábú, Gyufa meg az Öcsi. Nagy volt az öröm, kiabáltunk és ölelgettük egymást, főleg Gyufát, mert megszerezte az egyenlítő gólt, aztán lassan alábbhagyott a zsvaj, mi meg elindultunk vissza a kezdőkörbe, amit a sarkunkkal vájtunk bele a salakba, és ahogy letettük a labdát a koponyára, ami a kezdőpontot jelölte, észrevetük, hogy a többiek szóltanul állnak, ami nem is lett volna különösebben furcsa egy ekkora gól után, az viszont már annál inkább, hogy úgy bámultak kiguvadt szemmel, mintha megnyílt volna felettük az égbolt, kábé mint a Vörös-tenger Mózes legyintésére. Sose fogom elfelejteni a bamba pofájukat, tisztára mocskos volt mindegyik a salakportól meg az izzadságtól. Ahogy felnéztem, rögtön megláttam a négy-öt muslica méretű pontot a távolban. Engem mindig is lenyűgöztek ezek az óriási gépek, nem fér a fejembe, hogy tudnak fenn maradni a levegőben, ha egyszer ilyen piszok nehezek. Lomhán közeledtek a Balcsi felől, de tudtam, hogy ez a lomhaság

becsapós, és hamar itt lesznek, nem úgy, mint a vonatok, és akkor valaki, talán a Szabados Gyurka, akit mindenki csak Kisszabinak hívott, a bátyja miatt, elkezdett teli torokból üvölni meg mutogatni a bombázók felé. Én még mindig a repülőket bámultam, teljesen belefeledkeztem a látványba, és arra ocsúdtam fel, hogy ott áll előttem a Gyufa, és az arcomba üvölt, hogy *Meg akarsz dögölni, te hülye? Gyere már!*, és megfogta a vállamat, és húzni kezdett magával, és rohantunk, rohantunk, rohantunk, fogalmam se volt, hol vagyunk, csak abban bíztam, hogy a Kisszabi, aki elől szaladt, tudja, merre kell menni a sok bombakráter meg leomlott ház között. Mióta lerombolták a várost, kész labirintus lett minden. Ahogy a téglahalmok, autórongsok meg romos épületek közt botladoztunk, a zümmögés zúgássá erősödött, és egy pillanatra hátrafordultam, az sem érdekelt volna, ha sóbálvánnyá változom, és láttam, hogy a muslicák legyekké dagadnak, és tudtam, hogy most már hótziher, hogy nem fogunk időben visszaérni az óvóhelyre. Mondjuk, azt el kell ismernem, hogy nekem se nagyon volt jobb ötletem annál, hogy a Kisszabit kövessem, és hát meg kell hagyni, ügyes gyerek, fürge, mint a csík, ezért játszik mindig csatárt. A következő keresztutcánál aztán hirtelen megtorpant, még szerencse, hogy a többiek, akik szorosan a sarkában loholtak, időben meg tudtak állni, és nem lökték be az alá az ormótlan csapatszallító teherautó alá, amelyik elporzott az orrunk előtt. Vadonatúj KrAZ-214-es volt – pont egy ilyen hajtott keresztül a Sípos tanár úron tavalyelőtt ősszel a körúton –, ezt onnan tudom, hogy a Gyufa imádja a teherautókat, és mindent tud róluk. Persze könnyű neki, mert az apukája autószerelő volt, amíg le nem lötték az ávosok a körúton. Akkoriban a körút veszélyes hely volt, sokan meghaltak arrafelé. Ahogy a teherautó távolodott, mentünk is volna tovább, át az utca túloldalára, de aztán a rejtekhelyünkől úgy harminc méterre hirtelen lefékezett, és elkezdtek leugrálni a ruszki a platóról, a parancsnokuk

úgy üvöltött, mint tavaly az oroszán az állatkertben, amikor bélcasarodást kapott, de azt azért meg kell hagyni, hogy egyáltalán nem érződött a hangján, hogy meg lenne ijedve, pedig a repülők elég gyorsan közeledtek. Mikor a ruszki elrejtőzködtek a romok közt, már tudtuk, hogy muszáj lesz másfelé mennünk, még nagyobb kerülővel, de alig haladtunk ötven métert, kiderült, hogy időközben a Marx utca is járhatatlanná vált, merthogy a legutóbbi bombázásban összedőlt egy sarokház, egyenesen rá, az utcára, mint a vágóhídon a marha, mikor letaglózzák, de mivel mi ritkán járunk erre, senki sem tudott róla. Kisszabi azt mondta, akkor ő most átmászik a romokon, ha addig él is, különben semmi esélyünk, hogy élve visszajussunk az óvóhelyre, de hálsten Sanyika az utolsó pillanatban elkapta a gatyája szarát, és visszarángtatta a romkupac mögé. Örültem neki nagyon, mert a ruszki hótziher, hogy észrevették volna a hülyéjét, és jól megöltek volna mindenkit.

Akkorra már akkorák voltak a repülőgépek, mint egy-egy dagadt veréb, és muszáj volt találnunk valami rejtekhelyet, mondjuk egy pincét, ahol túlélhetjük a bombázást, és be tudom hajtani Gyufán a tartozását, mert hát az mégsem járja, hogy valaki elveszít egy fogadást, de a játékkatonáját nem adja oda. Meg kell hagyni, ezek a jenki nagyon értenek hozzá, hogyan kell porig rombolni egy várost. A ruszki azok inkább a földön szeretik intézni a dolgokat, tankokkal, katyusákkal, meg jó kis ágyúkkal, pedig tudom, hogy nekik is vannak repülőik, csak, gondolom, nem akarják elpocsékolni őket. Ahogy ott lapultunk a leomlott fal mögött, egyik oldalon a ruszikkal, a másikon meg az amerikai repülőekkel, lassan elhalkult a zihálásunk, vagy a gépek zúgása nyomta el, már nem emlékszem, és lélegzet-visszafojtva vártuk, hogy mikor kezdenek süvíteni a bombák, és akkor a Kisszabi egyszer csak mutogatni kezdett egy sötét lyukra, ami úgy nézett ki, mint egy kriptá bejárata, de inkább valami pinceféle lehetett,

gondolom, és a következő pillanatban már befelé mászott, mi meg követtük, mint a hangyák, és egy perc múlva ott hunyorogtunk a félhomályban a föld alatt, mint a vakondokok.

Nem kellett már sokat várni a B-52-esekre, mégis egy örökkévalóságnak tűnt, mire megérkeztek, szárnyukon az amerikai felségjelzéssel – amit, gondolom, azért pingáltak rájuk, hogy azok a ruszlik is tudják, kire löjenek, akik először látnak B-52-est –, aztán meg olyan sokáig zúgtak-zümmögtek az égbolton, hogy eszembe jutott a nagymamám, mert a nagy egy állomás közelében lakott, amíg le nem bombázták a házát, és sokszor nála aludtam, amikor anyáéknak valami fontos dolga volt, és amikor azok a jajveszékkel teli tehervonatok végiggurultak az állomáson, az is egy örökkévalóságnak tűnt, hiába tudtam, hogy egyszer minden szerelvény véget ér. Elégge össze voltunk zsúfolódva ott abban a szűk kis lyukban, de sikerült jól helyezkednem, és egy keskeny résen ki tudtam lesni, és láttam a repülőket. Olyan méltóságteljesen szelték a levegőt, mint a fehérfejű réti sas, ami a címerállatuk, és annyira szép volt, hogy félni is elfelejtettem, pedig tudtam, mit szállítanak a fedélzetükön. És akkor megláttam egy apró fekete pontot, úgy pottyant ki a gépből, mint verébből a szar, aztán még egyet és még egyet, és már azelőtt tudtam, hogy nem lesz bombázás, mielőtt kinyílt az első ejtőernyő. Komótosan ereszkedtek lefelé a katonák az égből, mint az angyalok, nem is nagyon tudtak volna máshogy, az ejtőernyőik miatt, az oroszok meg fogták magukat, és tüzet nyitottak rájuk a rejtékhelyükről, és úgy szedegették le őket, mintha céllövöldében lettek volna. Mondjuk megerőltethették volna kicsit magukat az amerikaiak, mert így kiugrálni a repülőgépből, anélkül, hogy előtte odapörkölnének az ellenségnek, hát, az elég nagy butaságnak tűnik, pedig én nem vagyok hadvezér. Biztosan arra számítottak, hogy a sok bombázás miatt elmenekültek a városból a ruszlik, és nem vették

észre, hogy ottmaradtak, csak a nagy részük elrejtőzött a csatornahálózatban. Még hallani lehetett a repülő hangját, mire végeztek az összes amerikaival. Magamban nagyon drukoltam, hogy legalább egy érjen földet, volt egy, amelyik egész sokáig bírta, a templom fölött kapott golyót, olyan közel volt hozzánk, hogy még azt is láttam, ahogy az agyveleje ráfröccsen az ejtőernyő belsőjére. De sajnos peches napot fogtak ki, a ruszlik végérvényesen agyonlőtték mindegyiket.

Amikor elhalt végre a fegyverropogás, a Sanyika kilesett az utcára, és intett, hogy továbbmehetünk, de alig másztunk ki a lyukból, és indultunk tovább, mikor megint ugatni kezdtek a géppuskák, csak hogy akkor már nem a levegőben szállingózó amerikaiakra lődöztek a ruszlik, hanem miránk. Ha nem foci-zunk, mert mondjuk, nem jön össze két csapatra való játékos, mert mondjuk, a Sanyikát annyira félti az anyukája, hogy nem engedi el, és nem tud kiszökni velünk, szóval olyankor leginkább akadályfutást szoktunk rendezni. Az óvóhely és a salakos pálya között nagyjából felúton van egy aknamező, kóbor kutyaikat üldöztünk, akkor találtuk. Elégge egyformák voltak, loncsos volt a szőrük, be volt esve a horpaszuk, és ahogy ott iszkoltak előlünk, átszaladtak valamin, és felrobbantak. A foltosnak a két hátsó lába szakadt le, felrepült a levegőbe, megpördült, aztán kiterült a földön, a vörösnek a pofájából tépett ki egy darabot az akna, a feketének meg a mellső lábát szaggatta le a robbanás, de furcsa módon egyik se pusztult el azonnal, mi meg csak álltunk ott, és néztük, hogyan próbálják elvonszolni magukat, és nyűszítettek meg vonítottak ott egymás hegyén-hátán, és egy idő után már azt se lehetett megmondani, hol kezdődik az egyik kutya és hol ér véget a másik, de nem mertünk utánuk menni, nehogy mi is felrobbanjunk. Pár napig nem merészkedtünk a környékre, de aztán persze nem bírtunk a kíváncsiságunkkal, és visszamentünk

felderíteni a terepet. Addigra a kutyákat elhordták a varjak. Biztosan varjak voltak, mert más dögevő nem maradt a városban, az emberek meg akkoriban még konzervet ettek. A Gyufának támadt az az ötlete, hogy rendezzünk akadályfutást. Eltartott egy darabig, mire sikerült kitaposnunk egy biztonságos ösvényt, amin át lehetett vágni az aknamezőn anélkül, hogy meghaltunk volna. A Stréber óráján volt másodpercmutató, azzal mértük az időt, és aki hamarabb átért az egyik oldaláról a másikra, az nyert. Ez azért volt izgalmas, mert nem csak gyorsnak kellett lenni, hanem jól kellett tudni szalomozni is, úgyhogy végre nem mindig a Kisszabi nyert. Annyit versenyeztünk, hogy bekötött szemmel is végig tudtunk szaladni az ösvényen.

Szóval a ruszkek jól odapörköltek nekünk, de szerencsére nem találtak el senkit, viszont ettől olyan idegesek lettek, hogy hárman közülük utánunk eredtek. A Kisszabi irányt változtatott, és elindult az aknamező felé, mi meg követtük, a tudóm majd kiszakadt, úgy rohantam, és már az aknamező közepén szaladtunk, amikor hallottuk, hogy felrobban mögöttünk valami, de nem mertem hátranézni, nehogy elvétssem az irányt, viszont a Kun Lacika, aki előttem menekült, nem bírta megállni, és hátrapillantott a válla fölött, és kibillent az egyensúlyából, megbotlott, leszaladt az ösvényről, és elterült, de szerencséjére ott pont nem volt akna. Megálltam, hogy segítek neki, biztattam, hogy keljen fel, de ahogy felült, látszott rajta, hogy nagyon meg van rémülve, és fogalma sincs, mit csináljon, pedig amúgy nem volt beszari gyerek. Aztán süvíteni kezdtek a golyók a fülem mellett, mert a maradék két ruszki kitalálta, hogy futóvad-lövészetet rendez az aknamező széléről. A hangos fegyverropogásra a Lacika is magához tért, és kúszni kezdett felém. Már majdnem visszaért az ösvényre, karnyújtásnyira volt, amikor valami surrogó hangot hallottam, aztán egy tompa puffanást, a Lacika meg kiterült a földön. A többiek

közben átértek a túloldalra, és, gondolom, elbújtak a romok között, vagy továbbrohantak, és észre se vették, hogy mekkora bajba kerültünk. A golyók meg csak sípoltak és süvítettek, az istennek se akarták abbahagyni a ruszkek a lövöldözést, de két durranás között még hallottam, ahogy a Lacika hörögve szedi a levegőt, a szájából meg csurgott a vér, de aztán már csak a durranások maradtak, és akkor eszembe jutott, hogy úgy teszek, mintha meghalnék, hátha akkor abbahagyják végre, és nem ölnek meg. El is játszottam, hogy eltalálnak, de ügyeltem rá, hogy a Lacika mögé zuhanjak, ha esetleg mégsem hagyják abba, úgy voltam vele, inkább őt lyuggassák ki a golyók, mert neki már tényleg mindegy volt. A ruszkek lőttek még párat, gondolom, a biztonság kedvéért, nehogy életben maradjunk, de szerencsére a Lacika teste felfogta a golyókat, aztán mikor végeztek, fogták magukat, és elindultak vissza a csapatukhoz. Én még jó sokáig feküdtem ott a hideg földön, mert attól féltem, visszajönnek.

Már alkonyodott, mikor újra megmoccantam, úgy számoltam, hogy kábé fél óram van sötétedésig. Az idő is lehűlt, meglát szott a leheletem, és teljesen elgémberedtek a tagjaim a nagy mozulatlanságban. Lacika nyitott szemmel feküdt, mintha a felhőket bámulta volna, csak hát nem volt egyetlen rohadt felhő se az égen. Megtapogattam az arcát, már ami megmaradt belőle, hideg volt, mint a kő, és tudtam, hogy muszáj lesz otthagynom, és nagyon szomorú lettem, mert azt is tudtam, hogy a varjak fogják eltemetni, pedig nagyon rendes fiú volt, még ha kicsit nagyképekődött is néha. Laposkúszásban indultam a romok felé, alig bírtam vonszolni magam, olyan fáradt voltam, de végül mégis kijutottam az aknamezőről, és körülnéztem. Akkor vettem észre, hogy nem is az ösvényen kúsztam át, és hogy teljesen máshol vagyok, mint gondoltam. Elértem a romokig, és a falhoz lapulva ziháltam, aztán mikor végre nagy nehezen sikerült lecsillapítani

a lihegésemet, elkezdtem hegyezni a fülem, de olyan síri csönd borult a környékre, mint az orosz bevonulás másnapján. Mégis volt valami megnyugtató ebben a csöndben, mert azt jelentette ugyan, hogy egyedül vagyok, mint az ujjam, viszont a ruszlik is elkotródtak a környékről. Nem tudom, meddig álltam ott, mert a karórám, amit aputól kaptam, beleesett egy vödör vízbe, és elromlott, de nem akartam elárulni senkinek, és azóta is hordom, még éjszakára se csatolom le a karomról, néha meg le szoktam lenni, mit mutat a többiek órája, és gyorsan beállítottam a mutatókat, hogy legalább egy darabig tudjam, mennyi az idő.

Behúzódtam egy kapualjba, és törni kezdtem a fejem, de se-hogy se tudtam kitalálni, hogyan juthatok vissza az óvóhelyre, merthogy fogalmam se volt, hol vagyok. Nincs mit szépíteni, a nagy menekülésben elveszítettem a tájékozódási képességet, a kapualjból meg nem láttam mást magam körül, csak romokat, aztán meg már azokat sem, mert kezdett sötétedni, zseblámpát meg nem hoztam magammal, mert a focizáshoz nem volt rá szükség, és mikor elindultunk, nem tudtam, hogy ilyen pechesen alakulnak majd a dolgok. Egy darabig a kapualjban lapítottam, aztán elindultam az udvar felé, próbáltam óvatosan lépkedni, de a talpam alatt ropogott a törmelék, és átléptem a falról levert postaládákat, felfeszegették mindet, biztos pénzes borítékokat kerestek, bár fogalmam sincs, mit kezdtek a bankókkal, ha talál-tak egyáltalán, mert mostanában már nem lehet fizetni velük, legfeljebb seggtörlésre tudja használni őket az ember, de hát ők tudják. Ahogy ott osontam, megakadt a szemem valamin. Az egyik levelesládából kilógott egy képeslap sarka, tudtam, hogy tovább kéne mennem, nincs most erre idő, de a kíváncsiságomat nem tudtam legyőzni, és megálltam, kihúztam a képeslapot, a balatonfüredi hajóállomás volt rajta, egy csodaszép vitorlással meg a Kisfaludy gőzüzemű csavaros személyhajóval. Csodálatos

volt az a kép, meg is sajnáltam magam kicsit, mert az hótziher, hogy én már nem fogok a barátaimmal hajókázni a Kisfaludyval a Balatonon. Aztán eszembe jutott, hogy elolvasom, mit írtak a képeslapra, de ahogy meg akartam fordítani, valami zajt hallot-tam a belső udvar felől, verdeső szárnyakat, úgyhogy gyorsan a zsebembe gyűrtem a képeslapot, és szorosan a falhoz lapultam, de a verdesés csak nem akart abbamaradni. Úgy okoskodtam magamban, hogy biztos egy macska kapott el egy galambot, ami persze elég furcsa lett volna, hiszen a macskákat már mind meg-ették, egyet meg mi vertünk agyon, mikor a Gyufa szülei meg-haltak, és a Gyufa teljesen kiborult. Kilestem az udvarra, és láttam, hogy nem egy macska meg egy madár volt, hanem egy furcsa színes tollú madár, amit két másik madár tépdesett szét cafatokra. Néztem őket, nem bírtam levenni róluk a szememet, aztán elegem lett, és odarohantam, hogy elhessegessem őket, és akkor a kettő felröpült, de a színes madár nem tudott a levegőbe emelkedni, mert az egyik szárnyát szétcsipkedték, és csak forgott körbe a földön, látszott rajta, hogy nem sok van neki hátra, én meg nagyon megsajnáltam, és rátapostam a fejére. Puhábbra számítottam, de akkorát reccsent, mint a friss dió.

Az udvar közepén jókora bombatölcsér tátongott, mintha kilyukadt volna a föld, a lakások udvarra néző ablakai mind ki voltak törve, de amúgy elég jó állapotban maradt a ház. Bele-másztam a bombatölcsérbe, úgy okoskodtam, hogy ahová egyszer már becsapódott egy bomba, oda talán nem csapódik be másik. Elég fáztam, és féltam is, meg a hely is elég szűkös volt, leülni sem nagyon tudtam, de végül mégis elaludtam valahogy, mert ott lenni, a gödör alján tényleg síri csend és koromsötét volt. Nyug-talanul aludtam, olyanokat álmodtam, hogy a ruszlikról szóló rémtörténetek a közelükbe sem értek. Mondjuk azok után, hogy a szemem láttára lőtték fejbe a barátomat, ez nem is csoda.

Legutóbb akkor voltak ilyen rémálmaim, mikor a szomszéd néni arról mesélt anyának, hogy Csepelen a munkások slagból locsolták benzinnel az oroszokat, és meggyújtották őket forrasztópisztollyal. A legutolsó álmom volt a legfélelmetesebb, nem azért, mert sokkalfélelmetesebb volt, mint az az előtteiek, hanem mert ez volt a legvalóságosabb. Egy harangtoronyban jártam, és egy halott katonára himbálózott az ablak előtt, fennakadt az ejtőernyője a keresztén, és ahogy kihajoltam, hogy megnézzem, láttam, hogy igazából a karjára csavarodott az ejtőernyő zsinórja, és a katona a saját karját csócsálgatja, hogy kiszabaduljon, én meg ahelyett, hogy eliszkoztam volna, még közelebb léptem, és egyszer felém fordította a fejét, teljesen hátra tudta fordítani, anélkül, hogy a felsőteste megmoccanat volna, és olyan volt, mint egy szörnyeteg, és felpattant a szeme, vérben forgott, és hörgött és csattogtatni kezdte a fogsorát, de ádázul ám, mintha meg akart volna harapni. Nem is tudom, álmomban hogyan hallottam ezt. Amikor felriadtam, nem bírtam szabadulni az érzéstől, hogy valahol valami nagyon rossz dolog történt az éjjel, és eszembe jutott, mit mesélt egyszer a Stréber az élőhalottakról, akik az atombomba-sugárzás miatt változtak át, és arra is emlékeztem, hogy a Kisszabi suttogva megkérdezte, hogy ezek most halottak, akik élnek, vagy élők, akik meghaltak, de a Stréber lepisszegte, hogy hagyja békén a marhaságaival.

Nem tudtam, mennyi lehet az idő, mert a gödörben elég sötét volt, de piszkosul szomjas meg éhes voltam, és nagyon gyorsan vissza akartam jutni az óvóhelyre, mert eszembe jutott, hogy biztosan nagyon aggódnak már miattam a többiek. Először azonban ki kellett deríteni, merrefelé vagyok egyáltalán, úgyhogy elindultam felfelé a lépcsőházban, hogy körülnézzek a tetőről, hát ha onnan belátni a környéket. A padlásfeljáró helyét hamar megtaláltam, szerencsére a vasajtóval nem volt gond, mert ledőlt körülötte a fal, és simán meg lehetett kerülni. Úgy meredezett

ott az az ajtó a letarolt emelet közepén, mint egy függőleges sírkő, pont olyan, amilyen a nagypapának van, de persze az övé vízszintes. A padlástérben elég világos volt, mert a tető egyik fele beomlott, és csak egy-két megégett gerendacsonk állt ki a födemből. Ahogy felértem, leporoltam a nadrágomat, és körülnéztem.

A fekete katona az egyik elfeketedett gerendacsonkon lógott, a talpa nem ért le a földre, alatta nagy fekete vértócsa gyűlt. Nagyon hasonlított arra a katonára az álmomból, csak neki olyan volt a színe, mint Jimnek a *Tom Sawyer*-ben. Nem bírtam levenni róla a szemem, még sosem láttam élőben halott négert, vagy, ami azt illeti, bármilyent. Nagydarab ürge volt, de olyan erősen fújta a szél odafenn a tetőn, hogy a teste jobbra-balra lengett, a hófehér ejtőernyő meg úgy verdesett körülötte, mintha szárnyai lettek volna. Óvatosan odamentem hozzá, nagyon vigyáztam, hogy ne csapjak zajt, hátha mégsem halt meg. Az ejtőernyője beleakadt valamibe odafenn, nem láttam, mibe, de úgy, hogy a lába még épphogy nem ért le a talajig, mint amikor felakasztanak valakit, csak neki nem hurkoltak kötelet a nyaka köré. Lábujjhegyre állva a hasáig értem fel, de sehogy sem sikerült kisilabizálni az egyenruhája jobb mellényzsebén a feliratot. Mondjuk azért se volt könnyű dolgom, mert a katonának félre volt biccenve a feje, és a vér az álláról a mellére csöpögött, az állára meg a halántékáról csorgott le, biztos akkor vágta meg magát, mikor átzuhant a cserepeken. Kerek feje volt, magas homloka, meg vastag szemöldöke, az arca mogorva, de valahogy mégis barátságos, bár ezt nehezen tudnám megmagyarázni, ha jobban belegondolok. Ami még föltűnt, hogy a szája mennyire ki van cserepesedve. Mondjuk biztos, hogy nem halt szomjan, mert annyi ideje még nem lógott itt, de elég szomjas lehetett, mikor meghalt. Ahogy ott nézelődtem, egyszer csak megpillantottam egy géppuskát, úgy két méterre a katona alatti vértócsától, fekete gépfegyver volt, és egyből

láttam, hogy nem olyan, amilyent az oroszok használnak. Óvatosan felvettem, nehogy elsüljön. Hideg volt a vas, akkor eshetett ki a katona kezéből, mikor átzuhant a tetőn. Kioperáltam a tárat, tele volt golyókkal, megszaglásztam a csövet is, érződött rajta, hogy mostanában nem nagyon sütötték el. Aztán visszanyomtam a helyére a tárat, és ahogy ott szorongattam a kezemben azt a fegyvert, nagyon erősnek és bátornak éreztem magam, és akkor megfordultam, és odaléptem a katonához, hogy még egyszer megnézzem, és ahogy megálltam mellette, éreztem, hogy valami nagyon nem stimmel, de mire rájöttem, mivel van gond, kinyílt a fekete katona szeme, és a következő pillanatban úgy pattant ki a karja, mint a rugós bicska pengéje, és elkapta a hajamat, én meg úgy betojtam, hogy hátraugrottam volna vagy két métert, ha nem szorít annyira, de így csak egy lépést tudtam tenni, azt is úgy, hogy közben kitépett egy jó marokra való haját a fejemről. De én akkor nem törődtem semmivel, nem érdekelt, hogy a véres homlokú katona kezében maradt a hajam, és égett a fejbőröm, mintha leforrázták volna, csak rohantam a lejáró felé, porzott mögöttem a padlás, aztán megfordultam, és elkezdtem lefelé tolatni a létrán. Mielőtt eltűntem a nyílásban, a porfelhőn keresztül láttam a katonát, az arca csupa vér volt, mint egy vörös halotti maszk, és én csak néztem az arcát, és akkor kinyitotta a száját, mintha mondani akarna valamit, és úgy tátogott, mint egy partra vetődött hal, de hang az nem jött ki a torkán.

Lerohantam a lépcsőn, ki az utcára, ami elég nagy marhaság volt, mert a környéken bármikor felbukkanhattak a ruszki vagy a halott amerikai ejtőernyősök, de oltári nagy szerencsém volt, mert épp egy lélek se járt arrafelé, úgyhogy rohantam tovább, a fal mentén, azt se tudtam, hol vagyok, és azt hittem, sosem talállok már haza, és akkor az egyik sarkon megláttam azt a fél hentesüzletet, amelyik mellett el szoktunk sétálni a salakosra menet.

Eléggé megörültem, meg is álltam egy pillanatra, hogy kifújjam magam, és ahogy ott lihegtem, észrevettem, hogy még mindig a kezemben szorongatom a géppuskát. Eldobni nem akartam, mert hát nem az enyém volt, meg egy puskát nem dob el az ember csak úgy, viszont gyorsan ki kellett találnom, hogy mit csinállok vele, mert az óvóhelyen nem repestek volna az örömtől, ha betoppanok egy amerikai gépfegyverrel, az egyszer biztos. Tipródtam még magamban kicsit a sarkon, aztán úgy döntöttem, elrejttem a fegyvert, persze nem oda, ahová legutóbb a Kisszabi dugta a kézigránát, ami egy orosz teherautóról esett le, mert azt a helyet mindenki ismeri, úgyhogy ökörség volna, meg az a lyuk amúgy is beázik, a kézigránát is jól tönkrement, nem is tudtuk felrobbantani. Nagy sokára, legalábbis érzésre hosszú időnek tűnt, mert folyamatosan azon aggódtam, mikor bukkanak elő a semmiből a ruszki, sikerült egy biztonságosnak tűnő rejtékhelyet találnom, most már csak jól meg kellett jegyeznem, mert ezek a romok egy idő után teljesen egyformának tűnnek, és beleöszül az ember, mire meg bírja különböztetni őket, hiába él közöttük már jó ideje. Azt akartam, hogy beleivódjon a látvány az agyamba, és addig bámultam a lyukat, amíg összefolyt előttem a kép. Ahogy ott lépdeltam a köveken, egyre jobban aggasztani kezdett, hogy mit fogok én ezért kapni, de rettenetesen korgott a gyomrom és taplószáraz volt a szám, ezért úgy gondoltam, néhány pofont megér, hogy ne kelljen még egy napot étlen-szomjan a szabad ég alatt töltenem. Gyanús volt, hogy valami nem stimmel, mert egy teremtet lélekkel se találkoztam egész úton, úgyhogy mikor befordultam az utolsó sarkon, már tényleg nagyon ideges voltam, de nemcsak ez az üresség ijesztett meg, hanem a roppant csend is, ami rátelepedett a romos házakra, a poros utcákra, a feneketlen bombatölcsérekre, meg mindenre, ami még megmaradt a városból.

Mikor az óvóhelyhez értem, és megláttam a nyitott vasajtót meg a véres nyomokat, tudtam, hogy nagy baj van. El kellett volna futnom, de moccanni se bírtam. A bakancsnyomok mellett volt két párhuzamos, hosszú vércsík is, mintha két hatalmas csiga mászott volna ki a pincéből, és tűnt volna el a téglahalom mögött. Először odamentem, és ahogy benéztem a téglák mögé, megláttam a halottat, pontosabban csak a felső részét, mert a lába az már nem volt meg. Civil ruhában volt, a kezében véres bicskát szorongatott, de nem tudtam rájönni, mire kellett az neki, és akkor leesett, hogy ez a Stréber apukája, és azért nem ismertem meg elsőre, mert nem volt rajta a szemüvege, tőle örökölte a rövidlátását a Stréber, és közelebb hajoltam, hogy ellenőrizsem, él-e még, de már nem élt. Ott guggoltam a Stréber apukája mellett, és hallgatóztam, van-e még valami mozgás odalenn. Sokáig vártam, de mikor jó ideig semmi nesz nem hallatszott, összeszedtem a bátorságomat, és elindultam a lejárathoz.

A Horváth Misi papája fejjel lefelé feküdt a lépcsőn, ki volt tekeredve a felsőteste, és nagyon furcsa szögben állt a nyaka, a mellén egy nagy lyuk tátongott, alatta három lépcsőfokkal a Kun Lacika apukája hevert, neki a fejét lékelte meg egy golyó. Leakasztottam a zseblámpát az övéről, eléggé le volt merülve az elem, de azért még halványan világított az izzó, és elindultam lefelé, de nagyon óvatosan, mert a lépcső síkos volt a vértől, és ahogy ott bolyongtam a holttestek között, a lámpa sápadt fényében megláttam a többiek is, ott feküdtek mind, ki a padlón, ki az ágyában, a Gyufa, a Stréber, a Kisszabi meg a bátyja, a Nagyszabi, a Sanyika meg a többi gyerek, és a felnőttek is, egymás hegyén-hátán egy hatalmas véres kupacban. Nem értek a hadviseléshez különösebben, de úgy tűnt, miután lelőtték a Misi meg a Lacika apukáját, gránátokat dobáltak be az ajtón, úgy pusztítottak el mindenkit. És akkor hirtelen öklendezni kezdtem, de

nem volt semmi a gyomromban, és egyszer csak elterültem a földön, és mintha lekapcsolták volna a villanyt, elsötétült minden.

Mikor felriadtam, nem tudtam, hol vagyok, mint régen, amikor a karácsonyi szünetben körbelátogattuk a rokonságot, és minden este máshol szálltunk meg, és mielőtt elaludtam, sokszor fogalmam se volt, hogy éppen kinek az ágyában fekszem. Kinyitottam a szemem, de csak a nagy feketeséget láttam. Megkerestem az elemlámpát, de hiába kapcsolgattam, teljesen lemerült. Még szerencse, hogy úgy ismertem az óvóhelyet, mint a tenyeremet. Négykézláb indultam a lépcső felé, és bárhová nyúltam, mindenhol holttestek álltak el az utat. Éppen kezdtem nagyon megrémülni, hogy sosem fogok kijutni ebből a vérben úszó sírkamrából, amikor beletenyereztem valami ismerős tárgyba, és akkor egy pillanatra, bármilyen furcsán hangzik is, megszállt valami földöntúli nyugalom. A Stréber szemüvege volt az, és alatta az arc a Stréber arca. Az egyik oldalán Gyufa aludt, mellette meg én, és akkor átmásztam az ágy túloldalára, és megtaláltam Gyufát is a földön, gondolom, oda bújta el, mikor rajtuk ütöttek. A kedvenc játékkatonáját szorongatta a kezében, amit elnyertem tőle a fogadáson, én meg végigsimítottam az arcán, kemény volt és hideg, és lecsuktam a szemhéját, aztán óvatosan kifeszegtettem az ujjai közül a katonát, és a zsebembe tettem, mert Gyufa annyira szerette, és úgy gondoltam, ha vele már úgysem fogok soha többé találkozni az életben, legalább legyen valami emlékem tőle. Aztán csúszkáltam tovább a véres padlón a lépcső felé, és azt hittem, potyogni fognak a könnyeim, de nem történt semmi.

Kifelé jövet magammal hoztam a Lacika papájának vizeskulacsát, mert inni azt még mindig nem ittam, és tudtam, ha ez így megy tovább, szomjan halok. A nap elvakított, mikor kimásztam a lyukon, és beletelt egy kis időbe, mire hozzászókkott a szemem a fényhez. Miután visszanyertem a látásomat, lehajoltam,

hogy megvizsgáljam a véres bakancsnyomokat, és egyből láttam, hogy ez nem ruszki lábnym, és nagyon dühös lettem, és elhatároztam, hogy megölöm a fekete katonát, mert ha nem a ruszki jártak itt, akkor csak az amerikaiak lehettek.

A puska ott volt, ahová tettem, kiemeltem a hideg vasat a nyirkos mélyedésből, és a vállamra vettem. Egyik oldalamon a gépfegyver, a másikon a kulacs himbálózott, és úgy éreztem magam, mint egy igazi katona, egy igazi háborúban, amiből persze csak az egyik fele volt igaz, mégpedig az, hogy igazi háború van, mert apa szerint hiába próbál úgy tenni mindenki, mintha ez még nem lenne háború, ez bizony háború, olyan, mint a legutóbbi, amikor az oroszok elcsipázták a náciakat, de most a jenkikkel akasztották össze a bajuszukat, és abban senkinek sem lesz köszönet. Legalábbis apa szerint. Mi meg megint két tűz közé kerültünk, és hiába lobogtatjuk a lyukas zászlóinkat a leszakadt villamosvezetékek meg a kiégett bódék között, hiába rugdossuk annak a strici Sztálinnak a fejét a macskaköveken, mert ezek nem azért jönnek, hogy segítsenek, és a végén majd megint jól megszáll minket valaki. Legalábbis apa szerint.

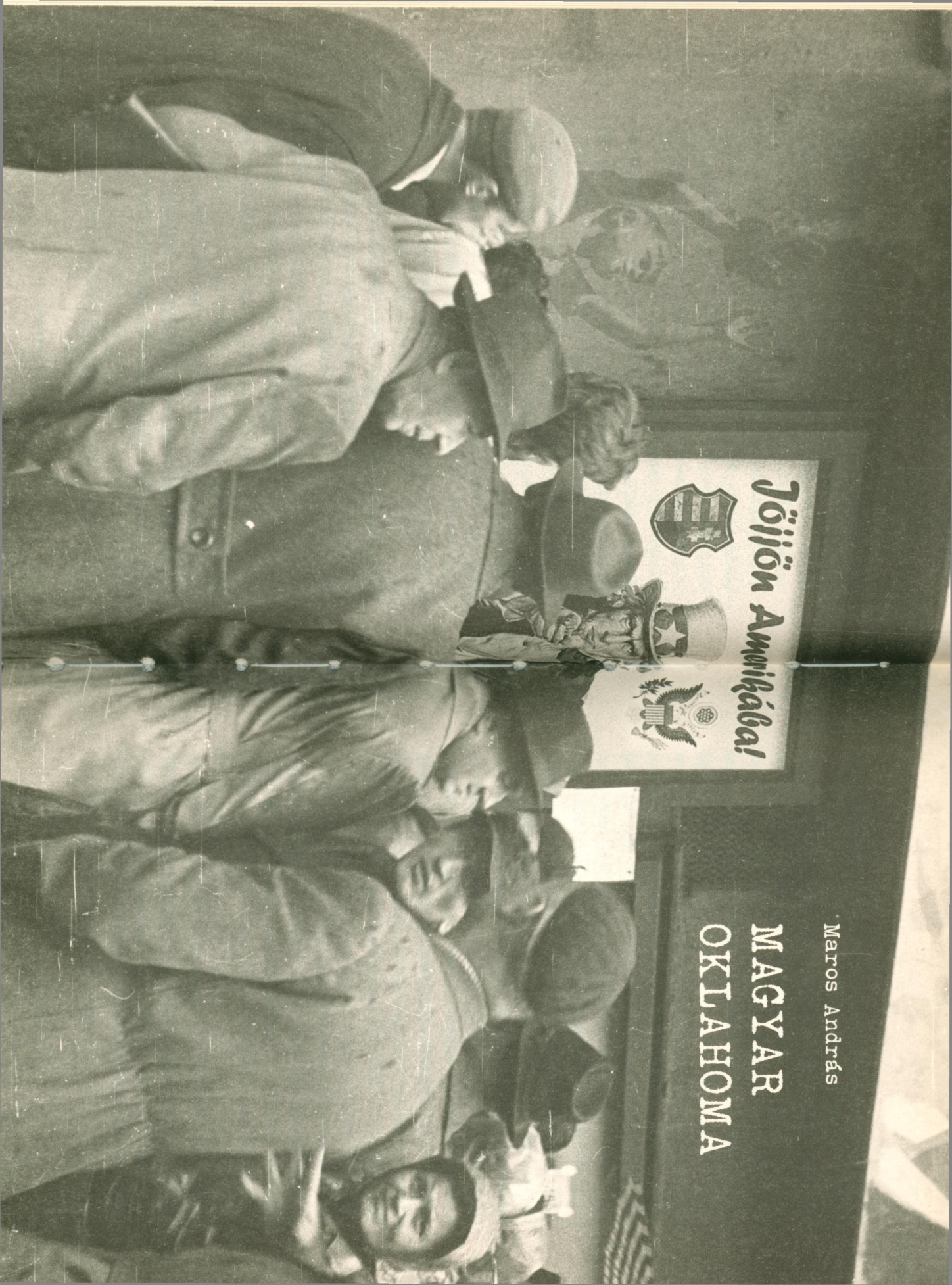
Nagyon eltökélt voltam, hogy végzek a jenkivel, ezért aztán meg is ijedtem kicsit, amikor megláttam, hogy még mindig ugyanúgy himbálózik meg körbe-körbe forog az ejtőernyő madzagjain, csak a bőre most már inkább szürke volt, mint fekete. Persze kicsit bíztam benne, hogy csak elbóbiskolt, úgyhogy felkaptam a földről egy cserépdarabot, és megdobtam vele, hogy felébredjen. Nyöszörögve kinyitotta a szemét, és rám nézett, de nem voltam biztos benne, hogy megismer. Mikor a vállamhoz emeltem a gépfegyvert, elkerekedett a szeme a rémülettől. Az ujjamat a ravaszra tettem, és céloztam, de igazából piszok nehéz volt a puska, és összevissza imbolygott a cső, és akkor véletlenül észrevettem, hogy a katona lábán nincsen bakancs. Ahogy körbe-

fordult, csak úgy világított a talpa, ami nekem is újdonság volt, mert ez a *Tom Sawyer*ből nem derül ki. Leeresztettem a puskát, és körülnéztem, de a bakancsot sehol se láttam. Biztosan akkor esett le, amikor lefelé ereszkedett az égből.

Odavonszoltam egy faládát a katona mellé, felálltam rá, és amikor úgy láttam, felfogja, hogy mi történik körülötte, meglóbbáltam az orra előtt a kulacsot, mire nyöszörögni kezdett, és megnyalta az ajkát, jó vaskos volt, és kicserepesedett a nagy szomjázásban. Sokáig töltöttem a szájába a vizet. Olyankor mindig valami olyasmit motyogott, hogy *tenkjú*, ha meg nem voltam elég gyors, akkor meg azt, hogy *vautörpliz*, vagy valami ilyesmit. Nem emlékeztem, hány óra tájában nyomott el az álom, de már pirkadt, mikor felriadtam a zúgásra. A földön ültem, a ládának támaszkodva, a fejem felett a katona lógott mozdulatlanul, mert épp elállt a szél. Megrángattam a lábát, de nem történt semmi, úgyhogy felmásztam a láda tetejére, és a fületem a mellkasának tapasztottam. Már nem mozgott le-föl, ahogy a levegőt vette. Teljesen kihűlt a teste, a tekintete a távolba meredt, mint a Lacikának az aknamezőn, talán a Holdat nézte, amíg fenn volt. Nem élő halott volt, vagy halott élő, hanem halott halott, teljesen és végérvényesen.

Feltápaszkodtam, és kiálltam a padlás peremére, hogy kikémleljek, és a távolban megláttam a muslicákat, amikből hamarosan legyek lesznek, amikből aztán verebek, és a végén odaérnek fölénk, és akkor szórni kezdik a bombáikat, és ahogy ott álltam, és figyeltem a kis fekete pontokat az égen, eszembe jutott, mit mondott apa a gombafelhőkről, és arra gondoltam, hogy apunak mindig mindenben igaza szokott lenni, de most az egyszer tévedett, mert a gombafelhők nem egyformák, az egyik olyan, mint a bimbós pöfeteg, a másik meg inkább a légyölő galócára hasonlít, csak pöttyök nélkül.

Maros András

MAGYAR OKLAHOMA

A tizenegy éves Chevrolet Avalanche húsz mérföld per órással sebességgel poroszkált a főúton. Halk prüszköléssel jelezte, hogy ennél megalázóbb büntetést, mint a sétakerék-párosok tempójában andalogni, nem lehet mérni egy ötliteres, V8-as motorral megpakolt autóra. Tény, hogy még itt, az Egyesült Államokban (ahol a közlekedési szabályokat betartják, mert szigorúan betartatják) is feltűnően lassúnak számít ez a sebesség, főként olyan úton, ahol ötvennel szabad haladni. Béla nem sietett. Álmodozó tekintetét a szélvédőn elkenődött bogártetemek közt az útra szegezte, és elképzelte, milyen jó lenne soha meg nem érkezni az öt mérföldre lévő Oklahomasemjénbe, a nagyszüleihez. Nem volt kedve náluk tölteni a vasárnap délutánt. Szívesebben ment volna a barátaival baseballozni az iskola füves pályájára. Ehelyett a nagypapáék megismerkedésének hatvanadik évfordulóját ünnepli, ráadásul mint díszvendég – mert a nagyszülők úgy gondolták, itt az ideje, hogy Béla első kézből, hitelesen és minden részletre kiterjedő alapossággal megismerje a történetüket, mely, mint mondták, nemcsak a család, de a világ történelemkönyvét is fontos fejezettel gazdagítja. Bélát egyik könyv sem izgatta. Azt füllentette a barátainak, hogy a kocsiját viszi szerelőhöz, kipufogófoltozásra, csak vasárnap ér rá az Attila, és akkor is csak egy bizonyos időpontban – az igazságot, hogy egy idős házaspár élményeit fogja hallgatni, vélhetően órákon át, miközben teázgat, és a nagymama sütijeiről szopogatja le a cukormázát, de mindezek előtt még beugrik öt adag McGulyásért a drive-thru-ba, mert ezt a feladatot kapta, nem volt bátorsága megosztani a barátaival, ha megteszi, másnap rajta röhög az egész Szent István High School. Nagypapáék tíz éve az ötvenedik évfordulót is megtartották, napra pontosan, Béla arra az eseményre is hivatalos volt, de nem mint díszvendég, akkor csak a szüleit kísérte, hétévesen könnyű volt kedvet kapnia a program-

hoz, megígérték, hogy hozatnak somlói galuskát az Uncle Matyi's Pastriesből, ennyi kellett, Béla jött. (Emlékei szerint akkor, azon a tíz évvel ezelőtti délutánon unalmas, érdektelen beszélgetések folytak, és csak rettentő későn szolgálták fel a somlóit.)

– Hol voltál, Béla? – kérdezte számonkérően a díszvendég anyja, amint a fiú a nagyszülők házába lépett. – Tudod, hány óra? Hányra beszéltek meg?

– Lassan jöttem, hogy ki ne lötykölődjene – mondta a fiú, és átnyújtotta a tálcát, rajta öt papírpohárral, bennük langyos McGulyással.

Kicsoszogott a nagypapa, üdvözlésképp két pusztit és egy baráti tockost adott gimnazista unokájának. A tálcára nézett, és csalódottan azt mondta:

– McBrassóit nem hoztál?

– Azt nem ehetsz – hallatszott a mosdó zárt ajtaja mögül a nagymama mélyen dörgő hangja. – A McDonald'sban elfokhagymázzák, nekem itt ne bűzölögjél három napon át.

Minden pontosan úgy történt, ahogy azt Béla a Chevyben elképzelte. Az előszobában állva megitták a gulyáslevest, mint valami welcome drinket, azután a nagymama a nappaliba csalta a társaságot, félredobálta a (rózsamintás kárpitozású) kanapét megszálló tömérdek plüsskutyát (a nagymamáé a negyedik legnagyobb gyűjtemény egész Hungarian Oklahoma államban), hogy Béla és szülei belesüppedjenek (csak a fejük látszott ki), ő pedig a normális keménységű, ülésre alkalmas széken helyezkedett el, a nagypapa mellett.

– Istenem – csapta össze tenyerét a nagypapa; ez már, mindenki tudta, a hivatalos bevezető felütése. Hatalmasat sóhajtott, és hátradobta magát. – Istenem, hatvan éve! Edit!

– Ugye? – kacsintott rá a nagymama, és megfogta a férje kezét.

– El se hiszem – mondta a nagypapa.

– Kis ártatlan diák voltam – kacsintott még egyet a nagymama. – Te meg... te nem voltál ártatlan, csak diák.

Béla ilyesminek képzelte a floridai színészotthonokat: öreg művészek spontán jelenetekkel szórakoztatják egymást és gondolkozókat. A fiú az őt közrefogó szülőkre nézett, először az anyjára, aztán az apjára, és meglepődve látta, hogy ők komolyan veszik az előadást, sőt anyjának mintha könnybe lábadt volna a szeme (oké, mégiscsak az ő szülei, neki megengedett), de érdekes módon az apja is elérzékenyült.

Mielőtt nekikezdett volna a mesének, a nagypapa megkérte a nagymamát, álljon fel és kapcsolja be a légkondicionálót, elviselhetetlen a meleg; a homlokát törölgette és lihegett. Egyik nagyszülő sem bírta megszokni az itteni klímát; a nagypapa ugyan rendszeresen hangoztatta, milyen jót tett a magyar értelmiséggel Eisenhower, ugyanakkor, tette hozzá mindig, végezhetett volna valamiféle felmérést, hova, Amerika mely részére szeretnének költözni az emberek. Mert ott vannak például a skandinávok, ugye, akik, tény, nem az amerikaiak által tudatosan betelepített csoport, azok csak úgy jöttek, maguktól, kalandvágyból főleg, de legalább olyan helyeken leltek otthonra, olyan államokban telepedtek le – Delaware, Pennsylvania, Illinois, Minnesota –, ahol a klíma emlékeztet az őshazára. Itt, ahol Béla nagyszülei laktak; Oklahomasemjénben, a Red Rivertől északra, a gyakori déli szelek sem enyhítik a hosszú, forró és száraz nyarakat. Az első generációsok kibírhatatlanak találták a szubtrópusi éghajlatot, ennek dacára alig akadtak, akik továbbvándoroltak, holott, természetesen, senkinek sem tették kötelezővé, hogy itt maradjon, itt lakjon, Hungarian Oklahoma nem rezervátum, hanem az Egyesült Államok ötvenegyedik állama, melyet gyors alkotmánymódosítás nyomán, 1956 novemberében alapítottak. Megkapta

rendesen a maga csillagját a lobogón, a kék háttérű csillagos mező közepén, az ötödik sorban.

– Istenem, Béluskám... – futott neki újra a nagypapa, tudatosítva, kinek meséli a történetet, de még mindig csak sóhajtozott, emlékei közt kotorászva, vagy a történet elmesélésének leg hatásosabb dramaturgiai felépítésén töprengve, és sóhajtozott a nagymama is, de Béla szülei is. A fiún kívül mindenki ismerte a (rákészülekből következtethetően) megindító történetet. – Budapest. Béla. 1956. október huszonhárom. Béluskám. A Műegyetem harmadéves hallgatói voltunk...

– A nagypapa mindenből kitűnő volt.

– Igen, lehet – szerénykedett a nagypapa. – Együtt gyülekeztünk, az egész egyetem, tanárok is, hogy az iskolától indulva szolidaritási tüntetésre induljunk a lengyelországi események mellett...

– Ne untasd a részletekkel – szólt közbe a nagymama. Hangsúlyában Béla enyhe gúnyos feltételezést vélt felfedezni, mintha a nagy azt próbálná a nagypapában tudatosítani, hogy kár ilyen mélységekig belemenni, „lengyelországi események”, Béluska valószínűleg nem értené meg az utalásokat, mindjárt ott az első dolog, Lengyelország, alighanem bajban lenne, ha el kéne helyezni a világtérképen. (Tény, hogy Bélának Lengyelországgal kapcsolatban semmi egyéb nem jutott az eszébe, mint a kaliforniai haverjától, Tommytól hallott „poláros viccek”.)

– De ha egyszer fontos minden részlet! – kérte ki magának a nagypapa. – Nna, szóval a tüntetést a Belügyminisztérium először betiltotta, de fél háromkor a rádió bemondta, hogy mégis engedélyezve van. „Függetlenség, szabadság, lengyel–magyar barátság!”, ezt kiabáltuk, többek között.

– Ezt csak az Astoriánál kezdtük – pontosított a nagymama.

A nagypapa horgasra görbített mutatóujjával megvakarta a kopasz fejét, nála ez a primer jelzése az idegességnek. – Te mondd, vagy én mondom?

– Te mondd.

– Köszönöm. Szóval nagy volt a tömeg. Óriási. És csak nőtt és nőtt. Más egyetemek és főiskolák hallgatói is csatlakoztak hozzánk. A Petőfi-szoborhoz vonultunk. És ahogy mentünk, akkor, a nagy tömegben bátorságot merítve, belekaroltam az Editkébe, a nagymamába. Mert hát így is vonultak sokan, egymásba karolva, mondom magamban, te, Árpád, itt a nagy lehetőség, itt a „mindent lehet, amit eddig nem” nagy pillanata, szóval fogtam magam, és belekaroltam. Tudnod kell, Béla, hogy szemináriumokon csak őt néztem, bámultam, a szünetben sose tágítottam mellőle, megszólítani viszont sosem mertem. Ha rajtakapott, hogy rápillantok, leányos pírben játszott az arca, hogy egyem a kis szívét. Szóval együtt vonultunk, és éreztem, hogy nem húzódik el tőlem, és éppen ezért, mert nem húzódott el tőlem, picit közelebb húztam magamhoz. Megdicsérte a kalapom, én meg a kockás selyemsálját.

– Még megvan – szólta közbe a nagymama.

– Tudom. A kalap már nincs.

– Tudom.

– Csillogott a nap a Duna vizén, ahogy átmasíroztunk a Szabadság hídon, de szép volt, istenem. Úgy éreztem, ő, a Duna is a támogatásáról biztosít a csillogásával, mind a nagy üggyel, mind az én kisebb ügyemmel kapcsolatban. És ahogy álltunk a téren és hallgattuk Sinkovits előadásában a Nemzeti dalt... – A nagymama összeráncolta a homlokát és Bélára nézett, mintha elnézést kérne a nagypapa nevében az elhangzott, újabb ismeretlen referenciákért (Sinkovits, Nemzeti dal) –, szóval ahogy ott

álltunk, és előttem a csinos Editke, az évfolyam szépe, az egyetem szépe, én megfogtam a... kezét.

– Biztos, hogy a kezét? – mosolyodott el Béla.

– A kezedet fogtam, Editke, nem? – bizonytalanodott el egy pillanatra a nagypapa.

– Persze – bólintott a nagymama.

– Akkora volt a tömeg, Béluskám, mint egy Oklahoma Hussars-focimeccsen – magyarázta a nagypapa, és egy ütemnyi szünet után morcosan folytatta: – Amúgy most leragadsz itt, hogy mijét fogtam meg a nagymamának? „Biztos, hogy a kezét?” Neked ez az érdekes?

– Nem, dehogy – védekezett Béla. – Csak vicceltem, idélen vicc volt, bocsánat, folytasd.

– Mit akartál volna hallani? Mijét fogtam meg a nagymamának? – A nagypapa újra megvakarta a fejét, most lassabban, tehát idegesebben. – Vagy az nem tetszik, hogy megfogtam a kezét? Hogy ez tolakodó magatartás? – Béla mutatta, hogy nem, dehogy, nem gondolt ő semmi ilyesmit, felejtsék el, ugorjanak tovább, folytassa a történetet. De már késő volt. Gyanútlan viccével végleg eltérítette a nagypapa szófolyamát, mely immár egy másik mederben hömpölygött tovább. – Hogy abban az euforikus állapotban mi történhetett meg és mi nem, Béluska, neked arról fogalmad sincsen. A történelmi kontextusról. Hogy mi tört elő, hogy mi szabadult fel az emberekből egy olyan napon, amikor a százezer főre duzzadt tömeg egyszerre kiabálja, hogy „Forró vizet a kopaszra!”. Mit tudsz te a világról, kisbarátom? – A nagymama megpróbálta leinteni, de nem túl meggyőzően, látszott, hogy nem bízik magában. Tudta, ha Árpád belekezd valamibe, akkor azt, bárki bármit mond vagy tesz, rendületlenül folytatja, úgy, hogy senkinek sincs elképzelése, hova fog meg-

érkezni. Béla szülei még lejjebb süllyedtek az emberevő fotelban, fedezékből lesték a folytatást.

– Hány amerikai államot ismersz, vicces fiú?

– Ismerek egy párat – mondta megszeppenve Béla.

– Halljuk.

– Oklahoma, Hungarian Oklahoma, New York, California, Virginia, West Virginia, Pennsylvania, Florida... öö... az az O betűs, ahol a Nike-t gyártják, izé, na... Oregon, basszus! – Diadalittasan a levegőbe csapott, a felsorolás a részéről véget ért.

– Van még egy pár – szégyenkezett fia helyett az eddig némán ülő apa, egyértelműen átállva a támadói oldalra.

– Milyen nyelven beszélsz, Béluska? – kérdezte a nagypapa fensőbbsegesen, ahogy a kutyától kérnek pacsit.

– Magyarul.

– És miért beszélsz magyarul?

– Gondolom, azért, mert megfogtad a nagy kezét. Hehe. – Béla anyja is lejjebb süllyedt. – Ez is csak vicc volt, mint az előző. Hagyjunk most engem békén, jó? Nagypapi, légy szíves. Folytasd a ti történeteket.

– Miért beszélsz magyarul, kérdem újra.

– Azért beszélek magyarul, mert az angol mellett ez a másik hivatalos nyelv.

– És miért?

– Hát mert ez. Plusz ti is magyar származásúak vagytok. Szóval két okból is.

– Nem furcsa, hogy Oklahoma alatt van egy Magyar Oklahoma?

– Virginiából is kettő van, egy sima meg egy Nyugat. Kit érdekel? – Bélának elege lett a kvízzátékból. – Mondd a sztorit, Nagypapi, könyörgök, nem esik jól ez a vizsgáztatás. Nem is értem, hogy sikerült ide kilyukadni. Most tényleg a nagy keze miatt?

– Nem esik jól, ugye? De hát, gondoltam, ha már az iskolában nem tanultok semmit, akkor kicsit képbe hozlak, honnan is eredsz, te, vicces fiú. Hát *azért* hivatalos nyelv a magyar, mert volt egy pár bátor tüntető, Budapesten, '56-ban, október huszonharmadikán, igazán nem sok, csak kábé százezer, vették a bátorságot, és szót emeltek az elnyomás ellen, az elnyomók el akarták söpörni őket, nagy megtorlás volt készülődben, fanatizált szovjet csapatok sorakoztak fel a végső parancsra várva, mikor is Eisenhower megüzente Hruscsovna, ha támadást indít, az amerikaiak sem lesznek restek beszállni, ugyanakkor, ha a szovjetek elállnak szándékuktól, volna egy békés rendezési módja a dolognak: Amerika kész befogadni kétmillió magyart...

– Nem volt két... – bátorkodott megszólalni a nagymama, méghozzá jó reflexszel, valószínűleg számított rá, hogy elhangzik a szám és korrigálnia kell.

– Mondom: *kétmillió* magyart! – emelte meg a hangját a nagypapa, dicsőség és büszkeség töltötte el a nagy szám megismétlésekor; a nagymama is lejjebb csúszott a székén, nyakát a vállai közé húzta. – Amerika kész befogadni kétmillió magyart, értelmiségit elsősorban, akik a tüntetést szervezték és kezdeményezték, akiket a szabadságvágy az utcára szólított... ha ez elé nem gördít akadályt a Szovjetunió, akkor cserébe Amerika ígéretet tesz, hogy nem avatkozik be, ha a szovjetek fellépnének más szocialista országok hasonló törekvéseivel szemben. És a szovjetek elég okosak voltak ahhoz, hogy felmérjék az erőviszonyokat, Amerikával nem akartak packázni. Belementek. Kétmillió magyart... az akkori lakosság egyötöde. Főként értelmiségiek. A mukások, parasztok otthon maradtak, és építették tovább a szovjeteknek a szocializmust. Már ameddig. Mi meg az államot építettük, amit kaptunk, amit lecsíptek nekünk Oklahomából, keményen dolgoztunk, megnyertük a helyi lakosságot, élveztük

az ő szíves támogatásukat. Kétmillió magyart kijuttatni Amerikába: van fogalmad róla, vicces fiú, milyen fokú szervezést igényel az? Milyen logisztikát? Kétmillió magyar... – A feleségére nézett, és kéjesen megismételte a számot. – *Kettőmillió* magyart az osztrák határon várni, vonatra ültetni, Rotterdamban hajóra tenni? Partra szállás után meg irány Oklahoma. Az se két mérföld. Tátod a szád, mi? Tátsd is, vicces fiú... ha már az iskolában nem figyelsz oda, és csak rágógumival tömöd a fejed...

– Ezt így, ilyen mélységben nem tanulták – kelt fia védelmére a mama.

– Ez nem mélység. Ez néhány mondat. Ennyit mindenkinek tudnia kell, aki Hungarian Oklahomában él. Ha az iskolában nem tananyag, akkor neked kellett volna megtanítanod. – A nagypapa a térdére támaszkodva felállt, picit megszedült, de talpon maradt, és lassú léptekkel elindult a konyhába, hogy lehűtse magát egy pohár jéghideg tejjel. Az ajtóban megállt, visszafordult, és azt mondta: – Mit gondoltál, a fenékét fogtam meg a nagymamának? Hát nem. Pedig gondoltam rá. Mert formás volt.

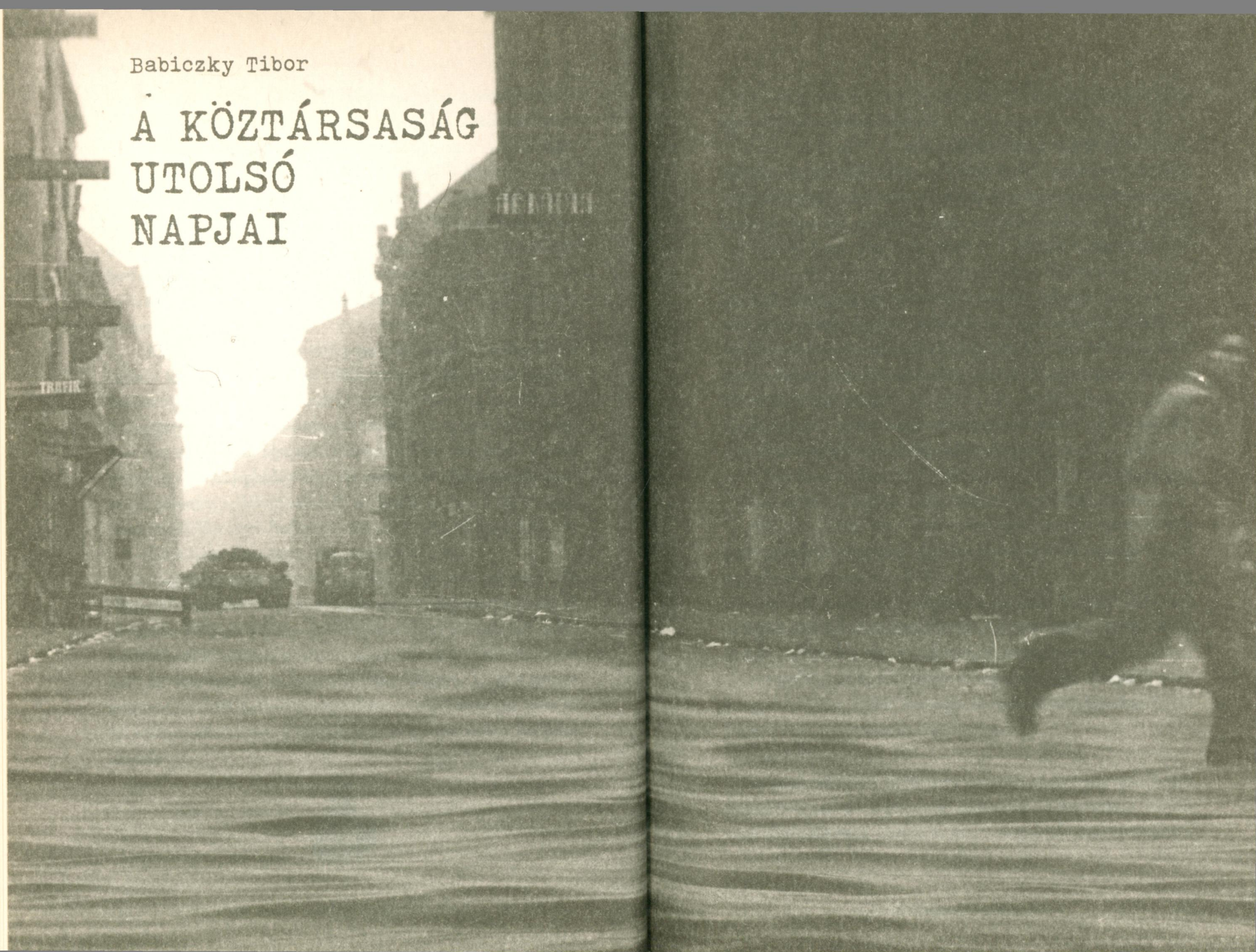
– Csak *volt*? – kérdezte a nagymama halkán.

A nagypapa mély csöndet hagyott maga után. A kanapéba süppedt három ember a plafont bámulta, a nagymama a körmét piszkálta. Bélának hirtelen eszébe jutott, hogy a nagypapa október huszonharmadikát említett, az az évforduló, ami tehát ma van; az úton idefelé, a helyi rádióban hallotta, hogy e napon negyven százalék kedvezménnyel lehet baseballkesztyűt vásárolni a Mártonfi Shopping Centerben. Meg kéne tudni, hánykor zárnak.

Babiczky Tibor

A KÖZTÁRSASÁG UTOLSÓ NAPJAI

Take one!

Rekedtes hang, fura csengéssel, mintha valaki egy bádogbögre szája fölül beszélne.

Szomjas Antal lassan kinyitotta a szemét; hunyorgott. Opálos novemberi fény lengte be a szobát. Hamuszín izzás: az ablakok. Az ágy szélén alacsony férfi ült, egyenruhában. Egy csomag rágót tartott Szomjas arca elé.

– Take one!

Azt sem tudom, vannak-e még fogaim, gondolta Szomjas, és nyelvét végigfuttatta a szájiüregében. Vattás, fémest ízt érzett. A rágóra sandított. A csomagoláson látható szőke, széles állkapcsú, kalózszenkötős fiú szöges ellentétben állt az ismeretlen látogatóval. Magas homlok, apró kefebajusz, finom vonalú áll, némi teknőstokával. Hatalmas, mandulavágású szeme a sarkainál egy kissé lefelé ívelt, ez pedig – a széles mosoly ellenére is – szomorúságot sugallt.

Szomjas alig észrevehetően megrázta a fejét.

– Nem kérek – tette hozzá.

Az egyenruhás megvonta a vállát, és a zsebébe sülyesztette a rágót.

– Hol vagyok? – kérdezte Szomjas.

A férfi értetlenül nézett rá. Majd hirtelen mosoly terült szét az arcán, és latinos akcentussal így szólt:

– Welcome to the world.

Szomjas lehunyta a szemét.

*

Előző nap nagy vihar volt. A város fölött a felhők, mint az örvénylő nyersbeton. Láthatatlan keverőlapátok ütemes moraja a mennydörgés. Őrjöngött a szél. A házak, akár felnyitott kon-

zervek, álltak sorban az utcák polcain, előttük emberek, kifolyt, eltékozolt, romlandó tartalom.

Aztán a lövések. Aztán a lámpavason himbálózó testek. Aztán a tankok dübörgése. A késő őszi nap, mint egy világnagy barikád fedezékében felizzó cigarettaparázs, ragyogott a hideg utcákra.

Tudták, hogy vége van. Hárman indultak útnak a nyugati határ irányába: Szomjas, a fivére és az anyja. Hirtelen jött a lehűlés. Komoly fagyok voltak minden éjszaka. Mire odaértek, a bőruket hűvös higanyból, a csontjaikat üvegből valónak érezték.

Görnyedve osontak a zöldhatár felé. Éjszaka volt. A félhold derengésében úgy meredeztek a fák, mint egy tébolyult isten birtokának jelzőkarói.

Egy patak – mozdulatlan arcon ezüstös szemfedél – ívelt feléjük. Tétovázta, hogy rálépjenek-e a jégre.

– Megállni! Kezeket fel! – hallatszott a hátuk mögül.

Egy zavar csattanása. Mint amikor egy redőny lezuhan.

Abban a pillanatban már – szavak nélkül is – eldöntötték, hogy indulnak tovább. A jég recsenésének hangja összeolvadt a gépfegyver dördülésével. Rövid sorozat.

A három menekülő alatt beszakadt a jég, és hirtelen derékig a fagyos vízben találták magukat. Tompa, hamar megszakadó hangot hallattak a fák. Mintha csuklanának.

A partfal irányába kapkodó kezek. A koponyaiüregben visszhangzó zihálás. Fehér derengés a kopasz fák ágainak hálója fölött. Aztán az érzéketlenség a szájban.

– Anya!

Aztán a homály.

– Fiam!

Aztán a sötétség.

*

Szomjas kinyitotta a szemét. Tekintete a résnyire tárt ablakon időzött. Fázott. Az Árkádia kávéház jutott az eszébe. Régi törzshely. Aminek törzse van, annak gyökere is van, gondolta.

Az Árkádiában egy vadászmellényes, bajszos öregúr szolgált ki. Furcsa jelenség volt: a háta hajlott, a kézmozdulatai merevek, a léptei ruganyosak. Mintha sosem lett volna szabadnapja. De fáradtnak sem tűnt soha. Mint ahogyan boldognak vagy szomorúnak sem. Tekintélyes has domborodott a mellénye alatt, mégis áttetsző tudott maradni. Az Árkádiában tavasztól őszig – kivéve a pultnál „bérelt helyel” bíró régi törzsvendégeket – mindenki az aprócska belső udvarban megbújó teraszon foglalt helyet, a sűrű szőlőlugas árnyékában. Telente azonban beszorult a közönség a pasztellszínű, boltíves helyiségekbe. Szomjas emlékezett egy alacsony, bajszos figurára, aki mindennap lejátszatta Lalótól a Spanyol szimfónia első tételét a főpincérrel.

Ki tudja, volt-e egyáltalán nem dohányzó vendége az Árkádiának. Mindenesetre téli délutánokon látni sem lehetett bent a füsttől. De a dohányosok is különbözőek: néha valaki megkísérelte kinyitni a teraszajtót, hadd szellőzzön a helyiség. Szomjas emlékezett a menetrendszerűen felharsanó mondatra: „Csukd be azonnal, büdösben még nem fagyott meg senki.” Ki mondhatta ki először ezt a mondatot az Árkádiában, és mikor? Hány generáció óta hagyományozódott ez a téli rituálé? És honnan „érkezhetett” a mondat? Szomjas a katonaságra tippelt.

Az egyenruhás most kivette Szomjas feje alól a kispárnát, és a nagypárnát kezdte igazgatni.

Külön pikantériája a dolognak, hogy az Árkádiában nem lehetett cigarettát kapni. Nem messze, a templom mellett volt egy trafik. „Megyek győnni” – mindig ez a mondat hangzott el, ha valakinek elfogyott a cigije.

Az egyenruhás visszadöccent az ágy szélére, ölében a kispárnával. Sötétedett. A nap olyan magatehetetlenül hevert a horizont szegélyén, mint egy jókora darab bélszín a vágódeszkán. A folyosóról érthetetlen beszéd hangjai szűrődtek be. Kísértetek.

*

Szomjas emlékezett a töpszli, kopaszodó, bajszos kis figurára, aki folyton arról beszélt, hogy érkezik majd százezer spanyol, és a forradalom győzni fog.

Mindenki az amerikaiakra számított. Vagy az angolokra. A spanyolokra senki, kivéve a töpszlit.

Szomjas egy fényképre gondolt. Este készült a fotó, kissé elmosódott volt. Az anyja volt rajta estélyi ruhában, és egy férfi, aki átölelte a vállát. A fekete szőrmegallér szálai közt úgy ragyogtak a férfi ujjai, mint hullócsillagok egy augusztusi éjszakán. Mindketten mosolyogtak.

Szomjasnak valahogy az amerikai zászló jutott az eszébe róla. És – a mosoly miatt – (képzelte?) tudta, hogy vége van.

*

Az egyenruhás szomorúan nézett rá. Nem Bécsben vagyok, gondolta Szomjas. És felkönyökölt az ágyban.

Egy nyugat-afrikai törzs szerint a saját énünk a legnagyobb illúziónk. Miközben azt hisszük, hogy a lelkünk, érzéseink, emlékezetünk, vágyaink hozzánk tartoznak, azok valójában mind olyan szellemek, amelyek bennünk találkoztak össze, és hosszabb-rövidebb időre egységet alkotnak. Saját énünk tehát valójában csak az ő pillanatnyi és esetleges szövetségük. E hiedelemvilág szerint nagy baj esetén a bennünk összeszővetkezett szellemek úgy segítenek rajtunk, hogy megszabadítanak legfőbb nyomorúságunktól, az elmúlástól. Teszik ezt pedig úgy, hogy

balesetek pillanatában, vagy amikor haldoklunk, megállítják az időt, és megnyitják nekünk a saját világukat.

Szomjas az egyenruhásra nézett, és halkán, reszelős hangon beszélni kezdett:

*Esto soñé. Y del tiempo, el homicida,
que nos lleva a la muerte o fluye en vano,
que era un sueño no más del adanida.*

*Y un hombre vi que en la desnuda mano
mostraba al mundo el ascua de la vida,
sin cenizas el fuego heraclitiano.*

Az egyenruhás megmerevedett. Látszott, hogy érti.

Szomjas egy különösen omlósra sikerült sertésszeletre gondolt, miközben látta a kispárnát az arca felé közeledni.

„Ezek a kék napok, és ez a gyermekkori napsütés” – ez volt az utolsó mondat, ami még az agyáig elért.

A második sorozatlövésre – kikászálódtak a patakból éppen – már nem volt ki emlékezzen.

ÁRKÁDIA

Kemény István

A FORRADALOM HERCEGE

THE PRINCE OF
REVOLUTION

A mint az még ma is csak viszonylag szűk körben ismert, az ezerkilencszáznolcvanas években sok száz rowling járta Európa olcsóbb országait, fejükben egy-egy homályosan fel-felderengő harrypotterrel. Ültek a kávézókbán Portóban és Barcelonában, Krakóban és Prágában, karcsún, fakószőkén, és írtak. Töltőtollal, szép, réGINEK látszó, vonalazott füzetekbe, fáradhatatlanul. Nekem is jutott belőlük egy. Miatta zuhantam ki a világból, és kerültem abba az állapotba, amiben most is vagyok, ami nemlétnek talán valami, de minden másnak semmi. Most már nyugodt vagyok, nem változtathatok a sorsomon, és csak arra próbálok rájönni, hogy mi történt velem: hogy más ne járhasson úgy, mint én.

A rowlingok nem tévesztendőek össze a prescottokkal, azokkal a megszállott angolszász fickókkal, akik ugyanabban az időben és később is élvezettel merültek alá Kelet-Európában, kremlinológusokká meg Kelet-Európa-szakértőkké akartak válni, és amelyiküknek valamilyen oknál fogva ez mégsem sikerült, egy kocsmát akkor is feltétlenül nyitott Szarajevóban vagy Budapesten, és persze egy-két jópofa Kelet-Európa-útikönyvet azért ő is megírt az ezredfordulóig. A rowlingoknak mindez nem volt fontos. Őket nem az érdekelte, hogy hol vannak, és még az se igazán, hogy mikor, hanem – és ez volt a döntő – egyszerűen csak írni akartak, és nem volt pénzük, és ezért rajzottak ki a Brit-szigetéről, hogy bébiszitteléssel, nyelvtanítással kihúzzák addig, amíg rájuk köszönt a világsiker. Mindenesetre láthatatlan búrát viseltek a fejükön, úrruhát, amiből néha megpróbáltak kinézni, kibeszélni, de alig hallatszott valami.

Az én rowlingomat Maryllnek hívták. Maryll Sheridan, ahogy ma mindenütt ismerik, ahol nők, gyerekek és könyvek vannak. Nem lettem belé szerelmes, ahogy ő se belém, a rowlingokkal ilyesmi ritkán esett meg: legutolsó őszinte szerelmük

többnyire már a hetedik osztályban otthagya, kicsúfolta őket, mert butának érezte magát mellettük. Valószínűleg az én Maryllem is túl okos volt hozzám, de ez a köztünk lévő társadalmi különbség (ő brit volt, én magyar) miatt nem derülhetett ki – vagy mondjuk ki: az én gyenge angoltudásom miatt. Huszonéves, magas lány volt. Visszafogott elegancia, pánttal hátrakötött haj, minimális arcfestés. Vajszínű harisnya, viszonylag rövid, szürke szoknya. És fölötte persze az úrruha, amit nem lehetett nem látni. A New York kávéházban ült, ahol akkoriban én is, többnyire egyedül, egy pohár csapvíz és egy darab papír előtt.

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem akartam megismerkedni vele. Azt láttam, hogy külföldi, hallottam többször is angolul teát vagy egy pohár bort rendelni. Azt pedig éreztem, sőt tudtam, hogy én is olyan vagyok, mint ő: láthatatlan úrruhát hordok, amiből nehezen beszélek ki, és magányos vagyok miatta. Igyekeztem olyan testtartással ülni az asztalomnál, amiből kiderül a láthatatlan úrruha, hogy Maryll (akinek még nem tudtam a nevét) lássa rajtam, hogy én is éppen olyan úrutazó vagyok itt Budapesten, a vasfüggöny mögött, mint ő. Akinek éppúgy semmi köze ahhoz, ami körülötte van, mint neki. A látható öltö-zékem (sötét öltöny, állig gombolt fehér ing, szigorúan nyakken-dő nélkül), amit néhány akkor menő videoklip, némi stílusérzék és a turkáló készlete alapján állítottam össze, megfelelt a világ-trendnek. A szemem sarkából egyfolytában Maryllt (igazából Nyugat-Európát) figyeltem, de mindig azt kellett látnom, hogy egy másodpercre se néz fel, csak ír, ír. Aztán feláll, és kimegy a kávéházból. Ám egy nap felállt, és álmatag, úrsétaszerű járá-sal eltávozott a végével ellentétes irányba, hogy a valószínűt-len méretű kávéházat megkerülve a karzaton át mégis eljusson a végére, majd ugyanezen az útvonalon vissza, és én azt hittem, előttem szégyelli, hogy végére megy, és úgy éreztem, ezzel

hatalmat szerzek fölötte. Talán így is volt, mert amikor vissza-
jött, egyenesen hozzám lépett, és megkérdezte, hogy író va-
gyok-e. Én pedig a gyengénél is gyengébb angoltudásom miatt
úgy értettem, azt kérdezi, milyen országban van. Kicsit csodál-
kozva válaszoltam, hogy Magyarországon. Válaszom pár nappal
késleltette a megismerkedésünket, mert nem tudta értelmezni.
Visszaült a helyére, de attól kezdve néha felnézett, és rám mo-
solygott. Mosolya az akkor még általam csak filmekből ismert
széles, nagyon kedves, mégis személytelen mosoly volt, de én
flörtölésnek éreztem, és megijedtem tőle. Elkezdtem komolyab-
ban belegondolni, hogy mi lenne, ha ő volna a szerelmem. Ha-
mar rájöttem, hogy az nem lenne jó: láttam rajta, hogy nincs ott,
ahol van: valahol a műben van, amin dolgozik. Ezért inkább úgy
döntöttem, hogy nem elég nőies. Így aztán, mire másodszor is
megszólított, és beszélgetni kezdtünk, már nem éreztem úgy,
hogy tartozom neki egy szerelemmel.

Óvatosságom helyénvalónak bizonyult. Esze ágában se volt
flörtölni velem. Ideadta egy hosszabb elbeszélését: egy tisztaság-
mániás nő naplóját. A példány, amit ideadott, le volt gépelve, és
tisztázva. Hazavittem, és napokig szótároztam, amíg nagyjából
megértettem. Nem találtam elütést a szövegben. Elképesztő pre-
cizitással és részletességgel volt megírva: ez lett Maryll Sheridan
védjegye később, amikor már fantasykat írt: senki olyan ponto-
san nem tudta kitalálni a mesevilág hétköznapijait, mint ő. Kézi-
szótárral beszélgettünk. Fordítás közben valamennyit fejlődött
az angoltudásom, de azért nagyon nehezen mondtam el neki
azt a pár mondatot, amit az elbeszéléséről gondoltam. Hogy ő,
Maryll milyen jól ismeri a konformista átlagemberek életét. Nem
mertem elmondani, hogy a kézirat tényleg egy tisztaságmániás
nőnek a kézírata. Nem akartam megbántani Maryllt, aki teljesen
egyértelműen épp attól rettegett, hogy ő is ilyenné fog válni.

De valami mégis történt köztünk: Hirtelen létrejött kettőnk
körül egy olyan búra, ami éppen a nyelvi nehézségeken alapult.
A félreértéseknek és a félreértések lehetőségeinek egy olyan, szin-
te varázslatos övezete, amiben mind a ketten zavarban voltunk:
bár nem tudtunk mit kezdeni egymással, de valami rokonszenv
és jóindulat keletkezett bennünk egymás iránt. És ebben a zóná-
ban megszülethetett valami, egy fikció, ami később – sajnos
számomra végzetes módon – valósággá tudott válni.

Udvariasan megköszönte a dicséretet, és megkérdezte, hogy
én mit írok. Megmutattam neki mosolyogva a papíromat, amire
nem volt írva semmi. Nyolcvanhat októbere volt. Elkomolyo-
dott, és azt kérdezte kissé szemrehányóan, majd megismételte
lassabban is:

Mért nem a forradalomról írsz?

Mert nem tudok róla semmit – ennyit kellett volna válaszol-
nom, mert akkoriban tényleg ez volt az igazság. De ezt szégyell-
tem, és ezért először mentegetőzni akartam: megpróbáltam el-
mesélni neki, hogy én majdnem Clevelandben születtem. De
ehelyett ezt válaszoltam neki (alighanem):

Igazából Clevelandben születtem.

Az lett volna a legtermészetesebb, ha erre megkérdezi: és ak-
kor mért nem tudsz angolul? De ő nem tette fel ezt a jogos
kérdést. Ennél sokkal jobban nevelt volt, és teljesen jóhiszemű.
El se mosolyodott, csak megkérdezte, hogy értem ezt. És erre –
nagyjából – a következő szavakat kellett volna hozzá intéznem:

Mindenekelőtt az apámról kell néhány szót szólnom, kedves
Maryll. Az apám a Baross utca, a Mária utca, az Üllői út és
a Szentkirályi utca által határolt, úgynevezett *belső klinikai tömb-
ben* nőtt fel. Persze nem csak ott, hanem otthon is, Nyéken – de
a klinikákon is élt egy külön életet. Gyakran volt beteg, ezért
a nővére, vagyis a nagynéném, gyakran hozta be magával a munka-

helyére, a sebészeti klinika felvételi irodájába. Az apám ilyenkor ott ült a nővére irodájában egész nap, olvasott, rajzolt, vagy a klinikák belső udvarán sebészsíkjával szobrot faragott, vagy éppen vizsgálták vagy gyógyították valamelyik klinikán. Aranyos kisfiú volt. Ez nem is pontos kifejezés. Egy angyalka volt. A nővérek ajnározták, simogatták, cukorkával tömték, és később beleszerettek. Pontosabban nem azok a nővérek szerettek bele később, akik cukorkával tömték, mert azok még a szerzetesnővérek voltak, akiket ezerkilencszázötven májusában a Magyar Dolgozók Pártja iránymutatása szerint kiűzték az összes kórházból és klinikáról, a rendjüket feloszlatták, és őket magukat a nemlétebe száműzték, hanem azok a nővérek szerettek bele, akik később érkeztek a szerzetesnővérek helyére. Később: ez fontos, mert rögtön a szerzetesnővérek helyére még nem a képzett, új nővérek kerültek (akik aztán később beleszerettek az apámba), hanem – többek közt – azok a volt kurvák, akiket szintén a Magyar Dolgozók Pártja iránymutatása szerint – akár a szerzetesnővéreket – megfosztottak eredeti hivatásuk gyakorlásától, és a klinikákra helyeztek segédszemélyzetnek, takarítónak, ahol többnyire meg is állták a helyüket; de amikor (a május 13-ára virradó éjjel) a szerzetesnővéreket hatóságilag, rajtaütésszerűen kihajították a klinikákról, valakiket mégiscsak oda kellett állítani az ágyakhoz, na meg a május 13-án esedékes műtétekhez, asszisztenciának. Erre a helyzetre (mármint hogy ki adogatja a szikét meg a tampont, ha nincsenek nővérek?) a Magyar Dolgozók Pártja nem szolgált külön irányelvekkel, de a marxista-leninista elmélet, mely szerint az emberek az osztályhelyzetük, nem pedig a képzettségük alapján ítélandók meg, bőséges útmutatással szolgált: így aztán beöltöztették a takarítószemélyzetet és a volt kurvákat a kék nővérruhába, és beküldték őket a kórtermekbe, a műtőkbe is. Reggel, amikor a nagynéném megérkezett a tizenhárom éves

apámmal, már őket látta mindenütt, meg azt, hogy a klinika falairól lekerültek a feszületek. Meg némi fejtelenséget, kapkodást, pánikot, ordítóaszt. Kivéve az első emeleti folyosót, ahol mindenki csöndben volt, mert a prof, a klinika vezetője, európai híré tüdősebész, kedves, ám hirtelen haragú és szigorú ember, akitől rettegtek a beosztottjai, és persze a tűzbe mentek volna érte, állt az ablaknál, és nézte a belső udvart. Az udvaron a szerzetesnővérek kiürített alvóháza állt. A nagy testű prof nem vette észre az apámat és a nagynénémet. Nézte a szerzetesnővérek házat, és a könnye pergett. Pár nappal később a prof műtét közben, ordítva, térdrel (úgynevezett *kecsketúróval*) penderített ki egy szerencsétlen exkurvát a műtőből.

Aztán persze, ahogy a kilátástalan helyzeteknél lenni szokott, a nővérhelyzet részben megoldódott, részben pedig örökre úgy maradt. Az történt, hogy az éjszakai szolgálatra suttyomban visszacsempészték nővéreket a klinikára. Akik aztán a körülmények megengedte gondossággal betanították a nővérré tett nem-nővéreket, és ezt hallgatólagosan tudomásul vette mindenki: mert közös érdek volt, hogy az ápolószemélyzet megbízható legyen. És később megérkeztek a klinikákra azok az új nővérek, akik ugyan már nem voltak szerzetesek, viszont már elfogadható képzést kaptak, és a klinikákon az ápolás színvonala visszaállt egy elfogadható szintre (ha nem is a szerzetesnővérek kiűzése előtti állapotba) – némiképp a Magyar Dolgozók Pártja irányelvei ellenére is, noha azt is el kell mondanom, kedves Maryll, hogy a Magyar Dolgozók Pártjának nem a kőkori állapotok visszaállítása volt a célja, hanem az elmaradott Magyarország termelőerőit a társadalmi fejlődés élvonalába repíteni. Mindenesetre, mikorra ez a többéves konszolidáció lezajlott a klinikákon, az apám is elérte a tizenötödik életévét, és az új, képzett

nővérek beleszerettek. És nem csak ők. Hanem szinte mindenki, nők és férfiak is, akikkel csak dolga akadt.

Ennek pedig több oka is volt. Nemcsak a sötétszöke, dús haja, a szelíd, de már-már misztikus erő sugárzó, ám korántsem örült sötétbarna szeme, nemcsak csapongó, de éles elméje és arisztokratikus modora. Hanem például azok az információk is, amiket a nagynéném megadott róla, természetesen csak a megbízhatóbb kollégáknak. Teljesen megbízható senki se volt, de ha valaki járt templomba, az mégiscsak némi referenciát, támpontot adott. Ilyen információ volt például, hogy Józsika tizenkét éves korában szerzetesrendet akart alapítani, mégpedig a Szentlélekrendet – mert majdnem mindegyik szentnek van szerzetesrendje, még Krisztusnak is, a jezsuiták, magyarázta okosan Józsika, de szegény Szentléleknek nincs.

A nagynéném papnak nevelte az öccsét, akinél tizennyolc évvel volt idősebb. És nem is akármilyen papnak, hanem pápának, sőt: a katolicizmust újjászervező, a kereszténységet újraegyesítő, a világ összes vallásait egy akolba terelő, ökumenikus Második Péternek. Szóval pápának sem akármilyennek. Józsikát a szülei (az én nagyszüleim, kedves Maryll) Péternek akarták elnevezni, mert éppen elég József van már a családban, de a nagynéném a családi hagyományokra hivatkozva kiharcolta, hogy inkább mégis József legyen. Erre pedig az volt a titkos oka, hogy félt, ha Józsika Péter lesz, akkor nem vehetné fel majd – ha tényleg úgy hozná a jövő, hogy nem akad nála alkalmasabb jelölt – a II. Péter nevet.

És itt – ezer más fontos részlettel együtt – nem térek ki, kedves Maryll, azokra a nőkre se, akikbe Józsika később beleszeretett, és akik miatt mégse ment papi szemináriumba, de a hitét ez nem érintette: és bármikor el tudott volna mondani egy misét latinul... És itt folytathatnám azzal, hogy majdnem szükség is

lett később erre a tudásra, mert telt-múlt az idő, repültek a reménytelen évek, és az apám elmúlt húszéves, és egyszer csak eljött az a nap, amikor a klinika alagsori laborában ott várt egy csomó ember... 1956. november elsején, Mindenszentek napján.

De ehhez meg tudnod kell, hogy ekkor már nyolc napja elindult és csúcsra járt a *forradalomgép*, egy „zakatoló szerkezet”, ahogy a nagynéném mondta, egy csodálatos mechanizmus, amit én se tudok elképzelni, nemhogy neked el bírnám magyarázni, Maryll, megváltozott a légkör, az országé, a városé, a klinikáké, mindenki varázstsítésre megtalálta a helyét, és aki nem találta meg, az összevissza rohangált és fontoskodott, és éppen ez volt az ő helye, mert a forradalomnak pontosan ilyen rohangáló és fontoskodó, fegyverrel hadonászó, a nagynéném irodáját forradalmi központnak használó, irodai telefonját a forradalom számára lefoglaló, látszólag fölösleges emberekre volt szüksége, természetesen azokon a nemfölöslegeseken kívül, akik csináltak is valamit, hősök voltak, harcoltak, meghaltak, sebesülteket hordtak ki a tűzvonalból, mint az apám, műtöttek a folyosón a módszeresen kilótt (mert a szovjetek azt hitték, a klinika az egész forradalom központja) műtők helyett, vért adtak, vagy teherautóval vérért mentek a vérellátóba Budára golyózáporban, vagy akik bejöttek a felvételi irodába (egy másik golyózáporban) segíteni a nagynénémnek számon tartani a sebesülteket, mint L. Piroksa, és akik nem jöttek be végig a forradalom alatt, mint M. Erzsi, és hálásnak lenni a Piroskának, és megbocsátani az Erzsinek, mint a nagynéném, és éles hangon visszavágni az Ullman doktornak, az ortopédusnak, aki leszívtelenezte a nagynénémet, mert hogy képes még egy forradalom közepén is adminisztrálni, hát tényleg nincs neki szíve, és azt kiabálni az Ullmannak, hogy akkor tessék, képzelje el azt az édesanyját, aki bejön a klinikára a sebesült fiát keresni, és senki nem tudja megmondani, hogy hol van, él-e,

hal-e, mert nincs róla nyilvántartás, és az Ullmann eltakarodik; vagy úgy nem csinálni semmit, mint a klinika gazdasági igazgatója, aki a forradalom kitörésekor leköltözött a klinika pincéjébe, és nem jött föl a leveréséig, de még nem tartunk a leverésénél, Maryll, mert csak ott tartunk, hogy 1956 mindenszentek napján délelőtt a klinika alagsori laborjában, lombikok, kémcsövek, mikroszkópok között ott tolong az egész klinika, mert mise lesz, ha végre megérkezik az a piarista atya, aki megígérte a Salgó Itonkának, aki a misét szervezte, és akit negyvennégyben itt bűjtattak el a klinikán, mert zsidó volt, bár mélyen hívő katolikus, és aki azóta itt dolgozik laborosként a klinikán, mert nem bírna máshol, és most megszervezte a laborba ezt a mindenszenteki misét, ami hálaadás lesz azért, hogy napok óta tűzszünet van, és lehet, hogy megtörtént a csoda, és tényleg győzött a forradalom, és persze mindenekfölött az áldozatokért lenne a mise, de hol marad a piarista, csak nem történt vele valami, és akkor merült fel, hogy az apám, Józsika beszélhetne a piarista helyett (ha misét persze nem is mondhat)... de mégse kellett neki prédikálnia, mert aztán szerencsére megjött a piarista, mert semmi baja nem történt, csak az utolsó kenetet adta fel egy kislánynak a második emeleti folyosón, mert a kórtermét is kilőtték... Erről beszéljek, kedves Maryll? Vagy arról a szarvasról (vagy őz lesz az inkább, mert a legendák mindig szarvast csinálnak az őzből!), aki a mise idején még a Bicske környéki erdőt járja, és csak holnap hajnalban fogja lelőni az az erdész, aki majd vele járul hozzá a forradalom sikeréhez, és felviszi az oldalkocsiban Pestre a klinika konyhájára (már csak ezért se lehet szarvas, az nem fér be egy oldalkocsiba), és amely oldalkocsiban aztán a nagynéném utazik este a szarvas (őz) helyén Nyékig, hogy megnézzze, mi van a szüleikkel, és közben látja, hogy a nyéki srácok nevetve fociznak a réten, miközben Pesten emberek halnak a szabadságért, de másnap

már nem tud visszajutni a klinikára, mert éppen verik le a forradalmat, és Józsika, az apám, bujkál, előbb Cegléden (de elküldik), majd az orvosegyetem kollégiumában, és aztán disszidálásra akarják rávenni: Clevelandben várják a rokonok, de ő nem megy, amíg nem tudja, hogy mi van a bátyjaival, mert négyen voltak ám testvérek, kedves Maryll, el is felejtettem mondani; szóval Józsika itthon marad Magyarországon... És most jövök rá, hogy még nem is beszéltem neked az anyukámról, aki szintén ott van Pesten a forradalomgépben, de nem ismerik egymást az apámmal, és akinek szintén vannak rokonai Clevelandben, akik szintén tárt karokkal várják, de ő sem megy, mert az ő anyukája (az én nagymamám) térdre veti magát előtte, hogy ne menjen, szóval nem disszidál ő se, de miután négy év múlva megismerkednek az apámmal a Kékestetőn, teljesen egyértelmű lesz számukra, hogy a sors egymásnak rendelte őket: biztos, hogy két ifjú magyar emigráns a clevelandi magyar közösségben ugyanúgy megtalálta volna egymást, mint itthon... De akkor én ott születtem volna, kedves Maryll.

Szóval legalább ennyit feltétlenül el kellett volna kézzel-lábbal magyaráznom Maryllnek. Hogy lássa, ez egy olyan téma, amihez nem lehet felelőtlenül hozzányúlni. De ehelyett csak annyit mondtam, hogy a szüleim majdnem elmentek Clevelandbe 56-ban. És ezt is rosszul: azt mondtam, hogy elmentek. Vagyis én Amerikában születtem.

Vagy valami ilyesmit.

És aztán legyintettem.

És azt mondtam, hogy sietek. És elrohantam a New Yorkból. És nem mentem oda hetekig, nehogy találkozzak Maryllyel. Mire pár hét múlva visszamerészkedtem, már nem volt ott. És nem is láttam soha többé.

És most, amikor *A Forradalom Hercege* című világsikerű fantasy megjelent magyarul, és egy csodaszép fiúról szól, aki hercegi családba született Budapesten, szerzetesnek készült, részt vett az 56-os forradalomban, megsebesült, és kivándorolt Amerikába, de ott is üldözte a KGB bosszúja, és ezért tovább kellett menekülnie egy mesebeli másik kontinensre, majd a halálba, és az unokája érkezik meg Budapestre 2016-ban, és találkozik egy lánnyal egy kávéházban, és... szóval most azt kellett látnom, hogy szó szerint ott van a regényben minden, amit nem mondtam el Maryllnek, mert akkor még én se tudtam. A klinikák, az apám, a nagynéném, a forradalomgép, a keckeckedős Ullmann doktor, a szarvas az oldalkocsiban, aki őz, és a többi. És ezer dolog, amiket itt le se írtam.

És itt a rejtély. Egyetlen magyarázat van arra, hogy honnan tudja mindezt Maryll: nyilván megmagyarázta magának a nyelvi hibáimat, és úgy döntött, azt akartam mondani, hogy van egy testvérem Clevelandban. És ő megkereste. És meg is találta. És alaposan kikérdezte.

És jóhiszeműen azt hitte, hogy a testvéremet találja meg, pedig egy olyan valakit talált meg, aki helyettem született. Eszébe se jutott, hogy azt a embert a nemlétből szabadítja ki ezzel. Arról pedig, hogy ezzel engem itt Budapesten beletaszít a semmibe, ami legfeljebb nemlétnek valami, végképp nem tehet.

Bereményi Géza

SÁNDOR, A RÁKOSI, A TRUMAN ÉS A KÁDÁR JÁNOS

ÉLJEN MÁJUS 1.
A VILÁG DOLGOZÓINAK HARCOS SEREGSZEMLÉJE

ÉLJEN
NAGY VEZ

Hogy az úgynevezett történelemből hogyan varázsolódik úgynevezett történet, arra Bereményi Sándor, az anyai nagyapám tanított meg. Szavakkal kezdte magyarázni nekem, vásárnaponként, amikor ráért. Egyszerű és számomra is világos szavakat használt: a szarra azt, hogy kula, az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében kötelező németet: „forsittos”, „stilgranát”, őrmesteri kifejezéseket: „kuss, most én ugatok”, meg egy-két olaszt, példának okáért, amit a talján nők kiáltottak integetve, amikor a magyarok menekültek: „pácsé szoldáti, pácsé szoldáti”, én megértettem azokat is a szövegkörnyezetben. Amint kifigyelte, hogy már kezdem érteni, mit mond, rögtön belevágott és mélyreható tanmesékbe kezdett, mintha én lettem volna az egyetlen felnőtt, akivel ő bizalmas lehet. Titkos, olykor elborzasztóan hiteles élettapasztalatait osztotta meg velem. Talán főként önmagához beszélt olyankor, mert alig nézett közben énám, mégis érezhető volt a szándéka, hogy történelmi leckét adjon, miközben önmaga számára is tanulságos akart lenni. Összefüggéseket keresett a saját elmúlt életében – úgy beszélt.

Talán ha ötvenéves lehetett Sándor akkoriban, amikor mi kettőnknek beszámolni és elszámolni kezdett. Piaci kereskedő, élénk és mokány férfi lévén két fő témája volt: a háború és az üzleti forgalom. Értésemre akarta adni – nem pöcsölt –, hogy mindkettő a „kibaszáson” alapul, az ember nem lehet „baldóver”, máskülönben félrelökik, agyonverik, hogy „ott dögöljön meg”. Tárgyilagosan beszélt, de közben mintha velem együtt ámuldozott volna, talán ez volt neki az élvezet abban, hogy egy teljességgel tapasztalatlan és pici gyereknek mesél. Így hát kettesben csodálkoztunk rá a világra, én először, Sándor pedig másodszor.

Ami engem illet, én már tudhattam járni akkoriban, mert magam vittem ki a kicsi és könnyű sámlimat a konyhába. Ott le is tudtam tenni a kőre, Sándor lábához, ráültem, onnan néztem

föl órá, aki többnyire nekem oldalnézetben borotválkozott az asztalnál. Rendelni is lehetett nála, mint egy piaci adásvétel esetében.

– Klojber főhadnagy – neveztem meg a mesebeli árut a kereskedőnél. Klojber főhadnagy folytatásos személy volt nálunk.

Erre ő rögtön rákezdett: „Csak azért mondom ezt, hogy tudd, milyen az élet...” És mondta, hogy amikor Klojber főhadnagy kiköttette őt, Sándort a malomban az olasz fronton az első háború alatt... Sose mesélte el kétszer ugyanazt, mégis fel tudom bármikor idézni a szavait, amik nyelvleckék is voltak egyben.

A kicsi sámlin ücsörögve néztem fel tehát Sándorra. Borotválkozott. Az ujjai között V alakban álló, a közepénél homorúra elkopott pengével, amit tizennyolc éves korában faszolt, vagyis vételezett, amikor behívták katonának, azzal húzta le csikokban az arca bőréről a habot az én első tanítómesterem, miközben az úgynevezett első világháborút idézte oda a konyhánkba, és nagy, fényes, barna szeme egy csillogó vizeskancsónak támasztott tükörben ellenőrizte közben a sercegő műveletet. És szerfelett alkalmas tanáromnak bizonyult Sándor. 1900-ban született erre a világra, két háborúba hívták be katonának, és velem csakis saját, személyes tapasztalatait osztotta meg. Hogy ő hogyan ölt embert, azt is. A saját főhadnagyát lőtte le, még azt is elmondta nekem egyszer. Hogy mire is kényszerül a neki jutott évszázadban az ember a saját jól felfogott érdekében. Végre egy fiúgyerekhez szólhatott, aki most szenteskedő asszonyi ámitásokban nevelkedik, de majd amikor úgyis elviszik katonának egy elkövetkező háborúba, ott nem élhetetlenkedhet, szemfülesnek kell lennie. Ellentmondásos, kegyetlen ügyekbe avatott be, nem szépített.

Amikor nemrégiben egy nálam nyolc évvel fiatalabb barátomnak beszámoltam erről, ő a köztünk lévő fontos különbségre hívta fel a figyelmemet. „A te gyerekkorodban még meséltek a felnőttek – mondta. – 1956 után bezzeg elhallgattak,

és az én korosztályom teljes tudatlanságban és állami hazugságban lebegett. Próbálj visszaemlékezni. A te nagyapád '56 után is folytatta a meséit?" Erre én kénytelen voltam elismerni, hogy Sándor később abbahagyta ezeket a dumáit, de hát szerintem csak azért, mert akkorra már a tudomásomra hozott mindent, és nem akart ismétlésekbe bocsátkozni.

– Meg újabb tapasztalatokat szerzett – mondta ez a nálam fiatalabb barát. – Például, hogy neked hiába beszél, mert őszintén időközben te is el lettél hülyítve.

Be kellett ismernem, hogy ebben lehet valami. Mindketten tűnődünk egy kicsit, a nálam fiatalabb és én. Egyvalami bizonyos: hogy hogyan lesz az úgynevezett történelemből történet, arra Sándor tanított meg.

Még abban az időben, amikor épphogy megtanultam járni, tavasszal meg nyáron tárva volt a konyhánk ajtaja, és magas küszöbéről négykézláb másztam alá az Udvar, életem első udvarának egyenetlen macskaköveire. Ott felegyenesedtem és máris ujjongva kiáltoztak, futottak felém az Udvar lakói. Olykor egy fiatal, égbenyúlóan magas férfival is találkoztam az Udvaron. Karolinka „ágyrajárója” volt, a neve mintha Feri lett volna. Vaságyon szokott aludni Karolinka, a nyikorgó, vasalt lábú aggszűz konyhájában. Még azt tudtam meg róla, hogy pilóta, mellesleg „vidéki fiú”, de rövidesen lakáshoz juttatják, mert Rákosi Mátyás¹ kivételezettjei közé tartozik. Ha arra jött az Udvaron, ahol én olykor a falat biztosítékkal használva lépegettem, mindig volt hozzám egy vidám szava, és magasba emelt, az égbe, ahova fel is

¹ Rákosi Mátyás (Ada, 1892. március 9. – Gorkij, Szovjetunió, 1971. február 5.) 1903-ig Rosenfeld Mátyás. 1945–56 között a Magyar Kommunista Párt, illetve a Magyar Dolgozók Pártja fő-, majd első titkára, 1952–53-ban a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke is.

dobált. Csodálni kezdtem őt. Hát még amikor megtudtam a lakóktól, a „pilóta” szó mit jelent, hogy Feri az égből jön, hogy aztán oda is menjen vissza. Élveztük egymás férfitársaságát a cérnahangú nők között. Jókedélyű volt a Feri és magabiztos. Láttam találkozni az én mindentudó nagyapámmal néha. Sándor a termetére nézve eltörpült a Pilóta mellett, aki mégis tisztelettudóan tüzet adott a cigarettájára és Sanyi bácsinak nevezte. Sőt, előre köszönt neki. Tréfálkozó viszonyban voltak, ami Feri részéről feltétlen rokonszenvet jelentett, az én ravasz, kereskedő nagyapám esetében már sosem lehetett tudni. Tudniillik valamikor – hallottam – Sándor azt mondta nagyanyámnak: „vigyázzál, Rózsí, mit mondasz ennek a parasztgyereknek”, és még a Rákosi nevét is hozzátette, ami azért nem volt pontosan érthető, mivelhogy akkor lefajított szavakat használt. Én pedig magamban a Pilóta pártjára álltam, nem a Sándoréra. Talán életemben először, azért is emlékszem erre egészen máig. Meg azért is, mert tisztában voltam azzal, ezt is kifigyeltem, hogy Róza sosem állna szóba Ferivel. Csak visszaköszönt neki a nagyanyám, aztán másfele nézett. Az Udvaron és bárhol máshol a piac környékén élő emberektől még suttogva sem hallottam a Rákosit említeni. Bizonyos bekapcsolt rádiókban olykor erősen felhangzott a név, aztán taps vagy áradó kórushangok, de az udvarbeli lakók a fülük botját sem mozdították, csak trécseltek, főztek vagy kártyáztak tovább, mintha mi sem történt volna. Rákosi nem közöttünk élt, hanem valahol fent az égben.

Engem sem érdekelt volna, meg sem emliteném Rákosi Mátyást, ha egyszer egy napfényes munkaszüneti nap reggelén – amikor a kinti piac standjai zárkóztottan és némán sorakoztak, sehol egy vevő, mert május 1-je, a munka ünnepe volt – nem kopogtatja meg a Pilóta a konyhánk nyitott ajtajának az üvegét fehér ingesen, sötétlő nadrágban és borotvált, vidámságtól fénylő

arccal. Én várakozva fel is álltam a sámliról, amikor harsányan beköszönt, Sándor pedig kijött a szobából. Róza csak felpillantott a főzésből, majd kavargatott tovább a spórhelten, mintha meg se hallaná a további beszédet. Az urára bízta a dolgot.

Mert Feri „elkért a Sanyi bácsitól, hogy elvihessen a felvonulásra” engem. Erre nagyapám szeme összeszűkülött egy pillanatra, láttam. Elvégre személyemben az ő egyik legnagyobb értékéről volt szó, aminek az ára meg nem saccolható. Majd hirtelen kitágulva ismét hatalmas lett az a barna, szellemes golyó, és örömmre Sándor belement az üzletbe. Természetszerűleg valami feltételt is szabott, hogy a Felvonulás végeztével mi legyen, hol és hogyan adjanak le engem, de az már nekem nem volt érdekes. Mert felrepültem és a Pilóta vállán landolva úsztam ki az Udvar kapuján, elhagytam a néptelen Piacot a fényben komorló becsukott standjaival.

Aztán már a Pilóta homlokához tapasztott kézzel kellett a vállán megkapaszkodnom, ugyanis ő egy égbeszökő zászlórudat markolva vonult fehér egyeninges pilótatársai szintén égbenyúló zászlós és nyílegyenes sorai között. A légügyi dolgozókkal meneteltem. Rengetegen voltak és fegyelmezetten izgatottak. Combommal éreztem a széles váll feszülését, hozzá induló bömbölt hangszórókból, arra nyomultunk, meg dalárdai hangokra, amik öblös férfimellekből és madártorkú, átszellemült asszonyok kórusából áradtak elő. Győzelmi biztonságba, a korszak elitjébe kerültem, a leghosszabb zászlórudak mértanilag begyakorolt rengetegébe, alattam ifjú legények, a pilóták kurjantották egymásnak: „na most, most figyelj, jól igazodj, nóta indul!”, mert odaadóak voltak, jótevő feletteseiket köszöntő bennfentesek a kibontott lobogók alatt vasmenetben lépést tartva. Érkezésünkre még az éneklések is hirtelen megszakadtak, és a hangszórókból egy érces férfihang kiemelten üdvözölte „pilótáinkat”, népünk

szeretetéről és büszkeségéről kiáltozott, mert akkor mi egy emelvény alá érkeztünk éppen.

Azon pedig ott volt Rákosi Mátyás. Egészen közelről láttam, nem is értettem, hogy kerülhettem annyira a közelébe. Ugyanis mindaddig sosem volt személy szerint jelen. Csakis szakrális távolságból, plakátokról, újságképekről, rádióból jelentkezett. Az Udvaron, a piacon, vagy bárhol máshol élő embertől nem hallottam említeni. Na jó, nagyapám egyszer tán a szájára vette, de a nagyanyám azt se tudta, vagy nem is akarta tudni, hogy kicsoda Rákosi. A felvonuló pilóták – ezek a meggyőző erejű és vidámságú emberek – ellenben hetykén bálványozták. Mert hiszen bálvány volt ő az emelvényen leemelt kalapját felmutatva nekünk, szívélyesen mosolygó, kissé ugyan tartózkodó, kerek fejű bálvány. A pilóták pedig, akik neki tulajdonították, hogy földhözragadt sorukból éig emelkedhettek, ütemesen éljenezték a nevét. Ő meg – a hatalmas Pilótáról hozzá emelkedve akár meg is csókolhattam volna, oly közelről láttam – kalapját fölénk tartva, de úgy, hogy el ne takarja vele az apás mosolyát, szabályosan lélegzett. A fülemmel hallottam, mivel egy levegőt szívtam vele, a harsogó lármában is lehetett hallani, hogy nyugodalmasan szuszogva mered ki a tarkopasz fej a párkány mögül, vagyis ő volt ott az egyetlen nyugodt személy a nekiindult áradatban. Meglepő volt közelről érezni azt a távolságtartást a roppant odaadásban. Mintha azt mondta volna: „avagy”. Apáskodó volt, mint akinek sok más dolga van. Rajta kívül még egy ilyen embert ismertem, Sándort, a nagyapámat. Ő szokta így hallgatni azokat, akik lelkesen ajánlgattak valami remek üzletet neki. És az óriási téren, amin felvonultunk, az egyik szélén a Rákosi volt a feje fölé emelt barna kalappal, a másikon Sándor várakozott, hogy hazavigyen engem. Kettejük között a gyerekiek derülátó tömeg, önfeledten együtt.

Nagyapám az előzetes megbeszélés szerint értem jött a térhez valami utcasarokra. Ott már a felbomlott sokadalom sietett haza ebédelni. Eldobálták a Felvonulás kellékeit, rakodók gyűjtötték teherautókra a zászlókat, plakátokat és maketteket, szalagok borították az aszfaltot. És ott várt engem Sándor zsebre vágott kézzel, szórakozott távolságtartással mosolyogva. A Pilóta leadott neki, ő kézen fogott, mentünk. A Pilóta eltűnt, még az Udvarról is, gondolom, megkapta a lakását.

Erről a témáról még kétszer ejtettünk szót Sándor meg én. Talán akkor, a Felvonulás után, a Teleki tér felé menet, talán máskor. Az első kérdésemre tudott válaszolni, a másodikra nem.

– Ki az a kizsákmányoló?

Erre tudott válaszolni.

– Én – mondta. – Mert én kereskedő vagyok.

A második ez volt:

– Ki az az Első Titkár?

Mert a hangszóróból azt is hallottam, hogy létezik ilyen, és hogy a Rákosi Mátyás az az.

– Meg ne tudd – mondta.

– De, te tudod?

– Én sem tudom.

Az Első Titkár megmaradt bennem mint tényező.

Truman,² az Amerikai Elnök volt a második felsőbb személy, akivel találkozhattam személyesen. Eleinte övele is plakátokon vagy vicclap karikatúrájaként, éles hangon rádióban emlegetve. Ám ez a Truman mindig sötét napszemüveget viselt. Senki máson nem láttam napszemüveget, csakis őrajta. Leginkább az

² *Harry S. Truman* (1884. május 8. – 1972. december 26.) az Amerikai Egyesült Államok 34. alelnöke és 33. elnöke (1945–1953). Franklin D. Rooseveltt utóda.

a róla sokfelé felbukkanó gúnyrajz ragadott meg, amin egy feltűrt ingujjú munkáskar nagy író toll hegyét dőfi bele a réműletében széttárt lábú Amerikai Elnökbe, úgy emeli magasba az akkor is napszemüveges Trumant, akinek még a neve is turhához hasonlított. Ugyanakkor innen-onnan az a vélemény alakult ki bennem, hogy Truman kémeket indít a mi hazánkba, ezért ébernek kell lenni. Többen is elmagyarázták nekem, hogy mi az a kém. Mindegyik magyarázatot értettem, és bár különfélék voltak, egyik sem cáfolta a másikat, de közülük az volt a legjobb, amelyik szerint még az állatok közt is van kém, amelyik másnak mutatja magát, mint ami, és úgy kémlel.

Akkor már különféle óvodákba kísérték engem, és gyakran váltakozó személyek, nagyszüleim emberei jöttek értem, úgy mehettem haza az Udvarra. Az egyik ilyen alkalommal találkoztam testi valójában az Amerikai Elnökkel, ezzel a veszélyesen napszemüveges bohóccal.

Akkori óvodám épülete egy nagy térnél állt, amit a Lujza utca kötött össze a Teleki térrel. Érdekesnek tartom itt megjegyezni, hogy találkozásaim az égből elémbé jött nagy hírű személyekkel mindig tágas terek környékén történtek meg. Aki aznap értem jött, az az ember, miután együttes erővel befűztük magas szárú cipőmet, kézen fogott, úgy mentünk le a lépcsőn egy vízszagú, hűvös kapualjba. Aztán ki a térre – talán akkor épp Kulich Gyula térnek hívták, bár lehet, hogy tévedek –, ott megint csak élénk napsütés fogadott, jobbra fordultunk, átkeltünk az utunkat keresztező Baross utcán. Eközben a Lujza utca sarkára lehetett látni.

Éppen senki nem járt arrafelé, csak egy magányos férfi állt ott a sarkon. Jobbra-balra nézegetett, mintha várakozna valakire. A két kezét hátul összekulcsolva tartotta, mintha valamit rejtegetett volna hátul. És sötétlő, nagy napszemüveget viselt csőrszerű orrán. Álltában enyhén mozgott előre és hátra, szórakozottságot

mutatott, márpedig feszültnék látszott. Vagy inkább idegesnek? Hátrafécsült haja fénylett feketén, világos nadrágia sárga színű, szokatlanul gazdag emberre valló cipőben végződött, azon ringatta önmagát. Nyilván Truman lehetett, elsősorban a számomra szokatlan napszemüveg miatt. Jó, de mit keres itt, a Lujza utcám sarkán, az én életemben, ami tapasztalhatóan valódi? Viselkedésében ismét az a kétértelműség, mint Rákosi esetében, az emelvényen. Ott is volt, meg nem is. De miért? Mialatt kísérem kezét fogva átkeltem az úttesten, a Baross utca aszfaltján, akkor jöttem rá, hogy Truman kémkedik. Azért jött ide, a Lujza utca sarkára, hogy próbára téve az éberséget, az általam ismert világban ő is körülnézzon. Nagyapám beosztottjára pillantva úgy láttam, hogy ő tudomást sem vesz a nyilvánvalón Trumanról. Vagy nem akar? Elhatároztam, nem fogom figyelmeztetni, pedig akkor az Elnök már fel és alá járkált a Lujza utca néptelen sarkán. Nem várhatott senkire, mivel biztosan tudtam, hogy titokban jött ide Amerikából, kijátszva még övéinek éberségét is, hogy személyesen, mint afféle kém győződjön meg itt a dolgokról. Nagyapám jutott az eszembe, hogy őt kéne a piacról hazaérkezve értesítenem Trumanról, ugyanakkor tudtam, hogy Sándor is kétértelmű, csak elütné a választ, kifigurázna, legjobb esetben cáfolná, amit most a saját szememmel látok. Róza pedig meg sem hallaná, ha neki számolnék be, tettetné, hogy azért burkolózik hallgatásba, mert ő ilyesfélékben nem érdekelt. Így maradtam négy szemközt még az Amerikai Elnökkel is, és amikor a Lujza utca emlékeztető sarkához érkeztünk, aznap kísérem – óvatosan? – a túlsó járdára vezetett, nem oda, ahol Truman kémkedett. Lépkedtünk tovább a Lujza utca járdáján, jöttek-mentek járókelők, autók és tán lovas kocsik, már nem emlékszem, mivel értelmetlenül és esetlegesen bukkantak elő, nem úgy, mint az a jelentőségteljes, vallásközi érzés, ami engem Truman láttán a saroknál elfogott.

Mert nem kémfrász volt az, hanem egy furcsa áhítat, hogy minden dolgok eredeténél vagyok én most tanú. Ott mentünk, és amikor hátrapillantottam, a Napszemüveg már ott sem volt, mintha előlem bújt volna el. Talán mindenki tudta, hogy ott járt. Mégis kussoltak? Kussoltam hát én is, nem volt kit értesítenem, bár fennállt az eshetőség, hogy a hozzám tartozókkal együtt vagyok cinkos, talán ők is tudnak arról, amiről én. Hogy itt van a Kém. Néhány napig gyanakodva méregettem nagyapámékat, utalásokat kerestem a viselkedésükben.

Ez volt esetem az Amerikai Elnökkel, de előbb még Rákosi-val, az Első Titkárral. Harmadikként a Második Első Titkár, neve szerint Kádár János³ követte őket az égből hozzám leszállt lények sorában. De akkor már hatodik elemista voltam.

A Cukor utcába jártam iskolába villamossal, hetente egyszer nagy rajztáblát is cipelve az aktatáskám mellett. Abban az iskolában ötödik elemitől egészen a gimnáziumi érettségig nyüzsgtek a korosztályok, olyan hatalmas épület volt. Csupa fiú. Közöttük én akkor nemileg még éretlennek számítottam, és felnéztem a mély hangú negyedikesekre, akik nagyszünetben a felsőbb emeletről az egyenköpenyűkön karszalaggal jöttek le párban folyosóügyelökként az elemistákat ellenőrizni. Szigorúan csakis egymással beszélgetve, arcukon szőrszálakkal vonultak az ordítózva gomolygó egyenköpenyes, alacsony tömegben, aminek tagja voltam, és legfeljebb egy-egy taslit osztogattak nekünk.

³ Kádár János (Fiume, 1912. május 26. – Budapest, 1989. július 6.) Csermanek néven született. Magyar kommunista politikus. 1948 és 1950 között belügyminiszter. 1952 és 1954 között egy koncepciós pert követően börtönbe zárták. Az 1956-os forradalom alatt részt vett Nagy Imre kormányában, de november 4-én átállt a szovjetekhez, akik a visszaállított kommunista diktatúra vezetőjévé tették. 1956 novembere és 1988 májusa között az MSZMP első titkáráként Magyarország első embere. Kétszer volt miniszterelnök.

Egyszer a padtársam hatodik elemiben felajánlotta, hogy szívesen hazakísérne tanítás után. Zavartan viselkedett, egy darabig kerülgette a témát, majd a villamosról leszállva ez az amúgy hallgatag fiú hirtelen belekezdett. Hogy ő az apja íróasztalának az egyik fiókjában talált bizonyos fényképeket, és most nem tudja, mihez kellene kezdeni velük. Hozott mutatóba kettőt, megmutatná, beszéljük meg, mi legyen. Jó? Jó. Erre körülnézett a Népszínház utca gyér forgalmában, majd az egyenköpenye zsebéből titkon a kezembe adta a két képet. Fekete-fehér fotók voltak. Az egyikén egy meztelen nő feküdt hanyatt, a beállítás szerint különös tekintettel a „pinájára”, a másik páros felvétel volt, a férfi ült, a nője meg állt, úgy „keféltek”, közben egymásba mélyesztették a tekintetüket is. És mosolyogtak egymásra közben.

Padtársam megismételte a kérdést: mihez kezdjünk velük, ugyanis az apja fiókjában még rengeteg ilyen van. Teljesen tanácstalan volt. Én pedig – talán mert a Teleki téren, a piacon ismertem meg a felnőttek világát – mondtam, hogy el kéne adni a gimnazistáknak, a negyedikeseknek, hozzon még hazulról ilyeneket. A szóló felvételeket egy forintért, a párosokat kettőért árusítanánk, és azzal meg lesz részünkről oldva a kérdés. Padtársam láthatóan megkönnyebbült a felvetéstől.

Járt velünk egy fiú, akinek a bátyja akkor épp érettségire készült, őt is bevontuk, hogy közvetítsen köztünk és a negyedikesek közt, padtársam pedig hozott egy újabb adag fotót. De épp-hogy beindult volna az üzlet, valahogyan lebuktunk. Már nem emlékszem, hogyan, a lényeg, hogy az akkori osztályfőnököm, akinek Ficere volt a ragadványneve a diákok közt a Cukor utcában, egyszer csak kivitt magával a folyosóra az osztályteremből.

Fölém magasodott az üres folyosón fehér köpenyben, vastag szemüvegének lencséjéről szemembe szúrt a fény. Az ilyesfajta hatásokra mindig is érzékeny volt az én kék színű szemem.

– Úgy tudom, nálad is van két darab pornográf fotó, kisfiacs-kám – mondta nekem Ficere. – Beszéltem édesapáddal, ő mondta, hogy magadnál tartod, add ide, én gyűjtöm be ezeket, mert töletek, az én osztályomból indult ki ez az egész. Világos?

Honnan vette a nevelőapám, hogy ezek nálam vannak? Nem tudhatta. Én viszont tudtam, hogy Ficere és a nevelőapám félszavakból is érthetik egymást, mivel mindketten vallásos, erkölcsös és keresztény férfiak.

Átadtam neki a két pornográf képet. Rájuk pillantott, az egyiket zsebre vágta Ficere.

– Kivitted magaddal ezeket a vécére?

– Nem – állítottam.

Felelte a jobb kezét, benne a páros képpel.

– Arra nem gondoltál, mikor ezt nézegetted, hogy édesapád és édesanyád ugyanezt csinálták, hogy te megszülethess? Hogy ez egy szentség?

– Mi?

– A nemiség, fiam. Az. Szentség.

Erre pofon vágott Ficere az üres folyosón. Súlyozott pofon volt, erős, de nem nagyon. Ebből arra lehetett következtetni, hivatalból haragszik, de amögött van egy másik vonulat is. Akkor már tudtam, a felnőttek lényegében egymással cseleznek, még akkor is, amikor mi vagyunk a tét. Egy évvel azelőtt még fegyveres harcok voltak Budapest utcáin ugyanis. Meg találkoztam én Rákossal és Trumannal is idejekorán. Ráadásul voltak ismereteim az első világháborús frontok végső káoszáról Sándor révén, hozzá még a két háború közötti, majd a másodikat követő üzletekről, hiszen nagyapám a rabló orosz katonákkal való feketézéseiről is beszámolt nekem.

És találkoztam én Ficerével ötödikesként előző évben a Kossuth téren, a Parlamentnél rengeteg hullá között, amiről aztán sosem

váltottunk szót egymással, és most itt állunk az iskola folyosóján, és nekem összeállt a kép a pofonja után, hogy Ficere nyilván nincs jóban az új igazgatóval, és Temesi, az új igazgató háta mögött akarja most Ficere a pornográf képek bűnügyét lebonyolítani, nehogy Temesi abból botrányt csinálva tisztogatást kezdeményezhessen a régi tanári karban, tekintettel a nemrég leverett forradalom utáni újabb megtorló intézkedésekre, tehát Ficere most minket véd önmagával és a régi tanári karral együtt. Ha őrajta múlik, a fényképügyből még intő sem lesz – ezt igazolta az iménti súlyozott pofon. És az is, amit Ficere azután mondott:

– De beszéltem a padtársad apjával is, és megmondtam neki a véleményemet, hogy micsoda disznóságokat őrizget a fiókjában. Mindennek ő az oka. Világos? Legyen övé a szégyen. Te pedig egy szót se szólj senkinek erről az egészlől. Hallod?

Azzal elment, én pedig visszamehettem a tanórára, amiről ő előzőleg mint osztályfőnök kihívott egy szóra.

A Kossuth téri találkozásunkról már megint nem beszélt velem. Ezután sem. Végeredményben soha. Pedig nagyon vártam, hogy a közös titkunkról egyszer, mi, ketten... De minden csak közvetve jutott el hozzám, még az is, ami szembesülés volt, hogy egyszer a hullákkal, elesett sebesültekkel teli Kossuth téren együtt voltunk Ficerével mi ketten még a pornográf pofon előtt. Egy évvel azelőtt. Ezt én titkos szövetségnek tartottam, férfias összetartozásnak. Csakhogy Ficere elzárkózott tőlem. Nem akarta magához engedni a félénk jeleimet, még csak zavarba se jött tőlük. Levegőnek nézett engem. Mindegyik feleletemre négyest adott, mert az volt a legkevésbé feltűnő osztályzat, még akkor is, ha bűn rossznak mutatkoztam feleléskor nála. Óráin mindhiába jelentkeztem. Végül lemondtam Ficeréről, ha már ő is rólam, pedig az, ami közöttünk volt, az akkor vérszövetségnek indult szerintem.

Egy évvel a pornográf pofon előtt én tízéves voltam, ötödikes tanulóként kezdtem járni a Cukor utcai iskolába. Osztályfőnököm egy földrajztanár lett, akinek Ficere volt a ragadványneve a diákok nyelvén. Az évnnyitó ünnepség után, alig értünk fel az első emeleti osztályterembe, máris szóba állt velem. Ő kezdte el. Fehér köpenyben, osztálykönyvvel, térképpálcával a hóna alatt érkezett mindig, és erős hangjával, átható figyelmével egyszerre mindhárom padosor fölé tudott magasodni.

Nevelőapám hitetlenkedve kérdezte egyszer tőlem a szülői értekezletről jövet, vajon mivel szédítettem el ezt a szigorúnak látszó férfit, hogy az, a többi szülőtől félrevonva őt, magyarázatot kérjen az én különös képességeimre. „Nem is tudtam, mit mondjak neki” – mondta nevelőapám megrovólag.

Ficere volt az első ilyen tanárom nekem, nem is csoda, hogy zavarba hozott engem is. Sokszor vitte kirándulni az osztályát, olyankor többek között furcsa énekeket tanított be nekünk. Egyszer-kétszer utcán is összeakadtam Ficerével, szerencsére rajtam volt az egyensapka. Ilyenkor úgy köszöntem neki, ahogyan az iskolafolyosón a Cukor utcában: „Jó napot kívánok, tanár úr, kérem.” Ő szintén szabályos volt. „Szervusz, fiam” – és mentünk tovább eltérő irányainkba.

1956. október 23-án nevelőapám azzal érkezett haza, hogy nagy tüntetés van az utcákon, ordítanak az emberek, aminek ügyis az lesz a vége, hogy közéjük fognak löni. Estére lett igaza, akkor kezdtek lövöldözni a városban. A rádióban kijárási tilalmat rendeltek el, másnap nem mentem iskolába, a boltok is zárva tartottak. Mivelhogy nevelőapám sebészorvos volt, azon töprengtet, azért telefonálgatott, hogy bemenjen-e sebesülteket operálni a kórházba, én pedig alacsony lázzal ágyba kerültem, anyám vette át a család vezetését, és a szomszédokkal tanácskozott az élelmiszer gondokról. Néhány család átjött hozzánk, mindegyik

lakó újfajta figyelmességgel fordult a másik felé, fesztelen udvariassággal, én pedig az ágyban olvastam egy vastag könyvet azalatt. Jól éreztük magunkat. Még a mi lakásunk levegőjét belélegezve is lehetett érezni, hogy az részegítő. Egyedül a nevelőapám tépelődött a megváltozott világban.

A harmadik napon, 25-én szintén sütött az októberi furán sárga nap, rá az érdekessé változott városra. A rádióban bemondták, hogy a kijárási tilalomnak vége, lehetett menni vásárolni, egyben körülnézni, mi az új helyzet. A lázam is lement, gondoltam, a Thaly Kálmán utca 12. második emeletéről én is lemehelek, ha másként nem, szülői felügyelettel. Nem volt szükség téliekabátra, a szüleim már készülődtek is az expedícióra, amikor kiderült, nekem itthon kell maradnom. Szigorúan kikötötték. Tudtam, övelük sosem érdemes vitatkozni, kettesben, nélkülem szokták meghozni a rám vonatkozó döntéseiket, és, ahogy nevelőapám szokta volt mondani, „ő nem csinál segget a szájából”, belenyugodtam, jó, maradok itthon olvasni. A kulcsomat is elvették, és gondosan rám zárták a bejárati ajtót.

Tán még fel sem vettem a könyvet, amikor megszólalt a telefon, és az egyik osztálytársam, Rácz Péter jelentkezett. Ő a Parlamenthez vezető Alkotmány utcában lakott, néhányszor jártam is a lakásukban, jókedvű szülei voltak és egy hisztis húga, ami nem volt baj, mert az is mulatságos volt és fesztelen. Rácz Péter telefonon hívott – már benne jártunk a délelőttben –, hogy találkozzunk a Nyugati pályaudvarnál, mert reggel óta nagy rumli van a környékükön, hatalmas tüntetés a Parlament előtt, orosz tankokra mászott fel a tömeg, ott ölelgetik a ruszkit, merthogy kitört a béke. Azt hiszem, nem értesítettem Rácz Pétert a bezártságomról, de hát mit is számított volna az neki. Ami ezután következett, hézagosan maradt meg nekem. Nyomtalan törlődtek bizonyos részek, mások meg máig ijesztő élességgel maradtak

bennem, például a folyamőrök sapkája, vagy egy cigarettázó szomszéd arckifejezése.

– Máris indulok – mondtam Rácz Péternek. Letettem a telefont, kimentem az előszobába. Ott fél lábbal ráálltam a bezárt ajtó kilincsére és felhúztam magam, mert egy felső ablak is volt ott. Azt kinyitottam, átmásztam rajta, aztán már könnyebben ment minden, mert az ajtó két hosszúkás ablaka előtt egy kovácsoltvas rács, mint egy létra, segítette a lábamat, még a fenti ablakot is vissza tudtam hajtani valamennyire, olyan jó támaszom volt, aztán már gyerekjáték volt nekem leereszkedni a gangra. A körfolyosónk derékszögű volt a második emeleten. A mi lakásunk a hosszabbik oldal végén helyezkedett el, és amikor a körre leérkeztem, az egyik túlsó szomszédot pillantottam meg. A korlátra könyökölve cigarettázott a lakása előtt, és, látva szökésemet, csak mosolyogva megfenyegetett a mutatójával. Nem is szólt rám. Azokban a napokban a felnőttek cinkosai voltak még a gyerekeknek is, olyan volt a levegő, hogy hatalmasra tágult minden. Igen, az újult levegő kiáradt még az emberekből is.

Azt hiszem, jártak a villamosok, azért találkozhattam rövidesen Rácz Péterrel a pályaudvar előtt. Megöleltük egymást, ami szintén egyedülálló esemény volt. Bementünk onnan az Alkotmány utcába. Itt rengeteg ember járt, egyik felük a Parlament irányába tartott, ahogyan mi, sokan szemből áradtak, az előbbieket kérdezték, mi van, az utóbbiak meg mondták, hogy á, nem lesz itt semmi, már régóta ugyanaz van, de a mieink nem hallgattak rájuk, tartottunk tovább. Folyamőrök próbáltak feltartóztatni minket, az egyensapkájukra rá volt írva, hogy FOLYAMŐRSÉG. „Ne tessék arra menni” – próbálkoztak tisztelettel, mivel ezt az utasítást kapták, de hát senki sem hallgatott rájuk. Hülyének nézték szerencsétleneket.

Aztán egyszer csak elkezdődött. A téren kitört a tüzelés, sorozatok, egyes lövések, elhajított gránátok robbantak, sikoltozás, ordítózás.

Rácz Péterék lakásában találtam magam. Mintha egy zsúron lettem volna, a szülők aprósüteménnyel kínálgattak meg szódavízzel, Rácz Péter húga meg duzzogott, mintha ott sem akart volna lenni, és egy nagy masni volt a feje tetején. Nagyító látással néztem körül, összefüggéstelenül múlt az idő. Ráczék mondták, hogy a Kossuth téren mészárolják a tömeget, találgatták, melyik tetőről meg honnan többfelől. Füleltek, egyébként jólnevelten viselkedtünk, mint egy zsúron.

Mondtam, hát én akkor megyek is haza, mert már várnak, az Alkotmány utcát úgysem lövik. Telefonáljunk hozzánk – ajánlották, én meg tiltakoztam, de visszafogottan. A tüzelés olykor szünetelt, majd annál nagyobb erővel kezdődött megint.

Felálltam. Kezicsókolom. Hát akkor köszönök mindent. Üdvözölték a szüleimet vagy nem, mindenesetre elengedtek, de nem kísért ki senki, arra emlékszem, mert az volt az egyetlen, ami eltért egy szabályos vendéglátástól.

Lementem az utcára. Ott nem balra indultam el, hanem jobbra, a tér, a Parlament felé. Akkor épp hosszú csönd támadt, talán azért. Volt még valami más megfontolás is ebben, de az már nem lehet magyarázat arra, hogy hamarosan kijutottam a Kossuth térre, és ott az Alkotmány utca torkolatától rézsút bal felé, valami túlsó állványok irányába, talán a Rákóczi-szobor érintésével. Mentem a téren fekvő számtalan testet kerülgetve.

Akik lőttek, éppen már elmentek, a mentőautók még nem érkeztek meg, két esemény közti süket csöndbe szorítva, erőlködve jártam. Sütött a nap, embermagasságú ködcsíkok lebegtek a Kossuth tér fölött, mintegy a holtak utolsó kieresztett lelkei.

Többségükben csoportosan heverték, de voltak ott egyesével is. Félúton járhattam elfelejtett célom, az állványos telek vagy épület felé, amikor kiderült, félig-meddig élő sebesültek is vannak köztük. Szóltgattak valakiket. Félttem, valamelyik megragadja a bokámat, olyan közel haladtam el némelyik élő vagy halott mellett. Igyekeztem a tekintetemet középmagasságban tartani.

Mintha egy női hang azt sóhajtozta volna a földről, hogy mit keresel itt, kisfiú, menj már innen. Lehet, hogy más holdkóros is járkált a Kossuth téren, de én a rögzült látásommal csak egyet láttam meg közülük. Magas, peckes férfialak, láthatólag hozzám hasonló állapotban. Csak némileg kellett változtatnom az irányon, hogy őfeléje tartsak. Aztán felismertem, Ficere volt az, térdnadrágban, bakancsban, mint egy turista. A közelébe kerülve annyira megkönnyebbültem, hogy épp a megfelelő távolságból, fegyelmezett hangon tudtam köszönni neki. „Jó napot kívánok, tanár úr, kérem.” Csak egyetlen pillanatra, annyi időre tért magához, míg felismert. „Szervusz, fiam” – mondta szabványosan, és ment is tovább a hátam mögé, ahová én nem mertem utána nézni. Én is folytattam az utamat, de erőtlen térdrel.

Hazaérkeztem a Thaly Kálmán utca 12.-be. Csöngettem az ajtónkon, senki sem volt otthon. Gyakorlottan visszamásztam, még a felső ablakot is lezártam, aztán ráestem az előszobára, de nem lett semmi bajom, ugyanis én éltem. Könyvvel a kezemben találtak, amikor hazajöttek. Fel voltak dobódva, a Parlament előtt történekekről mit sem tudtak, mert akkor szóba hozták volna. Én is hallgattam. Nem kérdeztem, mi van a városban, ők pedig egymásnak magyarázgatták a helyzetet.

Ficere is hallgatott nekem, amikor ismét elkezdődött a tanítás a Cukor utcában. Bejött az első órára mint osztályfőnök osztálykönyvvel, térképpálcával, mi felálltunk, végignézt rajtunk. Rajtam átsiklott a tekintete, amiből megértettem, hogy köztünk

mindennek vége. Talán majd az óra végén. Kérdezte az osztályt, kinek a családjában vagy ismerősi körében történt valami tragikus esemény. Egyesek mondták. Aztán semmi. Óra végén minden további nélkül a dolgára sietett Ficere. Ezután bármikor feleltem és bárhogyan, négyest kaptam tőle. De félévente ha egyszer feleltetett. Hiába is jelentkeztem neki, így hát később már nem is jelentkeztem. Nem jelentkeztem nála. És az egyéb kapcsolatok is a szemem láttára változtak meg. A régi szabályok értelmetlenek lettek, bármi kötelek, mint a szaporodás, az ápolás, a szerető kötelesség felbomlott. Felteszem, ebben a tapasztalatomban a növekedéssel járó szemléletváltás is szerepet játszott. Meg szerepet játszhatott a Cukor utcai iskola zegzugos épülete is, amikor megtudtam, hogy Kádár János ide járt elemibe.

Ezt a Kádár Jánost rengetegszer emlegették a forradalom után. Akkor ő lett a mesebeli. Eleinte lenézés vette körül. „Egy forint a forró lángos, Le van szarva Kádár János.” Később csend ereszkedett köré, mint egy felsőbb erő. Az engem nevelő házaspár egyre-másra pusmogott, hogy októberben mi volt, de a Kossuth térről nem is tudtak. Mások sem, Ficerével együtt.

Én egy Kálmánka nevű osztálytársammal szövetkeztem akkoriban, mert ő olyan volt, mint egy jól értesült felnőtt. Mindenről tudott, olyan társaság járt hozzájuk, akik engedték, hogy közéjük üljön.

Azt mondja nekem Kálmánka egyszer csak az első emeleten az elemisták nagyszüneti rajcsúrájában az egyik ablakmélyedésben: „A Cukor utcába, ide, ebbe az iskolába járt, itt volt elemista a Kádár János.” És hozzáteszi, hogy még a második világháború előtt; ugyanis az anyja Kádárnak házmesternő volt itt, a Városház utcában, megmutatja nekem, ha akarom, hogy melyik épületben. Én meg kinézek az ablakmélyedésből a lármás folyosóra. „Ide? A Kádár? És az elemistáknak akkor is az első emeleten

voltak az osztálytermeik?” Kálmánka mondja, hogy naná, de a Kádár sokat lógott, olyan nagy iskolakerülő volt, hogy szegény anyja gyakran idejött a tanítás végén a kapuhoz, amin utolsó óra után mi is ki szoktunk jönni, hogy hazamenjünk, és ott az az asszony kérdezgetni szokta a fia osztálytársait, hogy volt-e az ő Jánosa aznap iskolában, annyira aggódott az a nő. Snúrozni járt a Kádár iskola helyett.

– Akkor biztos kapott pofont eleget – mondom, és egészen másnak látom a folyosót, mint addig, meg az egész iskola is megváltozik nekem. A lelki szemeim előtt.

De többet is mond Kálmánka. Hogy a tény, hogy az új Első Titkár a Cukor utcába járt, kiemeli a többi közül a mi iskolánkat, ha eddig nem vettem volna észre.

– Azért van az új igazgató? – kérdem.

– És sorra rugdossák ki a régi tanárokat. A Ficere is be van szarva, ha eddig nem vetted volna észre. Ami nagy szó.

Még Kálmánka sem tudta, hogy én is ott voltam a Kossuth téren, talán azt se tudta, hogy ott egyáltalán mi volt, hiszen az volt az egyetlen, amiről senki sem beszélt, a Legnagyobb Titok, a Szentséges Borzadály, mert abból lehetett megtudni, hogy lényegében a gyilkosok idejében tárgyalunk az ablakmélyedésben, Kálmánka meg én. Jó volt tudni. Azért tudtam én dekára felmérni a Ficerétől kapott pornográf pofon súlyát: erőteljes volt, de csak annyira, hogy ne fájjon. Pontos volt. Azóta is Ficere neveltje vagyok, és senki másé, pedig Ficere néhány nap múlva egyetlen szó nélkül eltűnt az iskolából.

AMERIKA
utca

SZOBOT
ZÖLDSÉGES

1918
ADAM

CONNECT NOT CUT
IN CONNECTICUT!
SHORT CUT FROM COUNTRY
TO THE CITY.

Háy János

CONNECT NOT CUT

A férfi azt mondta, hogy csak Szobig kell elmenni, mert onét már minden meg van szervezve, átmennek a Dunán, és várja őket egy kocsi. Milyen kocsi, kérdezte a nő. Most ez lényeges kérdés, kérdezte a férfi. Kocsi. A gyerek miatt, mondta a nő. A gyerek úgysem tudja, milyen kocsi, mondta a férfi, meg hogy Dorogon át mennek majd, az a legbiztonságosabb. Ott mennek mások is. Nem kerül sokba. Mennyi, kérdezte a nő. Az megvan, mondta a férfi. Nem csak annyi van, amennyi van, kérdezte a nő. Most ezt hagyjuk, van még. Te külön is teszel el pénzt? Csak néha, amikor volt valami plusz. Az építőiparban dolgozott Pesten, és néha délutánokon elmentek besegíteni egy-egy házhoz, azt a pénzt mindig félretette. Jól jöhet még, amikor majd nem pluszmunkára megy, hanem mondjuk fel a várba a fiatal kollégákkal, na jó, meg kolléganőkkal, mert sokan dolgoztak ott, meg is értették egymást, mind vidékről jöttek, hogy majd a család is feljön, ha egyszer, de a család legtöbbször maradt, mert nem akarta lecserélni a kertet, meg az állatokat, s a falunyi rokonságot ötven négyzetméteres lakásra, buszokra és ismeretlen emberekre. A gyerek még kicsi, mondta a nő. Alig volt három hónapos. S hogy egy anya ezt nem vállalhatja. Épp hogy ezt kell vállalnia, mondta a férfi. Mert neki is jó lesz ott, ott mindenkinek jó, nem csak azoknak, akiknek jó. A nő nem értette, kinek, de nem kérdezett. Honnét tudod, hogy ezt kell csinálni, kérdezte, a férfi meg mondta, hogy a Szunyog Petya mondta, mert ő is megy velük. A Petya? Igen. Miért? A Petya orvosira járt Pesten és belekeveredett a dolgokba. Neki mennie kell, mondta a nő. Nekünk is, mondta a férfi. Mi lesz a szüleimmel, kérdezte a nő. Majd kiutazzatjuk őket is, jó lesz nekik is ott. És a tieid, kérdezte. A férfi utálta az apját, mert örökösen ivott, és bántalmazta az anyját. Néha odament és elkapta a kezét, ahogyan ütni akart az anyjára, az apa nem vette észre, hogy bejön a konyhába, mert

részeg volt. Kitöröm, mondta a férfi, az apa csak nézett rá üveges szemekkel, aztán az anyára, akit vétkesnek érzett az életéért, miatta van minden, de nem tudta megfogalmazni, mi az a minden, csak hajtogatta, aztán elkezdett sírni, hogy mennyire rossz lett minden. Jobb messze tőlük, mert még a végén börtön lesz, mondta a férfi.

Másnap hajnalban indultak. A Petya Szobig is megszervezte az utat. Olyan gyorsan kell eldönteni egy életet, amilyen gyorsan nem is lehet dönteni. Nem is ők döntöttek, csak a dolgok döntöttek helyettük, vagy kicsit a Szunyog Petya is. Öcsi, mondta a Petya, mert Öcsinek hívták a férfit, nektek is az lesz a legjobb, itt nincs jövő, ott meg minden lesz és a Marika is ezt fogja gondolni, ismerem. Bécs mellett voltak pár hónapig egy táborban, aztán lehetőség nyílt, hogy Amerika. A Petya miatt, mert számított, hogy kicsit tudott németül meg angolul, s hogy három évet már járt az orvosira. Nektek is az lesz a legjobb, mondta, nem igaz, Marika? A nő a gyereket altatta, tele volt az orra, óránként ébredt, szinte végig beteg volt, tél volt és hideg, már az úton megfázott, mert mínuszokban egy ponyvás teherkocsin ki tudna elég meleget adni egy kisgyereknek. A nő már akkor hajnalban megbánta, hogy belement. Abban a pillanatban, amikor elhagyták a sötétben alig kivehető házakat. Így látom utoljára a szülőhelyemet, ilyenekre gondolt, s hogy fogom-e még valaha. A férfi mondta, hogy lehet szabályozni, hogy mire gondoljon az ember, s az a biztos bukás, ha arra gondol, ami volt, csak arra lehet, ami lesz. Másnap indultak. Rengeteg magyar volt a hajón, mind olyanok, mint ők, fiatal munkások és egyetemisták, félig vagy negyedig elvégzett egyetemekkel a hátuk mögött, pár év munkaviszony egy gyárban. Csak arra, ami lesz, mondta a nőnek.

Nem tudni, hogy kinek volt az ötlete a menekültek közül, de az volt eldöntve, hogy persze New York és East Side, ott van

a legtöbb magyar, ott maradnak, esetleg Connecticut, ott is van már egy városnyi magyar, még a korábbi menekültek közül. Aztán amikor a hely megvolt, nyomorúságos kicsi Lower East Side-i lakás, megint csak nem tudni, kinek az ötlete volt, lehet az is, hogy mindent együtt találtak ki, mert nem volt olyan akkor, hogy külön, hogy menjenek építkezésekre. A háború után voltak tíz évvel, minden beindult, növekedett a gazdaság, mintha egy vödör műtrágyát löktek volna alá, és annyi munkáskézre volt szükség, amennyi épp nem volt, és ők előnyben voltak a keletiekkel és dél-amerikaiakkal szemben, mert azoknak persze nem volt semmi szaktudásuk. Így indult, hogy megkeresték az alapösszeget az építkezésen, volt állás, adtak kölcsönt a bankok és fillérekért vettek lerobbant házat Queensben, Bronxban, aztán a haverokkal felújították, mindenre volt szakember, és akkor el lehetett adni, hogy egy annál is jobb házat vegyenek, végül ki lehetett egy kis extraprofitot venni a sorozatos adásvételből. Mindig dolgoztak, hétközben a munkahelyen, hétvégén a házaikon. Egy nap, már negyedik éve voltak kint, azt mondta a férfi, hogy most már lehet váltani, lehet másképp élni, s valamit mondott az új vállalkozásról, az asszony visszakérdezett, hogy akkor mi lesz a biztonságos havi bevétellel, a férfi erre azt mondta, az meglesz, nem kell félni, meg lehet egy újabb gyerek is. Jó lesz egy kistestvér, nem, ezt már a kisfiúnak mondta, aki négyéves volt, és nem gondolta, hogy jó lenne egy kistestvér, neki épp elegendő volt így hárman. Az jó lesz, mondta az anya.

Mit csinálnánk most otthon, mondta a nőnek, az meg visszakérdezett, hogy mit? Mindenünket elvesztenénk, hallottam a rádióban, hogy az van most, a földek a térszben, ott dolgoznánk mind a ketten szarért-húgyért, mert pénzt nem adnak, és hiába dolgozol többet, nem lesz több, mert nem adnak. Gyerek sem azért születne, mert akarnánk, hanem véletlen, mondta, mert

a nő már terhes volt a másodikkal. A nő nem szólt semmit, valamit a gyerekeknek, hogy vidd be a szobába. Nem mondta, hogy inkább lenne most ott, abban a helyzetben, amikor elszednek mindent. Bemenni a térszbe azokkal az emberekkel, akiket ismer, élni azt az életet, amit élnek, beszélni azon a nyelven, amit megért, és amit megértene. Nem szólsz semmit, kérdezte a férfi, s hogy a nő mindig is olyan volt, hogy nem akarta, hogy jobb legyen, csak azt akarta, hogy semmi ne változzon, holott változnia kell a dolgoknak ahhoz, hogy jobb legyen, és nem érti meg, mennyire kéne neki az, hogy támasz, hogy ebben a neki is idegen világban vigye valamire, mert mit mondanak akkor otthon, ha semmire? Akkor miért jöttek ki? Nem kellett volna. Mit, kérdezte a férfi. Kijönni, és akkor az se lenne, hogy mit mondanak. De kijöttünk, mondta a férfi, aztán azt már csak magában, hogy egyedül kell, amit akarok, egyedül kell, mert nem áll mellette senki, legfeljebb a haverok, akiknek ő is segít és visszasegítenek, így van kitalálva.

A férfi elment egy emberhez, aki magyar volt, hogy van az a pénze, ami van, s hogy akkor létrehozná azt a kis szállítócéget, ami egyelőre csak egy motoros tricikliből állt, kis platni hátul, hogy abban fog friss zöldséget szállítani a városba, már megvannak az emberek, hogy kiknek és hogy honnét. Beszélt ezzel az emberrel, akinek megvoltak a papírjai ahhoz, hogy hivatalosan is megcsinálja azt, amit kell, Connect not cut, ez lett a cég neve, merthogy ez az egész tulajdonképpen New York Cityt és Connecticutot köti össze, a falut és a várost, nagyon tetszett neki a név. Fel is festette a motoros triciklire, hogy Connect not cut in Connecticut! Short cut from country to the city. A kicsi cég egyre csak növekedett. Magyarországról jött pénztelen disszidenseket alkalmazott, fillérékért elvállalták a munkát, kellett valamit dolgozniuk, s ha továbbálltak, jöttek másíkok. Ehhez nem kellett

tudás, akár egy politikai menedékkérő is elvállalta. Jogsí, meg néhány közös menet a tulajjal, és már tudták az útvonalat. Amikor otthon épp a technikumot végezte volna el, hogy vezető állásba kerüljön a térszben, ahol a földjei is voltak, ahová a lovai kerültek, ahová őket is behajtották volna, mint a rabszolgákat, akkor neki már egy jól működő vállalkozása volt, New York és Brunswick székhellyel. Most lennék legfeljebb raktáros, mondta az asszonynak, pakolhatnám a melósokkal a búzászsákokat, mindig hullafáradt lennék és bolhát vinnék haza a raktárból. Rossz belegondolni, mondta az asszonynak, hogy ez történt volna, ha maradok, s a gyerekek, milyen iskolába jártak volna, mert közben meglett a második gyerek is, aki korábban ígérve volt. A helyi általánosba, és borítékolva lett volna számukra a rossz jövő. Vannak, akik továbbtanulnak, mondta az asszony, az unokatestvérem is, mondta, hogy írta a nagynénje. De a mieink biztos nem, mondta a férfi, s felsorolta, milyen iskolákat nem végeznének el azok a vidéki magyar gyerekek. Nem járnának középiskolába, mondta, a fővárosban pláne nem, és nem kerülnének be az egyetemre, a nagyobb a műszakira, a kisebb valami tanári szakra. Á, ez lehetetlen, mondta mindig, Budweisert ivott, az hasonlított neki nagyon az otthoni sörre, néha Samuel Adamsot. Meg lenne pecsételve a sorsuk, nem úgy lenne, mint most, hogy az egyik gyerek egy műszaki főiskolán tanulhat tervezést, a másik pedig a Columbián irodalomelméletet. Nem, az a sors csak nehézség lenne, mondta később, egy New York-i kórházban, a hetvenes évek végén, amikor kiderült egy rutinműtét alkalmával, hogy nem működnek a veséi. Ha otthon maradok, meg lett volna pecsételve a sorsom, mert otthon se donor, se művesekezelés, legfeljebb orosz gépekkel, nevetett, amelyikek korábban biztos tankok voltak, vagy atomerőművek. Nem így van, Marika, mondta, és megmarkolta a nő kezét, ami az öleben

volt összekulcsolva. A nő is nevetett, könnyebb volt nevetni, mint arra gondolni, hogy mi lesz, ha ez az otthon végzetes betegség Amerikában is végzetes. Nem, mondta magában, amikor nevetett, ez nem is végzetes, bármeddig el lehet élni vele, legalábbis itt Amerikában, főleg annak, aki rendesen fizette a biztosítást, és ők rendesen fizették. A férfi hetente kétszer, aztán háromszor járt be a műveseközpontba, amíg a vérét tisztították, elolvasta az újságokat meg átnézte a cégadatokat. Szerette volna, ha a gyerekek, legalább az egyik, átveszi a céget, de erre nem mutatott egyik sem hajlandóságot, úgyhogy kapóra jött az a nagyvállalat, amelyik úgy döntött, felvásárolja ezeket a kisebb szállító- és beszerzőcégeket, a piaccal együtt. Nagyban olcsóbb minden, mondták a tulajdonosoknak, s ha akadékoskodnak, akkor el fogják veszíteni mindenüket, mert senki nem bírja majd a versenyt ilyen tőkeerős cégekkel szemben. A férfit aztán alkalmazták is, volt egy magyar a nagy cégnél, vagyis egy magyarnak a gyereke, olyané, akivel együtt jöttek annak idején, s pár szót váltottak magyarul, apuék jól vannak, ilyesmit, aztán angolul a céggel kapcsolatos dolgokat. Jól jött nyugdíj előtt egy biztonságos fizetés, a vásárlási áron túl, ráadásul maga oszthatta be a munkaidejét, nem volt érdekes, hogynégyórabetente,akkormárháromszoraművesecentrumban. Egyik kezelés alatt olvasta az otthoni híreket. Úgy volt vele, csak akkor megy haza, ha változnak a dolgok, s most változtak, nem lehetett azt mondani, hogy nem megyek, mert, holott nem akart, mert nem akart olyannal szembesülni, amivel nem lett volna jó, hogy mégsem volt jó döntés az a november 17-i döntés, amely döntést valójában, a felesége most is úgy gondolja, nem ők hozták meg, hanem a körülmények.

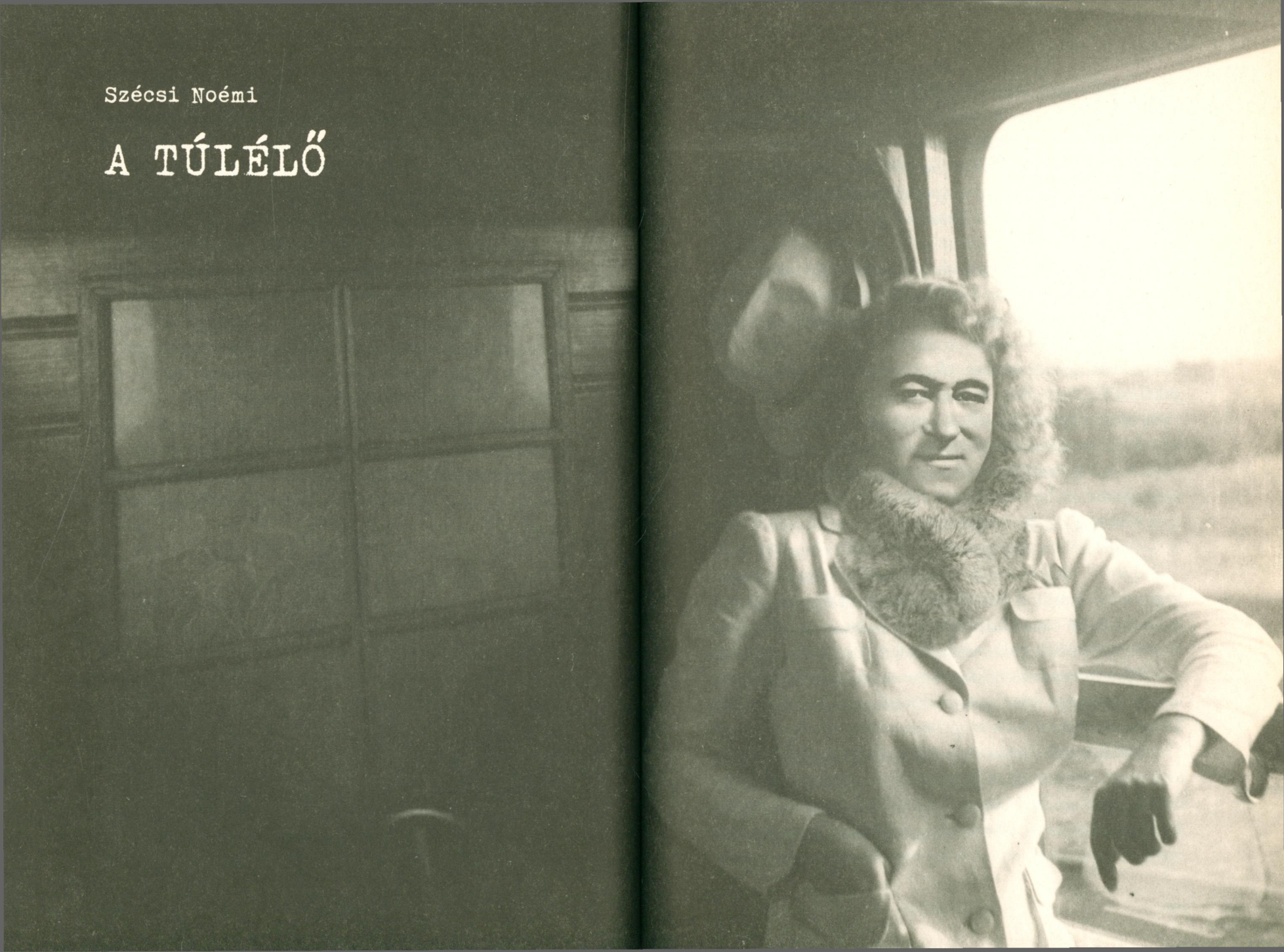
A Szunyog Petya hazament, mert olvasta, hogy most már érdemes, se oroszok, se titkosügynökök, korábban nem akart, azt írta, fél a büntetéstől. Elment a nőhöz, akit a férfi annak idején

annyira meg akart győzni, aki gyerekkel a karján hallgatta, hogy hol várnak rájuk kocsival, ami valójában egy ponyvás, de lehet, hogy nyitott teherautó lett volna télvíz idején, ha mennek. Mi van, Marikám, kérdezte a Petya. Minden rendben van, mondta a nő. Öcsivel, mert Öcsi volt a beceneve a férfinak, mennyit vártam rátok a faluszélen, mondta a Petya, aztán indulni kellett, mert a komp Szobon időre volt. Már öt éve nincs, mondta a nő. Nincs, kérdezte a Petya. Nincs, mondta a nő. Mi volt? Valami gyerekkori dolog, a veséi. És a művesekezelés? Ameddig bírta, élt, de ezek a gépek nem olyanok, hogy bármeddig. Amerikában ez nem halálos, mondta a Petya. Nem, kérdezte a nő. Legalábbis nem ennyire, mondta a Petya. A nő elgondolkodott. Az öregek, kérdezte a Petya. Még élnek, mondta a nő. Akkor olyan, mint régen. Olyan, mondta a nő. Ha akkor nem megyek Pestre tanulni, akkor hozzám jöttél volna, kérdezte a Petya, s arra a három évre gondolt, amíg ő a budapesti orvosin volt, meg a hírre, hogy a Marika az Öcsivel. Hozzád, mondta a nő.

Szécsi Noémi

A TÚLÉLŐ

November elején, egy olvadásos napon, sötétedés után a Budapest–Miskolc vasútvonalon teljes gőzzel közlekedett a vonat Budapest felé.

Az egyik kocsiában, közvetlenül az ablaknál telt asszonyság utazott, retiküljét azzal a görcsös mozdulattal szorongatva, miként azt idősebb hölgyek szokták. Először a tájat kémlelte, majd olyan velőig hatoló, fürkésző pillantást vetett a fülkében vele utazókra, hogy a szemben ülő, kirojtosodott steppelt kabátot viselő munkásember borzongva kapta el rajta felejtett tekintetét. Aztán mégis visszafordult, tovább vizslatta az utastársát, majd megjegyezte:

– Olyan ismerős az arca. Nem rokona maga az ózdi párttitkárnak?

A „párttitkár” szóra többen felriadtak a békésen szendergő utasok közül, és szemüket résnyire nyitva lesték, mi jöhet ezután. Az asszony köhécselt, a torkát köszörülte, majd lesütött szemmel megjegyezte:

– Nem vagyok idevalósi.

– Külföldről jön talán?

– Igen – vakkantotta az asszony sietősen, mintha érezné, hogy a szavai árulják el. Bár inkább a külsejével lógott ki a kopott munkás-paraszt utazóközönségből: újnak látszó kosztümjével, festett szőke hajával, makkos kalapkájával, vörös prémgallérjával.

– Ejha! A teremtését. Akkor miért nem maradt külföldön? – vakarta a fejét a pufajkás melós. – Kivárhatta volna, hogy merre dől a borjú.

– Miféle borjú? – kíváncsiskodott a nő, és a nyakán meglazította kissé a keppjét, mert korábban olyan szorosan a nyakára tekerte, hogy minden szónál a nyelvéhez ragadt a rókaszőr. A „borjú” szóra még többen felfigyeltek, mint a párttitkára,

mintha félálomban is arról fantáziálnának, hogy hús érkezett a szövetkezeti boltba.

– Hol volt külföldön, ha ennyit se tud?

– *Csehoszlovákiában*. Két hétig a Tátrában üdültem.

– Na, akkor tőlem tudja meg: befuccsolt a népi demokrácia. Ausztriából érkeznek majd a horthysta csapatok, hogy átvegyék a hatalmat.

– Ugyan már. A történelem kerekét nem lehet visszaforgatni – hajtotta le az asszony a fejét vörösre gyúlt arccal, hogy szinte belefűlt a rókaszőrbe.

– Milyen optimista. Én csak azt tudom, hogy rossz után csak rosszabb jöhet. És mindennek a kisember issza meg a levét – folytatta a jól értesült munkás a csevegést, pedig azok, akik aludni próbáltak, most már egyenesen gyűlölettel néztek rá. – Az ávósok csak azért inaltak el, hogy behívják az oroszokat.

– Jönnek a ruszrik? – egyenesedett ki félfektében egy szunyókáló parasztasszony, és ezzel a mozdulattal vállára borulva alvó férjét is felébresztette. – Jóskám, akkor a lányt, a mamát meg a lovat kiviszed a Szeri tanyára, de még ma.

– Anyádat már nem kell.

– Ugyan, Jóska, azt hiszed, nézik azok az állatok, hogy nyolcvankettő vagy tizenkettő? A sötétben minden tehén fekete – mondta az asszony úgy helyezkedve, hogy villámló tekintetet vethessen a férjére, de az már összeszorított szemmel alvást mímelt. A tehénre azért nem rezzent meg senki, mert mind hasonlóképpen csak játszották a szendergést: amikor a kalauz benyitott a fülkébe, hogy kérje a jegyeket, senkit sem kellett ébresztgetni.

Ugyanez a kalauz később a végállomáson nekiesett a vécéajtónak, midőn a leszálláshoz segítségül felajánlott karját az említett asszonyság eltaszította, de bizonyára nem először tapasztalt a poggyászukat féltő idősebb nőktől hasonló hevességet. A hölgy

úgy indult meg, mintha puskából lőtték volna ki, és nem viselkedett elfogódottan a nagyvárosban. Felkapaszkodott az első villamosra, még ülőhelyet is kiverelkedett magának, majd a Felszabadulás téren leszállt, és gyalog folytatta útját az egykori Duna-korzón, bár kissé bicegve. A Lánchídtól felgyorsultak a léptei, és szinte repült. Félelmetes gyorsasággal jutott a Parlament oldalbejáratáig, ahol ellentmondást nem tűrő lendületét egy portás állította meg.

– Forradalom ide vagy oda, ide mindenféle jöttment nem térhet be – közölte, de akkor az asszony a kalapját a szőke fürtjeivel együtt felemelte.

– Ez nem lehet... – nyögte a portás, és nem tiltakozott tovább.

– Igen, visszatértem! – nyugtázta a meglepetést a látogató, és nagy ívben hajította el a parókát és a rókakeppet.

A parókáért később visszament. Csak nagy nehezen találta meg a sötétben, mert egy bukszusbokorba repült, de négykézlábra ereszkedett, és kitapogatta, hogy újra felrakhassa. Valami megmagyarázhatatlan okból – alig negyvennyolc órája visel melleket, és máris intuíciók irányítják? – úgy érezte, ha meglátnák úgy, ahogy van, talán lelőnék, mint egy kutyát. Képtelen volt szabadulni a gondolattól, hogy nem az egészsége miatt aggódtak, amikor idén júliusban nyaralni küldték a Szovjetunióba.

Végighaladt az ismerős folyosókon és lenyomta a kilincset. A szobában fáradt férfiak lézengtek. Némelyikük aludt. Oda ment az egyik ilyenhez, és virsluijjaival befogta a szemét.

– Ki az?

– A lelkiismereted, Kádár elvtárs.

Kádár elvtárs nem volt játékos kedvében, el sem mosolyodott. Ülve bóbiskolt el, ismerős hangra ijedt fel. Szúrós szemmel, gyanakvó arccal meredt a látogatóra.

– Na, ki van itt! – mondta az, és az imént begyakorolt teatrális mozdulattal rántotta le a fejéről a platinaszőke parókát.

Másoknak egy ilyen drámai antrét követően szavak tolultak volna az ajkára, de Kádár elvtárs összehúzta a szemét, beharapta ajkát, és egy nagy sóhaj után kilégzett levegővel mondta:

– Rákosi elvtárs – mi az istent keres itt? Egyáltalán hogy mert idejönni?

– Kádár elvtárs, ha én olyan kishitű lennék, mint maguk, mit gondol, hogyan ülöm le Horthy börtönében azt a tizenöt évet? Hruscsov elvtárs is azt mondja nekem: Menjen csak haza, majd a nép jól fel fogja akasztatni! A néppel jöttem idáig a vonaton. Felakasztottak? Szemlátomást nem!

Kádár a kezébe temette az arcát, aztán újra felnézett, mintha meg akarna róla bizonyosodni, hogy nem álmodik, egy vastag, fekete szemöldökű, kosztümös, tarkopasz öregasszony beszél hozzá:

– Voltam én már hazatérő hadifogoly bajuszban, szemüvegben. Felúsztam Murmanszkig meg vissza. Voltam velencei nagykereskedő, ahhoz főképpen egy szép teveszőr kabát kellett. Most a nejem, Fenyicska adta kölcsön a gyapjúkosztümjét és a rókakeppet. Ha a jelmez megvan, hozom a figurát. Az utólag már általam is elhibázottnak ítélt személyi kultusznak köszönhetem, hogy ezúttal már paróka is szükségeltetett.

Kádár szívott egyet az orrán, de továbbra sem szólalt meg.

– Tőlem nem áll távol az önkritika, Kádár elvtárs... a szocializmus építése lassan ment, és még nincs befejezve. Mentségül szolgáljon, hogy először csináltuk életünkben, és azt sem tudtuk, mihez fogjunk első közelítésben. – Nem folytatta, pedig senki sem vágott a szavába, mindenki hallgatott. Az ámulattól nem tudtak megszólalni? A döbbenettől? – Mennyi árulás. Amerre a szem ellát. Belebetegettem a gondolatába...

A körülöttük álló férfiak mind ellenségesen meredtek rá, Kádár elvtárs pedig egy Munkás cigarettára gyújtott.

– Új arcok kellenek – fújta ki az első szippantás után a füstöt.

– Új arc vagyok – mondta ő a parókat visszaeresztve a fejére, mert megfájdult a karja attól, ahogyan diadalmasan maga elé tartotta. Az arcába lógó tincset a füle mögé tűrte és harciasan csípőre tette a kezét. – Másrészt én ebben a véleményedben az ellenség kezét érzem, Kádár elvtárs.

– ...az új arcokon kívül még két dolog kell: humanizmus meg emberség – folytatta Kádár úgy elgondolkodva, hogy ügyet sem vetett Rákosi elvtárs érvelésére. – Bár ezeket most hagyjuk, nem vagyunk a rádióban. Most tankokra van szükség. Az emberséget egy másik helyzetre tartalékoljuk.

Egy férfi jelent meg az ajtóban és biccentett. Kádár a Pobeda karórájára nézett, amelyet még a börtönből való szabadulása után kárpótlásként kapott tavalyelőtt.

– Emlékszik, Rákosi elvtárs, a maga 60. születésnapjára készült albumra?

– Én... – kezdte ő, de Kádár a szavába vágott, egyszerre csak beszélni akart.

– Emlékszem abból egy szép történetre. Amikor Rákosi elvtárs találkozik Lenin elvtárral Moszkvában, valamikor kilencszázhuszban. A nagy ember örömmel figyeli, hogy milyen rátermett vezetője akadt a magyaroknak... Azt írta abban az író elvtárs, hogy „A hatalmas kőszáli sas repülni tanította a fiatal sást, és meg volt elégedve a tanítványával”. – Kádár elnyomta a cigarettáját, köhécselt egy kicsit, aztán folytatta: – Igaz ez, Rákosi elvtárs, hogy magát mint fiatal sást megtanította repülni a vén kőszáli? Akkor repüljön, Rákosi elvtárs! Repüljön.

Intett két markos férfinak, akik időközben odaértek, és csendben váraakoztak az ajtóban. Azok rezzenéstelen arccal odaléptek hozzá és megragadták.

Mintha azt hallotta volna, hogy „Kereket akarsz oldani, te strici”, de ebben nem lehetett biztos, Moszkvában a honvágy miatt sokszor hallucinált magyar mondatokat, ez gyakori jelenség a hazájuktól távol élőknél. Olyan gyorsan futott, amennyire csak a szűk szabású gyapjúszoknya és Fenyicska harminchatos cipőjébe belepréselt lába engedte. Honnan vett volna télvíz idején Moszkvában negyvenegyes női cipőt? Vagy ami azt illeti, akárhányast.

Viszont milyen jól jött a törpesarok, mikor a lágy részek felé kellett rúgni, sokkal komolyabb fájdalmat okozott, mint egy lapos talpú férficipő. Amíg az egyik a pisztolyt kereste a kesztyűtartóban, ő elintézte a másikat, és sprintelt az erdő felé.

Amaz már hiába lőtt utána. Nyargalt, de közben jobbra-balra cikázott is, hogy megzavarja. Emberfeletti erőt érzett magában: a politikai újjászületés örök energiáját. A csípős hajnali levegőtől csak még jobban felpetzdült, különösen akkor, amikor egy tisztásra érve meglátta az egyelőre csupán földrajzi értelemben lábainál heverő várost. Miért lenne éppen most reménytelen, hiszen a zsákba kötve még hallotta, ahogy Kádárt Moszkvába viszik. Az állami gép, a tyihohod sem járja meg hamarabb a Kremlt, mint hogy ő legyalogoljon Máriaremetéről, egyelőre ő van lépéselőnyben.

Egy kőre ült le, hogy kicsatolja Fenyicska topánkáját, mert ha fagyos is volt már a föld, csak most, a közvetlen veszélytől megmenekülve látta meg, hogy a cipője csupa vér.

A sebbe beleragadt harisnyát igazgatta, mikor mintha tank hangjára lett volna figyelmes. A szovjet tank hangját ezer közül is felismerte, és a nyugalom úgy áradt szét a bensőjében, mint

hóviharban kortyolt forró tea: a világ legnagyobb szárazföldi hadserege a közelben van. Hárman vagy négyen jöttek felé, de aztán csak két katonát látott élesen kibontakozni.

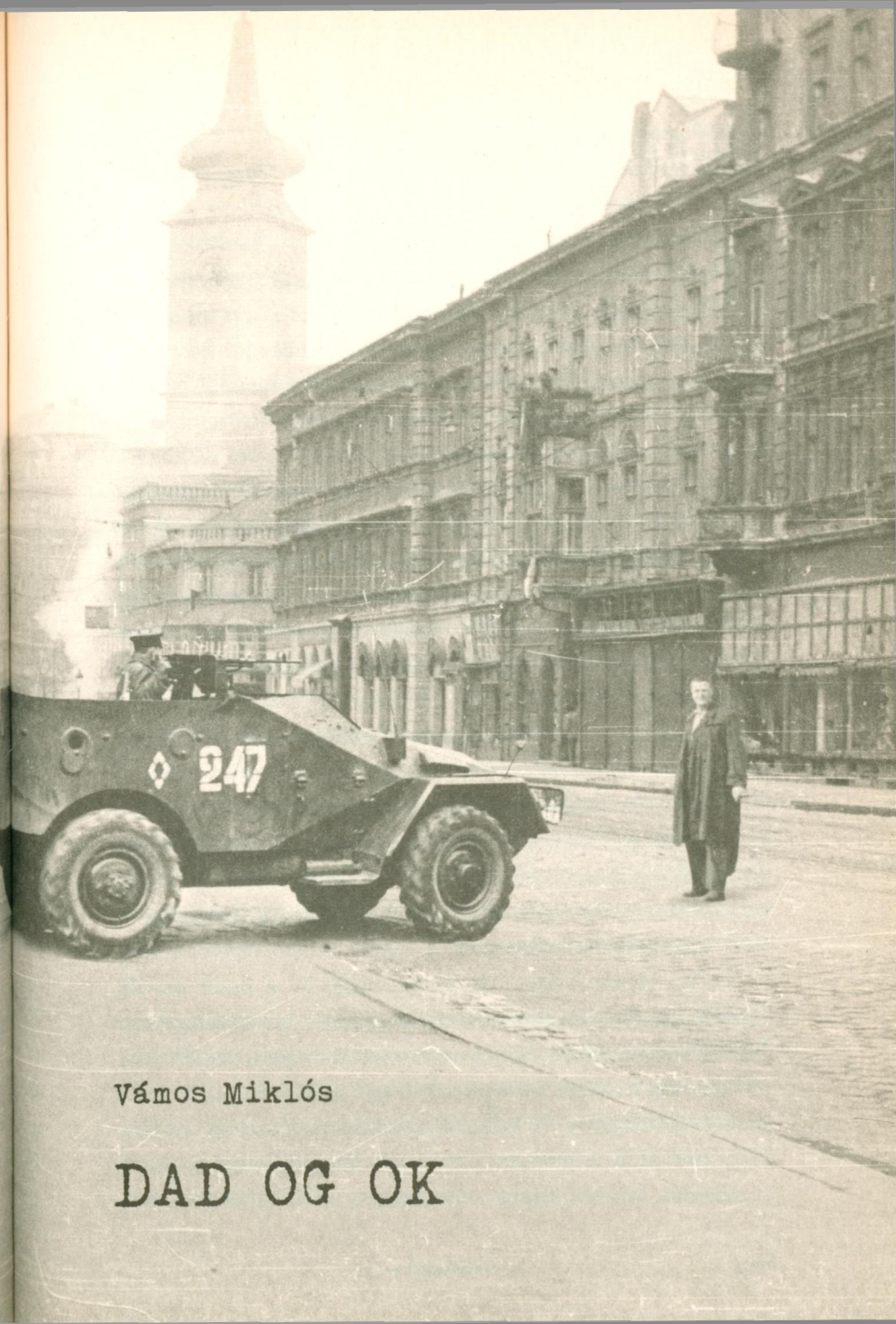
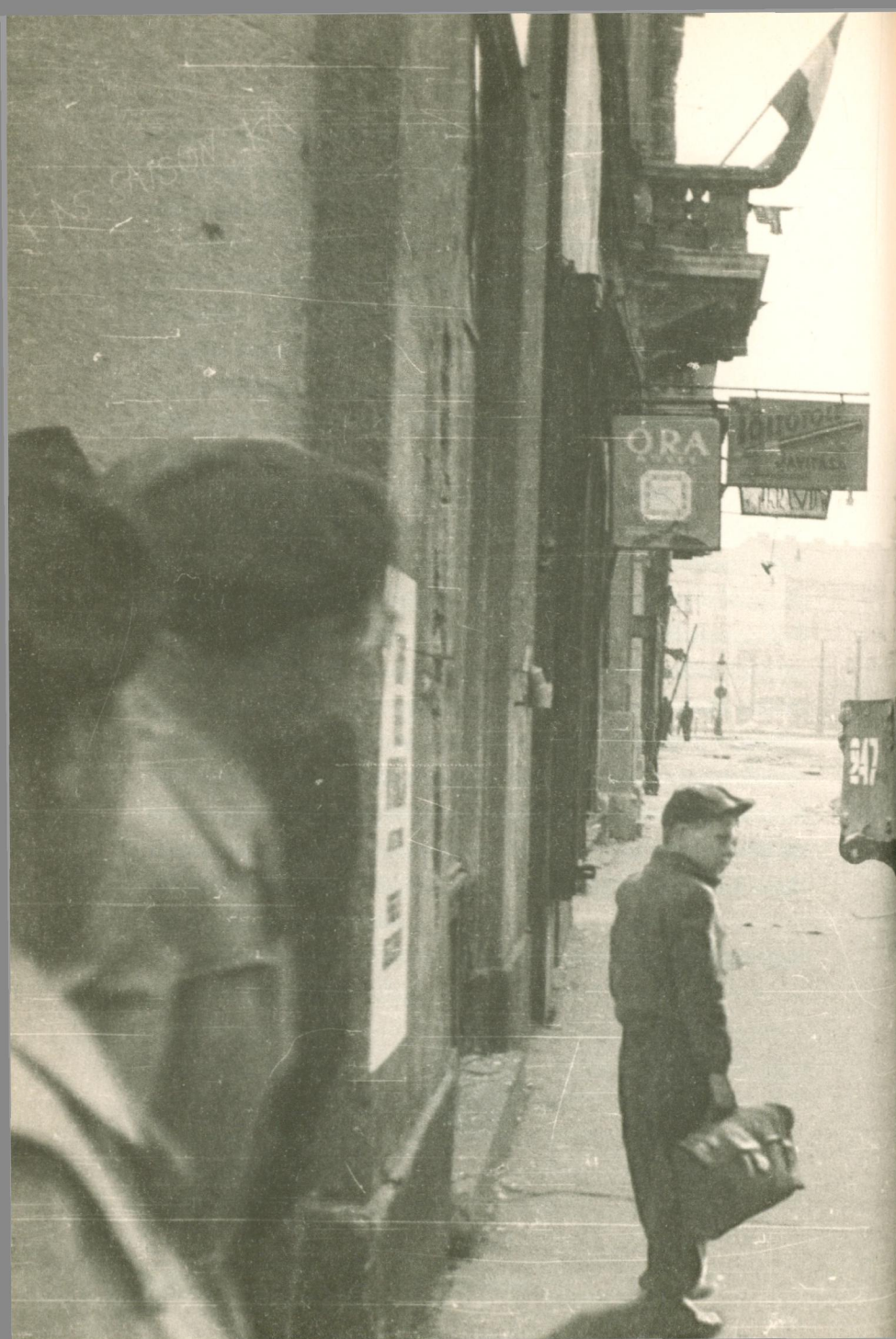
Amikor hallótávolságba kerültek, megértette, hogy arról vitatkoznak, hogy ő asszonyka-e vagy nagymama, de nem akart beleszólni. Majd odabenn a tankban némi csája mellett elmeséli az egész kalandos történetet, a protokolláris laktanya-látogatáson is mindig gyorsan szót értett a nép fiaival, két testőr, három ávós, négy vezérezredes jött vele, és mégis feloldódtak a társaságában.

Most is integettek, felállt, hogy visszaintegessen.

A következő pillanatban valaki hátulról beletérdelt a derekába és egy fegyver csövét bökte a bordái közé. Elestében neki-koppant a feje a mohos kőnek, amin az előbb ült, ettől kicsit elernyed, de nem is akart ellenállni, mikor egy vodkaszagú férfi lefogta és fölhajolt. A tank reflektorának ellenfényében kirajzolódó, szláv őserőt árasztó profilja egy régi-régi antifasiszta plakát-ra emlékeztette, amelytől mindig könnyek szöktek a szemébe. Mit nem szerettek ebben a magyar nők, gondolta, ő most először érezte ismét biztonságban magát, mióta Moszkvából visszaindult Budapestre. Közben végig arra gondolt, hogy egy világbirodalom nehezedik rá a teljes súlyával, és ezt – bár alig kapott tőle levegőt – édes tehernek érzékelt.

– Ki tudja, akár teherbe is eshettek – gondolta, de akkor már elsötétült körülötte a világ.

Vámos Miklós

DAD OG OK

SZÍNE

I 1956 tavaszán mutatott nekem apám egy képet a kislakú rejtvényűségben, vajon kitalálom-e a megfejtést? Pucér nő fekete körvonala, fordított hídban. Tehát a hasa fölfelé, két keze és lába a talajon, feje lóg, a test görbületben. Ötletem sem volt. Erre kellett volna rájönnöm: AKTÍV. Azonban én hatévesen az „akt” szót még nem ismertem, talán az „ív”-et sem. Apám komoly maradt, amikor megmondta.

Talán hatvanat írhattunk, amikor ugyanannak a rejtvényűségnek az aktuális példányában hosszú és göcsörtös ujjával odabökött egy másik fejtörőre. Három szó: KAS SAISON KA. Nem esett le. Kassai sonka. Azt tudtam valahonnét, hogy a SAISON: évszak, franciául. Sosem értettem, mit várt, amikor ilyen feladatok elé állított. Mi történt volna, ha sikerül megoldanom?

Vannak ennél fájóbb bökkenők is vele kapcsolatban. Például az alábbi.

1956 őszén, amikor rövid intermezzo után visszajöttek a szovjetek – mi, gyerekek az utcánkban úgy mondtuk: ruszkek –, tulajdonképpen ugye anélkül, hogy távoztak volna, éppen kijárási tilalom volt. Az én apám erre fittyet hányva kézen fogott, hogy menjünk el kenyérért.

Drága olvasó hölgyek és urak, emelje föl a kezét az, aki az általános első osztályába beíratott gyereket kivinné az utcára kijárási tilalom idején! A magam részéről soha nem tennék ilyet. Az igazság kedvéért leszögezem, hogy akkoriban, az ötvenes évek félhomályában és ázott viharkabátzagában a gyerekeket még nem óvták annyira szélről, naptól, ahogyan ezekben az évtizedekben, olyasféleképpen növekedtek, mint vadalma a fán.

Ha egyik-másik történetesen lehullik, a szülők csinálnak újat és kész, sok egyéb szórakozásuk amúgy sem volt. Talán cinikusan hangzik, de ilyesféle közszellemben éltünk. A srácokat az atyák különösebb lelkipurdalás nélkül verték tenyérrel vagy nadrágszíjjal, az anyák pedig pofoztak, ha rossz fát tettél a tűzre. Még az iskolában is csapkodták a nebuló összeszorított ujjait vonalzóval. Hatévesek egyedül baktattak az iskolába, senki nem aggódott, kevés volt az autó, a cukros bácsi még kevesebb.

Ott tartunk, hogy elindultunk apámmal lefelé a lépcsőn a Délibáb utcai házban. Szeretem Tünemény utcának nevezni szépirodalmi munkáimban, de Délibáb volt a becsületes neve, ma is az. Mint tudjuk, vagy a Google mapen láthatjuk, ez a kertvárosi hangulatú utcácska a Bajzától a Dózsa György útig tart. Mi harminc méternyire laktunk a Rippl-Rónaitól, ha arra befordultunk jobbra, nekivezetett minket a Benczúr utcában lévő Közértnek. Mellette a zöldséges, eggyel odébb a hentes, melyet húsközértnek neveztek a szüleim, lehet, hogy mások is. Köz talán volt benne, de valamirevaló hús csak elvéve.

Már a Rippl-Rónai sarkán le kellett fékezni, odáig tartott a kenyérre várakozók tömött négyes sora. Sorstársak elejtett szávaiból megtudhattam, hogy mindenkinek csak egyetlen ovális kétkilósat adnak. Ahá, szóval ezért hozott ide az apám, hogy ketten legyünk, gondoltam. Nem kérdeztem, mert tőle ritkán kaptott az ember választ, csüggedt hallgatásba burkolódva töltötte életét.

Fogalmam se volt a zsidótörvényekről, a munkaszolgálatról, és arról sem, hogy a háború után a pécsi rendőrségen vállalt állást, attól tartva, hogy behívják a frissen alakuló magyar hadseregbe – igazán kevés volt az épkézláb férfi. Ő épkézláb volt, de negyven-egynéhány kiló, versenysúlyának a fele. Úgy érezte, már épp elég idejét vette el a második világháború. A régi rezsim

csendőrei addigra elmenekültek Jugoszlávián át Nyugatra. Jóg-végzett még kevesebb volt, mint az épkezlab, a rendórség állomá-nyában szinte senki, nem csoda, ha apámat idővel fölvezényelték Pestre, ahol remek ritmusérzéssel egy Rajk László nevű ember titkára lett. Nem folytatom. Ilyen múlttal érthető, ha többé nem óhajtott érintkezni sem a világgal, sem a családtagjaival. Szem-ügyre vett időszakban éppen marósként dolgozott, átképzős-ként, mindig éjjeli műszakban.

Lassan haladt a sor, a felnőttek beszélgettek, sok hírt és rém-hírt hallhattam az elmúlt napok harcairól, a tettesekről és az ál-dozatokról. Érdekelt. Agytollam már akkor is működött, noha manuálisan írni még csak kis megszorításokkal tudtam. Langy szél fújdogált, a nap tavaszi fényekbe burkolta a házakat és az embereket, bizonyára átmeneti tévedésből.

Hirtelen meglódult és szétspriccelt a tömeg. Futottak szerte az emberek, a többség előre, a Közért felé, melynek azonban se-besen lehúzódtott a pici domborokból álló fémredőnye, karcos zsittyenéssel. Így a sorok oldalra kanyarodtak, a bolt melletti ko-vácsoltvas kapun át egy valaha jobb napokat élt, neobarokk bér-ház barlangszerű bejárati öblébe. Nyomtak magukkal. Apámat elvesztettem. Mindenki más befelé tülekedett, csak én igyekez-tem vissza, magamat a földre vetve, a lábak között kúszva. Filme-ken szoktak így haladni emberárral szemben gyerekek.

Mikor a kapuhoz értem, már bezárták, remegett a mozgó szárnyban a fémvirágok mögött az üvegtábla. Apám kint állt az úttesten, immár egyedül, arccal a Hősök terének. Kiáltani akar-tam, de ismeretlen felnőtt tenyere tapadt a számra. Rám sziszeg-tek, kussoljak, mer' a végén még idedurrant egyet! Ki? Mi? – ő, de akkor már láttam. Kerekeken guruló acélmonstrum közelgett apámhoz, erősen dübörögve. Akár egy fordított katonasisak, te-

tején ponyva alól ágaskodtak ki a fedélzeti fegyverek. Jaj, lelöviki! Jaj-jaj! – szabadulni akartam, de többen fogtak, szorítottak.

Az az izé egy FÜG volt. Katonaviseltek tudják, Felderítő Úszó Gépjármű, mely átmege a vízen, ha kell. Kétéltű. Apám viszont csak egyéltű, istenem, segítség!!! – ordítottam, ám hang nem jött át az izzatag férfitenyéren, mely az arcomra feszült. A jelenet a Tienanmen térré emlékeztetett, amikor egy magá-nyos diák állta útját a tanknak, de persze az én élményem történt hamarabb. A kínai fiatalember jobbra-balra lépve igyekezett meg-akadályozni a harckocsi továbbhaladását. Apám nem moccant. Ma már biztosra veszem, készen állott a halálra.

A következő három másodperc alatt én lényegében megöreg-tem. Minden idegszálam fölkeszült a sorozatlövészek dur-rogására – volt szerencsém háborús filmeket látni a Munkácsy utcai kis moziban, melyet az arrafelé lakók köpködőnek hívtak. A megelőző napokban élőben is hallhattam a fegyverkelepelést, sokat lőttek arrafelé.

Váratlanul föllebbent a ponyva széle, egy tatár katona dugta ki a fejét a bőrhurkákból álló harckocsizó sapkában. Mosolygott, hófehér fogai között lilának tűnt a nyelve. Barátságosan odaszólt az apámnak, ő pedig válaszolt neki. A hadifogságban megtanult oroszul. A tatár kikászálódott a FÜG-ből, sapkáját a hóna alá vágva. Addigra odagyúlt néhány bátrabb magyar, nógatták apá-mat, még azt mondja meg neki az elvtárs... azt is tessék meg-kérdezni, hogy... A katona hosszú szopókás ruszki cigarettát kínált körül, későbbről tudom, Kazbek a neve. Üres filterét több-ször benyomogatták, mielőtt rágyújtottak volna.

A kapualj kiürült, csak én maradtam ott. És attól fogva da-dogtam. De nagyon ám.

VISSZÁJA

Tételezzük föl, hogy a fent körvonalazott történet valamelyest másképp alakul. Mondjuk, én változatlanul szemtanúja lettem volna. De apámat a szemem láttára lelövik. Mert a tatár katona nem ilyen barátságos lelkialkatú. Vagy ilyen, de annyira be van szarva ebben a távoli országban, hogy meghúz egy ravaszt valamelyik fegyveren, és ra-ta-ta-ta! Fekszik apám a véres betonon, engem valakik elvonszolnak onnan, anyám zokog. Addigi életünk harsány döndülésekkel összeomlik.

Kérdés, ugyanennyire dadogtam volna-e? Van a sokknak egy olyan felsőbb foka, állítja a megkérdézett lélektani szakember, amelytől már erősebbé válunk, összekapjuk magunkat. Ki tudja, talán ha apám véres halálát kell végignéznem, dadogás helyett felnövök ahhoz a helyzethez, hogy nincs több hím rajtam kívül a családban.

Ha apámat lelövik az oroszok 1956-ban, és a jelenetről pontos beszámolót kapnak az események után a hatóságok, az vajon rosspont lett volna-e anyámnak, nővéremnek és nekem? Elvégre a mi megmentőink ölték meg! Az akkori politikai frázisok szerint a szovjetek 1945-ben megmentették a hazát a náciaktól, 1956-ban pedig a gaz ellenforradalmároktól. Ebből esetleg az következhetnék, hogy apám is gaz ellenforradalmár lehetett, mert az orosz (tatár) katona tévedhetetlen és igazságos. Amennyiben eme gondolatfűzés szerint alakulnak ügyeink, anyám semmiféle özvegyi nyugdíjban nem részesül, s nevelési adminisztrátori fizetésejéből aligha élhettünk volna meg. Én, hétévesen, nem vállaltam volna munkát, nővérem csak hárommal idősebb... Nehéz elképzelni, hogyan vészeli át. Anyámat további hét esztendő

múltán terelte ki a normalitásból a mániás depresszió. Vajon ugyanez történik, ha apámat ötvenhattól gyászolni kénytelen?

Akad egy kedvezőbb forgatókönyv is. Tegyük föl, hogy apám véten áldozatként kerül a történelmi lajstromba. Akkor esetleg jut a családnak némi javadalom, s meglehet, anyám gyorsan összeszedi magát. Ez esetben viszont joggal képzelhetem úgy, hogy idő múltán akad férfi, akivel összeköti az életét, így szükségképpen a gyerekeiét is. Pótapa költözik a lakásunkba. Akinek talán saját gyereke nincs, így a nővéremnek és nekem igyekszik eljátszani az atyai szerepet. Mondjuk, nem érdeklődik a rejtvényűjságok iránt, ellenben hajlandó beszélni hozzám. Nevel. Oktat. Tanít focizni és önvédelmi fogásokra. Amikor esedékes, átadja mindazt, amit a lányokkal kapcsolatban tudnom kell.

Olyan fájdalmat érek, mintha tonnás kötőmb zuhant volna a mellkasomra, mert el kell ismernem: sokkal könnyebben boldogultam volna kamaszként és ifjú felnőttként, ha az én vereszerinti apám nem élőhalott, hanem igazi, 1956-tól fogva. Dermesztő az is, hogy mennyivel őszintébb gyászt érezhetnék abban az esetben! Továbbá: mindkettőnket megkímélte volna a sors attól, hogy végigéljük egészségének éveig tartó, fokozatos hanyatlását, majd nehéz haláltusáját. A háborúban szerzett szívbaj végzett vele 1969-ben, tehát negyed századon át kínlódott. Nem kapott elég levegőt. Gyakorlatilag egyre kegyetlenebbül fuldoklott. Éjszakánként kiült az ágy szélére, egyenes derékkel, s tárogott, mint a partra vetett hal. Ezt megspórolhatta volna neki a vakító fogsorú tatár katona.

Aki Á-t mond, mondjon B-t is. Mi van, ha pótapa nem human értelmiségi, hanem – mondjuk – teniszedző? Talán akkor nem úsztam-vívtam-öttusáztam volna, hanem az ő sportjában próbálok szerencsét. Harmincegy voltam, mire először megjelentem a salakos pályán. Elképzelem, mekkora élvezetem leném

a fehér sportban, ha gyerekként sajátítom el az alapütéseket. És ha netán tehetségesnek vagy legalább képességesnek bizonyulok? Ha esetleg egy Taróczy Balázs II.-vé nővöm ki magam, s megnyerem a wimbledoni bajnokságot, például vegyes párosban? Oldalamon egy korombeli Szeles Mónikával vagy Temesvári Andreával? Ah, és feleségül veszem, két kicsi teniszezőt nemzek neki, egy fiúcskát, egy leánykát? Na... ebből ennyi elég.

Az még kikívánczik, hogy lehetett volna a pópapa muzsikus vagy zeneszerző. Fagottos az operaház zenekarában? Ez esetben valószínűleg már 1956-ban zeneiskolába járat, otthoni gyakorlásaimat szigorúan ellenőrzi, s ha elégedetlen, megfenyít. Intim kapcsolatba kerülhettem volna az összhangzattannal és azokkal a művekkel, amelyeknek csupán áhítatos hallgatója lehettem, főleg idősebb korban.

Gondolni se merek arra, hogy esetleg az általam személyesen is megismert magyar írók egyike lehetett volna a mostohám. Erre adódott némi esély. A hetvenes évek közepén rájöttem, hogy anyám a háború előtt vagy után (túl az első házasságán, s innen az apámmal kötötten) flörtölt Karinthy Ferencsel, azaz Cinivel. Hát... Karinthy Frigyesnek jobban örülnék, de ő ugye meghalt 1938-ban. Cinin kívül anyám futólag ismerte Mándy Ivánt is, már az én anyámként, mert a Főmav (Fővárosi Mezőgazdasági Anyagellátó Vállalat) nevű munkahelyén ő volt a közönszervező, színház- és mozijegyeket árult. E minőségében hívták meg arra a fejtágítóra, ahol Mándy volt az egyik előadó. Főlhívnám a figyelmet *Előadók, társszerzők* című kötetére. Én Ivánnak hívom, mert vagy két évtizeden át barátoktunk, hetenként többször találkoztunk a Népközt és az Izabella sarkán lévő cukrászdában, illetve a Szabadság Szálló éttermében, néha az újságíró-szövetség pincevendéglőjében. Szuperdiszkrét ember volt,

csak annyit árult el, hogy emlékszik anyámra. Arról, hogy történt-e valami köztük, egyetlen szót sem ejtett.

Na jó. Ott tartunk, hogy néhai apám hősi (?) halált halt a FÚG-gal szemközt. Eggyel szaporítva 1956 áldozatainak számát. Kérdés, mi a jelenet folytatása. Hazaszaladok szólni, hogy lelőtték? És a tetemét hazavonszoljuk? Vagy otthagyjuk? Aligha jöttek volna ki érte a hullaszállítók a kijárási tilalomban, különben is, volt dolguk elég. Egyáltalán, eltemethették volna?

Ha e praktikus részletekkel nem foglalkozunk, jön a súlyos kérdés: változtat-e valamit a világ – az ország – történelmének alakulásán egy ember halála? (Vagy akár az élete.) Az ősi mondás szerint: aki egy embert megment, az megmenti az egész emberiséget. De vajon a fordítottjából igaz-e valami: egy ember elvesztése elveszti-e az egész emberiséget? Tudjuk, hogy nem. Apámat tehát hiába járta át a pusztulás szelleme, az önként vállalt halálé, ha a tatár beleereszt egy sorozatot, azzal egyikük sem segít senkin. A följárnlott áldozata teljességgel hiábavalónak bizonyul.

Sajnos, a vakszerencsétől ajándékba kapott élete is. Nem telt benne öröme se neki, sem a hozzátartozóinak. Az orvostudomány akkori fejlettsége korszerű ultrahangkészülékek híján nem tette lehetővé, hogy rájöjjenek, nem tüdőembóliák sorozata kínozza, hanem a fokozatosan növekedő szívét nyomták a környező szervek, elsősorban a tüdeje. Azért fogyott el a levegője, mert az azt beszívó szerve egyre kevésbé tudott kitágulni és összehúzódní. Voltaképp tehát a helyhiány pusztította el, bármilyen profánul hangzik.

Nem vehetem biztosra, hogy ha őt lelövik, akkor megúszom a dadogást, mely egész gyerekkoromat pokollá tette. Keveset segített a logopédus, akit én logopóznának hívtam. Másodikos voltam az elemiben, amikor kialakítottam a stratégiám: minthogy k-ra dadogtam, egyszerűen kerültem az így induló szavakat.

Ettől a beszédem nagyon szaggatottá vált. Amikor a kilencvenes években tévéműsorokat készítettem, sok kritikus dicsérte lassú tempómat. Egyikük sem gyanította, hogy mindmáig igyekszem kerülni a k-val kezdődő szavakat. Valahányszor színpadra lépek, szorongok, nehogy nyilvánosan dadogni kezdjek. Pedig a rutinom ezen már átsegít, ha egy „k”-tól elindul a számban az a bizonyos görcsféle, nyomban otthagynom a levegőben torzóként, és gyorsan egy szinonimát mondok, így általában észre sem veszik.

Három gyerekem van, pontosabban kettő, meg egy felnőtt (a lányom már harmincnégy). Csak az egyik kisfiam dadog, ha szorong az iskolai nehézségek miatt, vagy más okból. Én egyik gyerekemnek sem mutattam soha képrejtvényt. Pedig az, hogy DA DOG OK, talán ugyanolyan félrevezető, mint a KAS SAISON KA. Ők angolok, nekik valószínűleg a DOG szögellne ki, ahogyan nekem a szezon, nehezítve a rájövételt. Bár a számítógépen és a neten edzett fiatal agyak talán ügyesebben az ilyesmiben. Ki kéne próbálni.

Ami pedig apám lelövését illeti, örülök, hogy csak a *Hévíz* folyóirat '56-os antológiája miatt kellett elképzelnem. Fáj. Fáj. Fájni fog. Persze, ha nem fájna kegyetlenül, kár volna írni róla. (Mikor ezt a bekezdést félhangosan elmormolom, ahogyan készülő írásaimat szoktam, a jó hangzást ellenőrizve, mind a két k-nál elakadok – szerencse, hogy az olvasók nem hallják. Így szinonimát sem kell keres... találnom.)

Rainer M. János

MI LEHETETT VOLNA, HA...?

UTÓSZÓ

A „komoly történetírás” – ezen a fogalmon ma is legtöbbször a 18–19. században kialakult pozitivistá historizmust értik – gyerekes játszadozásként utasítja el a „*Mi történt volna, ha?*” típusú kérdésfeltevéseket, eredményeiket pedig pusztán találgatásnak, fantáziálásnak bélyegzi. A komoly történész azt vizsgálja, mi, hogyan és miért történt, sőt – Leopold Ranke nyomán – hogyan is történt valójában, ami szinte magában foglalja azt az állítást is, hogy erre a kérdésre csak az utókor bölcsességével és a múlt megismerésének szakszerű eljárásaival lehetséges felelni. A kettőnek egyszerre pedig csakis a céhbeli történész van birtokában; s a szakszerű eljárások jobbára a mindenkorhi hatalom által létrehozott írásos dokumentumok levéltári kutatását jelentik. Pedig, ahogyan a mai történelemelmélet egyik sztárja (és fenegyereke), az amerikai Hayden White írta 1966-ban, „amit általában a történész képzésének neveznek, az rendszerint több nyelven való kutatást, levéltárakba történő utazgatást, valamint néhány gyakorlatot jelent, amelyek révén megismerkedhet szakterülete legfontosabb referenciamunkáival és folyóirataival. Ami a többit illeti, az emberi ügyek általános ismerete, a kiegészítő területeken való olvasottság, az önfegyelem és a szorgalom (*Sitzfleisch*) – ez minden, amire szükség van. Bárki elég könnyen eleget tehet mindezeknek a követelményeknek.” A feltételezésekkel való játék elutasítása persze több és más, mint egy szakma, egy tudományág önvédelmi görcse. A kérdés mélyén többek között az a dilemma található, hogy vajon a történelemben léteznek-e objektív törvényszerűségek, tényezők, okságok, összefüggések, amelyek meghatározzák a nagy struktúrákat és fő vonásaikban még az események menetét is. Ez azután egy sor

más nagy történelemfilozófiai kérdéssel is összefügg, a személyiségek szerepétől a történelem értelméig, a történelemben „rejlő” (ám felismerhető) értelemről a történelem (vagy egyes esemény-sorok) „céljáig”.

E helyütt azonban talán nem szükséges mindezt részletebben fejtegetni. Elegendő annyit mondani, hogy bár a címben foglalt kérdés bármilyen emberi cselekvéssel kapcsolatban feltehető, a szóban forgó cselekvést követő pillanattól kezdve bármikor, jellemzően mégis két helyzetben hangzik el. Az egyikre saját életünk megannyi eseménye, állomása szolgáltat alkalmat: *ha akkor másként döntök, nem úgy, ahogyan... akkor!* A másik a nemzeti vagy éppen világtörténelem nagy fordulópontjaival kapcsolatos: *ha akkor másként történik...* A kérdésnek persze nincs sok értelme, ha nem munkál mögötte meggyőződés, hogy igenis történhetett volna másképpen. Ezt a meggyőződést sokan összetévesztik a tudással, tudniillik, hogy egészen bizonyos, hogy nemcsak másként, hanem egy (több) meghatározott módon alakulhattak volna a dolgok. Az 1956-os magyar forradalom történetével kapcsolatos alternatív forgatókönyvek ez utóbbi kategóriába tartoznak.

A virtuális, alternatív vagy kontrafaktuális (tényellenes) történetírás manapság divatjelenség. 1956-tal kapcsolatban szinte magától értetődően jelenik meg hatvan éve. Ennek a jelenségnek az általános magyarázatokon túl néhány sajátos oka is van. Az egyik a magyar forradalom rendkívüli rövidege: ha úgy vesszük, mindössze két hétig tartott, de ha addig számítjuk, ameddig a forradalom céljaiért való aktív tevékenység kimutatható, akkor sem több ez az idő két és fél hónapnál. 1956 lerombolt egy politikai rendszert, de ami újat ennek helyébe állított (volna), kialakulatlan maradt. 1956 örökre *nyitott* történet: értelmezhető

így és úgy, a *folytatást* mindenki csak elképzelhette – természetes, hogy sokan ezt tették (sőt, teszik).

A másik ok, hogy 1956 első, politikai, s aztán sokáig történeti értékelése pontosan ezen a nyitottságon, illetve az addigi rövid történet sajátos továbbgondolásán nyugodott. A forradalmat leverő Kádár János-féle vezetés 1956. december elejére alakította ki a *burzsoá ellenforradalom* tézisét. Mivel 1956 október végén egyetlen kimutatható politikai erő sem nevezte magát a burzsoázia képviselőjének, senki sem követelte vissza 1945 előtti nagybirtokait, de még a negyvenes évek végén államosított üzemait vagy üzleteit sem, továbbá senki sem kívánta visszahozni az idős Horthy kormányzót Portugáliából, vagy visszaállítani a szent koronás királyságot, ezt a politikai tézist egy módon lehetett verifikálni: azzal az állítással, hogy az események tendenciájából a történeti tudás letéteményese – maga a Párt – ezt olvasta ki. A Magyar Szocialista Munkáspárt híres, 1956. decemberi határozata az ellenforradalomról és annak négy okáról nem más, mint marxista-leninista pártnyelven előadott válasz a kérdésre, *mi lett volna, ha...* Horthy-rendszer, fasizmus, kapitalizmus – amit sem a Szovjetunió, sem a magyar kommunisták nem hagyhattak, ezért cselekedtek, úgymond, 1956. november 4-én. Ez a markáns kijelentés egyfajta kényszerpályára állította a forradalom résztvevőit és híveit: a magyar 1956 történeti irodalmában jószerevével 1989-ig ott lappangott az ellenállítás: nem is az történt volna, hanem... mindenesetre valami más.

1989-ben úgy tűnt, ez a párharc véget ér; ha mégsem, az csupán néhány kalandor kedvű szaktudós ügye lesz, illetve az egész visszasüllyed a kommunikatív emlékezet hasonló témái közé. De nem egészen ez történt, s ez a kontrafaktuális 1956 divatjának harmadik oka. 1956 egy jó darabig különféle politikai erők identitáskeresésének terepe maradt, amelyek lehetséges válasz-

tóik számára készített üzeneteikben meg-megpróbálták 1956 nyitott történetét úgy lezárni, ahogyan az – vélték – számukra a legkedvezőbb. Mindenki próbálkozott ezzel valamennyire, a legmarkánsabb a Fidesz kilencvenes évek közepi „polgári forradalom” tézise volt.

Negyedik okként említhető a globalizáció, vagyis a történeti diskurzus terében beállt változás. Az 1989 utáni, jórészt neopozitivistá, akadémikus történetírás nem állított semmi igazán szenzációsat 1956-tal kapcsolatban. Tette ezt éppen egy olyan időszakban, amikor a közelmúlt története előbb a tömegmédia, majd az interaktív, virtuális világ egyik kiemelt témájává vált. Ebben a térben megjelent a „szolgáltató” történész. E tér beszélt nyelve erősen leegyszerűsítő jellegű, e gondolkodás szerkezetait és kliséit a médiamunkások és mások szándékosan, sőt előszeretettel ütköztetik az akadémiai világgal. Ebben a térben a kontrafaktuális történetírás nem csak divatos. Charles Gati 2006-ban megjelent könyve a magyar forradalomról, a Veszett illúziók, többek között ennek köszönhetette világsikerét. Leghangsúlyosabb fejezete azt fogalmazta meg, hogy bizonyos feltételek teljesülte esetén a magyar forradalom „győzhetett volna”. Kende Péter ugyancsak 2006-ban megjelent nagyesszéje, az *Eltékozolt forradalom?* szintén feltette és megválaszolta – mégpedig több elképzelt forgatókönyvvel – a *mi történt volna, ha?* kérdését. Talán nem véletlen, hogy két nyugati, amerikai illetve francia emigrációban élő, élt politológusról van szó, akik könnyebben tolták félre a hazai történettudomány klasszikus hagyományait – és konzervativizmusát.

Gati könyvének négy fő szereplője van. Az egyik az Amerikai Egyesült Államok kormánya, döntéshozói, a másik a moszkvai pártvezetés, a harmadik lényegében a magyar *forradalmárok* köre, amely Gati interpretációjában leginkább a budapesti fel-

kelőkkel, illetve a felkelők mögött előrenyomuló politikai erőkkal azonos, végül a negyedik a szinte egyetlen lehetséges mediátor, a forradalom által az élre dobott magyar kormány, amely lényegében egyenlő fejével, Nagy Imrével.

Az elbukott forradalomnak, állította Gati, nem kellett volna elbuknia. Ha a négy szereplőből három másként viselkedik, kihasználhatták volna a negyedik, Moszkva relatív nyitottságát. Ezt a nyitottságot sok mindennel bizonyítja, ahogyan azt is, hogy a másik három szereplő miben hibázott. Az amerikaiak, ahelyett, hogy beérték volna a *titoizmussal*, a magyarokat felkészésre biztatták. A forradalmárok egyszerre akartak mindent, nem törődve egy kis nemzet mozgásterének korlátaival. Nagy pedig, s ez a döntő, nem állította meg a forradalmat szelíd rábeszéléssel *vagy más eszközökkel* egy Moszkva által akceptálható ponton. Ez körülbelül az 1956. őszi Lengyelország és Jugoszlávia berendezkedése közé esett, például alulról szervezett munkástanácsokkal, bizonyos fokú szabad nyilvánossággal, talán korlátozott politikai pluralizmussal – szovjet típusú rendszerben, korlátozott nemzeti önrendelkezéssel. Kis ország számára a fél győzelem is győzelem – írta Gati, s több helyütt utalt az 1867-es kiegyezésre, Naggyal kapcsolatban pedig Deák Ferencre.

Az 1956-hoz társuló erős erkölcsi állásfoglalások nem kedveznek 1956 kritikai történetírásának. Gati tíz éve azonban azt állította, hogy ezzel együtt nincs már ok arra, hogy bármit elhallgasson az ember. Ha Nagyt hibáztatja, megteheti, ez nem jelenti például a mártírium megkérdőjelezését. Más kérdés, hogy a forradalmi helyzet és a *reálpolitika* között feszülő ellentmondást Gati nem látja. A forradalmi helyzet átélőin és aktorain reálpolitikai szemléletet, kezdeményezést, belenyugvást és főként *megalkuvást* kér számon. Mintha 1848 vagy inkább 1849 szereplőitől azt kérdezné, miért nem gondolkodtak 1867-es módon.

Nagy Imrének bölcs belátásra kellett volna bírnia 1956 szereplőit – de főképpen a forradalmárokat. A forradalmárok nem mindig (sőt, általában nem) bölcssek, Nagy Imrének pedig nem állt rendelkezésére semmiféle eszköz. Se közigazgatás, se hadsereg, se más fegyveres erő, se sajtó, se tömegkommunikáció. Elmagyarázhatta volna, miért nem szabad forradalmárnak lenni – vagy *leverhette volna* a forradalmat. Az előbbi megpróbálta, mérsékelt sikerrel, az utóbbit nem akarta, de nem is akarhatta volna eszközök és támogatók híján. Gatinak talán igaza van, hogy a magyar forradalomnak nem kellett volna elbuknia. Leginkább akkor lehetett volna erre esély, ha valójában ki sem tör, ha minden kulcsszereplő megáll valahol október 23-án a Kossuth tér és a Sztálin-szobor, illetve a Bródy Sándor utca között, félúton.

Az alábbiakban más kiindulópontot javaslok, mint Charles Gatié. Ő az egész történetet, az események teljes szekvenciáját adottnak vette, és szereplőire mint ezen események aktoraira tekintett, ezért ők álltak magyarázata középpontjában. A kérdés az *adott, a megtörtént* magyar forradalomra vonatkozott. De miért kell adottnak venni azt, ami történt? Ha a történeteket nem a szereplők, hanem az idő rendjében követjük – s én most ezt javaslom –, akkor azokat a(z idő)pontokat kell meghatározni, amikor a szereplők más helyzetérzékeléssel, más kimenetelű diskurzusok nyomán más döntést hozhattak volna, mint amit – ma már tudjuk, hogyan és miképpen – hatvan évvel ezelőtt hoztak. Ezekből a más döntésekből logikai úton és analógiák segítségével rekonstruálhatók az esetleges alternatív forgatókönyvek.

A magyar forradalom történetében mindössze két ilyen pontot látok. Az első és a legfontosabb maga 1956. október 23-a, a másik 1956. október 31-e, amikor a szovjet pártvezetés eldöntötte, hogy fegyveresen vet véget a magyar forradalomnak. A kettő közül egyértelműen az első a fontosabb, amikor az alternatívák

még sokkal világosabban kivehetők, és utólag is sokkal relevánsabbnak tűnnek.

Adottnak tekintem az október 23-a *előtti* pártellenzéki, értelmiségi, diák-, majd tömegmozgalmat. Annak tartom a követelések formálódását, a nyilvánosság keresését, magát a műegyetemi programot, a tüntetést is, egészen annak esti végkimenetelig. Adottnak Sztálin szobrának ledöntését, Nagy beszédét a Kossuth téren – mindent, egészen Gerő Ernő rádióbeszédéig és az erőszak fellobbanásáig a Magyar Rádió budapesti, Bródy Sándor utcai székháza előtt. Eddig tartott ugyanis a magyar forradalom spontán, eredeti cselekvéssorozata. És ami addig történt, sokkal inkább volt radikális, tömegeket mozgató, de békés reformmozgalom, mint forradalom. A politikai részvétel jellegét a közös gondolkodás és vita határozta meg, amelynek során a szovjet típusú rendszer radikális – részben forradalmi – megváltoztatását célzó követelések fogalmazódtak meg. Érvényesítésüket a résztvevők élcsapata, a budapesti diákság *politikai* úton, a nyomásgyakorlás békés eszközével, tüntetéssel és a nyilvánosság felhasználásával képzelte el. A kérdés az volt, hogy a követelésekkel és tömeges, nyilvános, radikális politizálással szembesülő döntéshozók hogyan reagálnak mindezen. Alapvetően két út állt előttük: az elutasításé, amely magában foglalta, perspektívájában eleve tartalmazta az erőszakot, saját fegyveres erők, de akár a szovjet csapatok alkalmazását. Ezt tették, s ezzel a magyar forradalom a kezdet kezdetén reaktív pályára került. A korai segítségkérést, amelyet Gerő Ernő első titkáron kívül saját csatornáin a budapesti szovjet politikai-katonai képviselő is megerősített, tulajdonképpen a szovjet vezetés is nehezen utasíthatta vissza. Az egy Anasztasz Mikojanon, a pártelnökség magyarszákértőjén kívül mindenki egyetértett azzal, hogy a csapatokat Budapestre kell rendelni, elejét véve a „lázádnak”. A radikális reformpolitika és

tömegrészvétel pánikot és elutasítást váltott ki, erőszakba torkollott – ez pedig radikalizálta a reformereket.

Kérdés, hogy ennek így kellett-e történnie? Egy belátóbb, óvatosabb és – igen – magabiztosabb kommunista pártvezetés október 23-án választhatott volna más utat. Azt, amit a párt és a kormány vezetésébe sebtében bevont Nagy Imre másnapról, megkésve próbált képviselni. Ez az engedmények, a politikai tárgyalások és az egyeztetés útja lett volna. Egy ilyen belátóbb és óvatosabb vezetés engedélyezte volna a műegyetemi 16 pont felolvasását a rádióban, szembenézett volna az esetlegesen kitörő politikai sztrájkokkal, és tárgyalásokat kezdett volna a reformerek képviselőivel. Az adott pillanatban ezek aligha lehettek volna mások, mint az egyetemi diákság – s mellettük az egyetemi értelmiség – megbízottai, továbbá a Nagy köré csoportosult pártellenzékiek. A műegyetemi pontok egyszerre tartalmaztak pártellenzéki (reformkommunista) és demokratikus követeléseket: követelték például a pártkongresszust, Nagy kormányfővé való kinevezését – de többpártrendszert is szabad választásokkal, valamint a szovjet csapatok kivonását. Mivel a követelések megformálása során a tüntetésen és nyilvánosságon kívül semmiféle cselekvési program nem fogalmazódott meg, a nyilván feszült légkörű tárgyalások aligha végződhettek volna másképp, mint kompromisszummal. A legradikálisabb pontok teljesítését a távoli jövőbe utalták volna (ahogyan például Nagy október 31-én bejelentette: tárgyalásokat *kezdünk* a Varsói Szerződésből való kilépésről...), a kormányba belépett volna néhány kisgazda és parasztpárti politikus, mint Tildy Zoltán, Kovács Béla és mások. Amennyiben a fegyveres válasz elmarad, a szovjet vezetés számára is ígéretesebbnek tűnhetett a politikai befolyásolás. A magyar alternatív forgatókönyv az 1956. októberi lengyelhez hasonlított volna. Ott is egy viszonylag népszerű, sokaknak elfogadható

kommunista, Wladyslaw Gomulka került a párt élére. A tömegmozgalmak ott is reformokat követeltek – Gomulka meg is ígérte ezek teljesítését, *egy részüket* teljesítette, másokat elhalasztott, aztán az idő múlásával a teljesítetteket is lassan visszavonta. A szovjet vezetés előbb katonai beavatkozást tervezett, aztán óvatosan meghátrált. Gomulkában előbb elhajlót, eretneket láttak, aztán elfogadták partnernek.

Semmi sem indokolja, hogy a magyar alternatív forgatókönyvnek *mindenben* a lengyelre kellett volna hasonlítani. Egyetlen reformkísérletező ország helyett kettő, egy magyar–lengyel reformtengely számottevő hatást gyakorolt volna a többi szovjet rendszerű országra is. Ez nem feltétlenül a Moszkvában rettegett dominóeffektus, hanem sokkal inkább az 1989-ben megfigyelhető, Mark Kramer harvardi történész találó kifejezésével *átszivárgás* (spillover) alakját ölthette volna. Az egész tábor számára valamiféle felvilágosult kurzust, amely gondolkodása középpontjába állítja a modernizációt, s amelynek szubjektumai valamennyi önállóságot harcolnak ki Moszkvával szemben. Amelyre természetesen aligha maradhatott hatás nélkül a kelet-európai olvadás. Ez a megoldás Magyarország számára még legrosszabb esetben is egy valamivel őszintébb, hazugságoktól és elhallgatásoktól kevésbé terhelt, talán a lengyelénél okosabb jóléti diktatúrát eredményezhetett volna. Nagy Imre ennek a megoldásnak bizonyára kulcsembere marad, és bár a politikus meglehetősen gyenge egészségi állapotban volt 1956-ban, ugyanakkor még egyáltalán nem volt idős a maga hatvan évével – lehet, hogy azt a kurzust nagyizmusnak, Nagy Imre-korszaknak neveznek most a történetírók...

A másik időpont október 31-e, és a döntéshozók mozgástere sokkal szűkebb, mint egy héttel korábban. A magyar vezetés immár Nagy irányításával megpróbált közjogi formát adni a for-

radalom (a 23-ainál sokkal radikálisabb) követeléseinek. A világ óvatosan ugyan, de a forradalom győzelmét vizionálta. Moszkva a bizonytalanság jeleit mutatta. Mi van, ha másként döntenek, s nem lépnek a katonai intervenció előkészítésének útjára?

A szovjet pártvezetésben zajló vita alakulására sokáig csak következtettek a történészek. 1996-ban szenzációs irat bukkant elő a Kreml levéltárából: egy addig jószerével teljesen ismeretlen pártcsinovnyik; Vlagyimir Nyikiforovics Malin, az SZKP Központi Bizottságának osztályvezetője kézzel írt feljegyzései a pártelnökség vitáiról. Malin volt az íródeák, ő fogalmazta meg a határozatokat. Gyorsírni nem tudott, az elhangzottak afféle kulcs- vagy hívószavait rögzítette. Az eredmény egy meglehetősen rejtélyes szöveg lett, ráadásul a lapokat össze is keverték, és eltartott pár évig, amíg elsősorban orosz történészek (köztük a kiváló műfordító, Esterházy *Harmonia caelestis*ének orosz nyelvre átültetője, Vjacseszlav Szereda) pontosan rekonstruálták.

Malin feljegyzéseiből az derült ki, hogy a szovjet vezetés többnapi éles vita után előbb október 30-án a katonai-politikai visszavonulás mellett döntött, vagyis Magyarország számára is felkínálta az egy héttel korábbi lengyel utat. Másnap ezt megváltoztatták, és Hruscsov pártfőtitkár javaslatára a beavatkozás mellett foglaltak állást. Azonnal hozzá is láttak a katonai és politikai előkészületeknek, ezért vitették már november 1-jén este Moszkvába Kádár Jánost, Münnich Ferencet és másokat, az ellenkormány leendő kulcsembereit. Malin szövege tartalmaz utalásokat arra, hogy melyek voltak az előző napival homlokegyenest ellenkező döntés indítékai, ez azóta is vita tárgya a forradalom történései között. Most csak annyit kell rögzíteni: volt vita – vagyis a döntés lehetett volna más is...

A kérdés, hogy mennyiben lehetett volna más. A képlékeny helyzetben ugyanis akármit határozhattak volna, végleges el-

köteleződésről sem 31-én, sem még hosszabb ideig aligha lehetett volna szó. Az, hogy Nagy Imre immár koalíciós kormánya – amelyben a kommunisták és egykori 1945-ös partnereik mint *pártok* foglaltak helyet – bizalmat kap Moszkvától, igenis elképzelhető. Az eddig a napig Budapesten tárgyaló Mikojan – Malin (és saját, valamint Hruscsov emlékezéseinek) tanúsága szerint – ebben a tudatban tért vissza a szovjet fővárosba. November 2-án Kádár János is ebben a tudatban beszélt a Kremlben.

Hogy ez a bizalom mennyi ideig tartott volna – napokig, hetekig, netán egy (új) politikatörténeti periódusig –, az attól függött, amit Kádár fogalmazott meg az említett „kihallgatáson”, Malin rögzítésében: *„Ha rövid időn (két-három hónapon) belül kivonják a szovjet csapatokat – az a fontos, hogy legyen döntés a csapatok kivonásáról – pártunk és a többi párt fel tudná venni a harcot az ellenforradalom ellen. De nem vagyok teljesen biztos a sikerben. A koalíción belül nincs egység. Az én véleményem: ha a szociáldemokrata párt és a kisgazdapárt a régi programjával lép fel, csatlódní fog. A nép hisz az államosításban és a saját ügyének tekinti. Ha a kommunisták kijelentik, hogy támogatják az államosítást, a többi párt tekintélye nem fog növekedni. – A reális veszély: az ellenforradalom netán elsöpri ezeket a koalíciós pártokat.”*

Tekintsünk el itt a pártnyelv fogalmaitól és fordulataitól – Kádár, Malin és az elnökség tagjai ezen a nyelven beszéltek. Minden párt és más politikai erő, amely megkérdőjelezte a kommunisták vezető szerepét, az ellenforradalmár – és ezt az egyébként huszonnégy órával korábban a budapesti rádióban a népdicsőséges felkeléséről szónokló Kádár *akkor is* így gondolta, amikor még 1956 oldalán állott. Ezek a sorok híven tükrözik egy már tapasztalt politikus világos képét arról, hogy a pár napos vagy pár hetes, netán történeti periódusra szóló bizalomért mit várnak el Moszkvában. A lényeg: a csapatok kivonása is elképzel-

hető abban az esetben, ha a kommunisták a helyzet urai maradnak. Ha Magyarország – akár valamilyen nemzeti kommunista változatban is – szovjet rendszerű ország marad. Ha a berendezkedése abban a szerkezetben alakul, amit abban az időben (nem kis pontatlansággal) szocializmusnak neveztek. És végül, ha Magyarország a jövőben is a Szovjetunió politikai és katonai szövetségese lesz, csapatokkal vagy anélkül. Vagyis 1956. október 31-e más döntése tulajdonképpen megint csak a 23-ai más döntés útját, csupán a lengyel utat biztosította Magyarországnak. Csak éppen sokkal kockázatosabb, nehezebb, szűkebb lett (volna) közben ez az ösvény. S hogy ez elegendő lett volna az immár felkelt, erejét, a lehetetlen lehetséességét megtapasztalt társadalomnak, az nagyon is kétséges. Kádár is így látta. Nagy Imre minden erkölcsi erejére, rábeszélőképességére – és persze esetleg a kormány erőszakszerveire is – szükség lett volna, hogy a győztes forradalom erőivel beláttassák: mégsem győzhetnek, de a vereséget elkerülhetik...

Mindazonáltal elhamarkodott volna annyit mondani, hogy – például 1989-es és azutáni tapasztalatok analógiájára – egy ilyen politikai vita szükségszerűen eldurvult volna, hogy a kommunista rendszer elleni elkeseredettség, a szovjetellenesség, a nemzeti megaláztatás emléke stb. szükségszerűen élezte volna ki a konfliktusokat, s hogy ezért a szovjet hadsereg előbb-utóbb úgyis beavatkozott volna. 1956 erkölcsi ereje, példázata miért ne érvényesülhetett volna egy esélyekkel is kecsegtető szituációban? Miért ne feltételezhetnénk, hogy a magyar társadalom hangadói képesek lehettek volna a *radikális reform – forradalom – (forradalmi) realpolitika* pályáján gondolkodni? Magyarország nem lett volna szabad ország, de a forradalmi részsiker is komoly mentális változásokat indukálhatott volna. Olyanokat, amelyek révén Magyarország közállapotai és -érzletei feltehetően jelentősen különböz-

tek volna Lengyelországtól, de még Jugoszláviától is. Amelyek szintén nem voltak szabad országok.

És elképzelhető az október 31-i más döntés esetén egy talán még jelentősebb változás is. A szovjet birodalom és a szovjet szocializmus projektje kezdettől jelentős részben az erőszak kultúráján alapult. Az 1940-es években szovjetizált országokban talán még nagyobb részben, s eredendően külső erőszakon. Amennyiben 1956. október 31-én a szovjet csapatok folytatják a kivonulást, elhagyják Magyarország területét, és ez a helyzet tartósan fennmarad, az – különösen az október 23-ai döntés után – nem kevesebbet jelentett volna, mint hogy a Szovjetunió demonstratív módon lemond az erőszak és kényszerítés kultúrájáról. A szovjet párt XX. kongresszusának fő tétele, a különböző társadalmi rendszerek békés egymás mellett élése, Sztálin bírálata, a szovjet rendszer addigi pályájának részleges felülvizsgálata fényében ez a fejlemény nem is nélkülözte volna a logikát. Az erőszakos beavatkozás paradigmáját a koegzisztenciáé válthatta volna fel. Harminc évvel később Gorbacsov ezt tette – a rendszernek és időlegesen még a birodalomnak is vége szakadt. Kétségtelen, nehéz ezt elképzelni, különösen azt látva, hogy az orosz birodalmiság jelek szerint nem – ma sem – nélkülözheti a nyers erőszakot.

Nem véletlen talán, hogy ez a történeti gondolkodásmódban lefolytatott kísérlet végső pontja. Az író és a történész megközelítése, az irodalom (fikció) és a történetírás közötti határok persze nem átjárhatatlanok. Az elbeszélő szerkezetek akár azonosak is lehetnek. De a történetíró más szabályok rendjében beszél, mint az író, ezért nem reflektál ez a szöveg közvetlenül a kötet fő részét alkotó novellákra. Az író szabadsága csaknem korlátlan. Fogadtatása attól függ, hogy a novellista ötleteit hogyan valósítja meg a szövegben. Narratív igazsága meggyőző-e, vagy sem. Akár

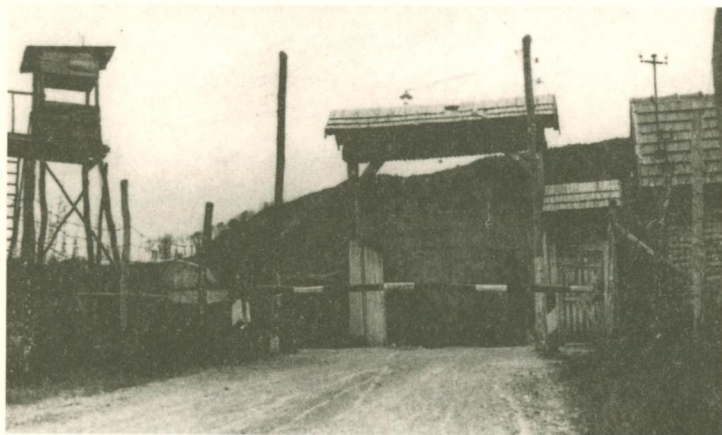
elképzelheti a magyar forradalom *teljes* győzelmét is. Ami természetesen szükségképpen csak egy utólagos konstrukción, tudnillik a forradalom koherens programján és a forradalomnak tulajdonított célon és értelmén alapulhat. De elgondolhatja azt is, hogy a forradalom meg sem történt. A történész felemelheti történések, szereplők, szándékok egykorú, adott és sűrű hálóját, s beleshet, mi látszik azon túl. Az író szét is szaggathatja, ha úgy akarja. És mindez, mindkettő *játék*, ami a legmagasabb rendű emberi tevékenység. Intellektuális játék, amelyben kívülről szemléljük magunkat (már aki képes rá), és újrendezzük nemcsak világunk jelenét és jövőjét, hanem a múltját is.

FÜGGELÉK

Az illusztrációkhoz felhasznált képek

6. old., FORTEPAN: Bp. VII., Erzsébet (Lenin) körút, Royal Szálló, a Vörös Csillag mozi bejárata (évszám: 1956; képszám: 40291; orig.: Nagy Gyula)

22. old., internet: A recski tábor bejárata

34. old., FORTEPAN: Bp. VIII., József körút, a József utcától a Baross utca felé nézve (évszám: 1956; képszám: 40164; orig.: Nagy Gyula)

48. old., FORTEPAN: Bp. V., Kossuth Lajos utca az Astoria felé nézve. 1956. október 25-e délután (évszám: 1956; képszám: 39946; orig.: Nagy Gyula)

70. old., FORTEPAN (évszám: 1949; képszám: 16513; orig.: Magyar Rendőr)

82. old., internet: Delamere Forest Park

88. old., FORTEPAN: Sakkozók (évszám: 1910; képszám: 74442; orig.: Semmelweis Egyetem Levéltára)

104. old., FORTEPAN: A Felszabadulási emlékmű (Kisfaludi Stróbl Zsigmond) „Sárkányölő” mellékalakja. A „Felszabadító szovjet katona” szobrának ledöntése (évszám: 1956; képszám: 39860; orig.: Nagy Gyula)

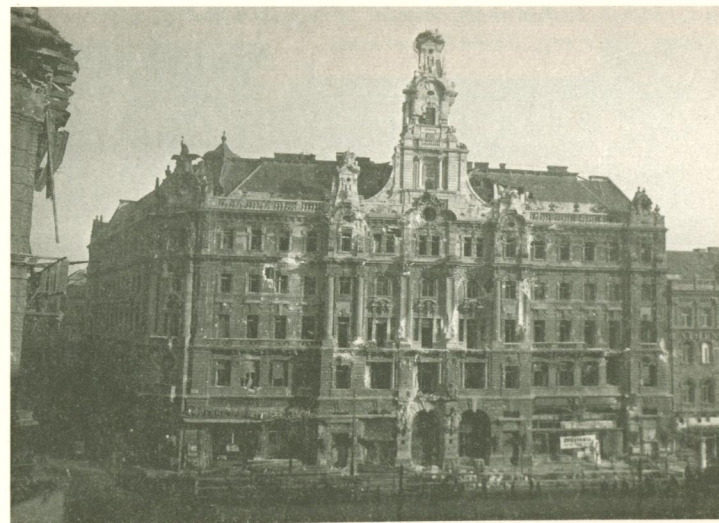
116. old., FORTEPAN: Bp. IX., Üllői út–Nagykörút kereszteződés, az Üllői út a Nagyváradi tér felé nézve (évszám: 1956; képszám: 39807; orig.: Nagy Gyula)

136. old., FORTEPAN: Bp. VII., Erzsébet (Lenin) körút 39. A Mátra mozi hirdetőablaja (évszám: 1956; képszám: 40223; orig.: Nagy Gyula)

148. old., FORTEPAN: Bp. VIII., Somogyi Béla (Röck Szilárd) utca a Blaha Lujza tér felől nézve (évszám: 1956; képszám: 93017; orig.: Hofbauer Róbert)

156. old., FORTEPAN: Bp. VII., Erzsébet körút 9–11. New York palota (évszám: 1957; képszám: 18219; orig.: Kotnyek Antal)

170. old., FORTEPAN: Bp. XIV., Hősök tere, május 1-i dísztribün. Bal oldalon, kalapban Rákosi Mátyás, mögötte, ingben Marosán György, jobbra, rövid ujjú ingben Kovács István, mellette integet Vas Zoltán. A Rákosi-kép alatt zakóban Dobi István, tőle balra, ingben ül Rajk László, jobbra, egyenruhában ül Pálffy György, öltönyben áll Szakasits Árpád, tovább jobbra, egyenruhában Farkas Mihály, kettővel tovább öltönyben áll Nagy Imre (évszám: 1949; képszám: 32919; orig.: Kovács Márton Ernő)

192. old., FORTEPAN: Bp. VIII., Fűvészkert (Szigetvári) utca és Tömő utca sarka (évszám: 1937; képszám: 3472; orig.: Fortepan)

202. old., FORTEPAN (évszám: 1942; képszám: 57523; orig.: Kollányi Ágoston)

212. old., FORTEPAN: Bp. IX., Vámház (Tolbúchin) körül a Kálvin tér felé nézve (évszám: 1956; képszám: 40090; orig.: Nagy Gyula)

224. old., FORTEPAN: Budapest, Margit híd (évszám: 1956; képszám: 12835; orig.: Házy Zsolt)

A MÁSIK FORRADALOM

alternatív ötvenhat

A történelemben nincs „ha” – szól az unásig ismert közhely. De az irodalomban van! Sőt, az irodalom csupa „ha”: fikció, képzelgés, játék. Az 1956-os forradalom 60. évfordulója előtt a HÉVÍZ művészeti folyóirat szerkesztői arra kértek tizenhat szerzőt, rugaszkodjanak el a makacs tényektől, és írjanak olyan novellát, melyben az ötvenhatos sztori valahogy másként alakul. Írják meg a másik forradalmat. Mi lett volna ha...? Például ha Rákosi női áruházában visszatér Magyarországra, hogy újra átvegye a hatalmat? Ha Arnold Schwarzenegger beront az Andrássy út 60-ba egy gépfegyverrel? Ha az Amerikai Egyesült Államokhoz csatlakozott Magyarországról Márai Sándor ír naplót?

Nem lövünk le több poént a kötet írásaiból, az olvasó talán már érzi a vállalkozás izgalmát. A szokásos és unnepeles pátosz helyett íróink birtokba vették saját ötvenhatukat, és fantáziájuk kénye-kedve szerint alakították: hajlítgatták erra-arra, gyúrták, faragták. Van itt minden, amire csak az olvasó vágyhat: érzelem, kaland, humor, abszurdítás, időutazás, misztika, történelmi sci-fi, apokalipszis – de ami a legfontosabb: minden írás éppen annyira szól a mai, létező Magyarországról is, mint a másik, az elképzelt forradalomról.

A kötethez Rainer M. János történész írt utószót, az illusztrációkat – a

Fortepan képeit felhasználva

– Palásti Kovács András
grafikus készítette.

2995,- Ft

